

OBSAH:

Stát, demokratické metody vládnutí v právních státech západu a globální problémy bezpečnosti

State, Democratic Methods of Ruling in Western Legal States and Global Problems of Security

Vladimír Zoubek

Sekuritologie – věda o bezpečnosti člověka a společenských organizací

Securitology – a science of security of a human being and social organizations

Leszek F. Korzeniowski

Ochrana svedka v kontexte európskeho právneho systému

Witness Protection in the Context of European Legal System

Peter Polák

Základné kategórie občianskej bezpečnosti

Other Categories of Civil Security

Stanislav Križovský

Sociálně psychologické aspekty současného terorismu

Social Psychological Aspects of Present Terrorism

Stanislav Nečas

Aktuální problémy analýzy terorismu

Current Problems of the Terrorism Analysis

Petr Ibl

Obchodovanie s ľuďmi

Human Trafficking

Simona Štefanková

Právna úprava niektorých vojnových trestných činov v Slovenskej republike

Legal regulation of some military crimes in the Slovak Republic

Ján Mihal'ov, Mária Durkošová

Pramene a právo EÚ a ES so zameraním na drogovú problematiku

Sources and Law of EU and EC Concerning Drug Problems

Livia Jamnická

Radikalizmus – jeho súčasný stav

Radicalism – Its Present State

Adela Kavečanská

Safety System Elements in Road Traffic

Prvky bezpečnostního systému v silniční dopravě

Jacek Dworzecki

Závěry konference

Jozef Záhora

Stát, demokratické metody vládnutí v právních státech západu a globální problémy bezpečnosti

Vladimír Zoubek¹

State, Democratic Methods of Ruling in Western Legal States and Global Problems of Security

Anotace:

Diskurs o postmoderních problémech globální bezpečnosti a vesternalizaci univerzality lidských práv je novodobým fenoménem strukturalizace právních kultur, velkých právních systémů a právních civilizací v obecné rovině vybraných okruhů právní vědy, všeobecné státovědy, konstitucionalismu a právní (a státoprávní) geografie. Euroatlantická, západokřesťanská civilizace čelí nejen problémům globální finančněekonomické krize, ale i krizi strukturální (jádro, semiperiferie a periferie globalizace) a axiologické ve střetech s islamizací, chinoizací, bharatizací, japanizací, negroizací, byzantinizací či hispanizací. Právně axiologické fundamenty Západu (svoboda, liberalismus, rovnodprávnost, demokracie, rule of law, jusnaturální podstata lidských práv, sekularizace, atd) se střetávají v globálním prostředí, kde bohatí stále více bohatnou a chudí stále více chudnou, kdy nexistuje funkční a všeobecně přijímaná instituce globálního řízení a kdy vlády ztrácejí legitimitu. Globální kriminální organizace, globální nevládní organizace, globální korporace a fundamentální teroristické sítě se stávají novými globálními hráči v boji o světovou moc a nový světový mezinárodněprávní pořádek.

Klíčová slova:

Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti. Clash of Civilizations. Europeizace, atlantizace, byzantinizace, islamizace, konfucionalizace, japanizace, negroizace, hispanizace, bharatizace, atd. na konci postvestfálského období státní suverenity.

Abstract:

A discourse about postmodern problems of the global security and westernisation of human rights universality is a new phenomenon of structuralisation of legal cultures of great legal systems and legal civilization at a general level of selected areas of legal science, general science of state, constitutionalism and legal (state) geography. EuroAtlantic, West Christianian civilization faces not only the problems of a global financial-economical crisis but also a structural crisis (core, semiperiphery and periphery of globalization) and axiological clash with islamisation, chinoisation, bharatisation, japanisation, negroisation, byzantinisation and hispanisation. Legal axiological fundamentals of the West (freedom, liberalisation, equality, democracy, rule of law, jusnatural nature of human rights, secularisation, etc.) meet in the global environment, where the rich are getting richer and the poor are getting poorer, when there is not a functional and generally accepted institution of global management and when governments are losing legitimacy. Global criminal organizations, global non-government organizations, global corporations and fundamental terrorist nets are becoming new global players in the fight for the world power and a new world international legal order.

---

¹ doc. JUDr. Vladimír Zoubek, CSc., Policejní akademie České republiky, Praha, email:zoubek@polac.cz

Key words:

Postmodern problems of human rights and global security. Clash of Civilizations, Europeisation, Atlantisation, Byzantinisation, islamisation, confucionalisation, japanisation, nagroisation, hispanisation, bharatisation, etc, in the end of the „postvestfal“ period of the state sovereignty.

§ 1. Původ (podstata) státu

Teoretické otázky o původu a podstatě státu (a vládnutí) jsou stejně tak "věčné" jako otázky hledání spravedlnosti, práva a bezpráví a taktéž fundamentální hledání odpovědi na otázky základních lidských práv a svobod. V dnešní době, stejně jako dříve, upoutávají naši pozornost pregnantně artikulované myšlenky, soudy či sentence, které vešly do dějin a nebyly zapomenuty. Namátkově vyjímám některé z nich:

Věčné myšlenky:

"Kdyby každý člověk měl stejnou moc, potom by nebylo toho, kdo by lidi sjednotil."

Sün Kchuang (3 stol. př. K.): *Sün-c'*

"Principes mortales, res publica aeterna." Vládcové jsou smrtelní, stát je věčný.

"Melius in oppidulo esse primum, quam in civitate secundum." Lepší je být v malém městě první než v velkém druhý. Je lepší být v Galii první než v Římě druhý.

"S.P.Q.R. (Senatus Populusque Romanus)". Senát a lid římský.

"Quod bonum, felix, faustum fortunatumque sit (Q.B.F.F.F.Q.S.)." Ať to slouží k dobru, ke štěstí, k blahu a zdatu.

V Římě blahopřejná formule při zahajování důležitých shromáždění

"Caveant (videant) consules, ne quid detrimenti res publica capiat." Ať konzulové dbají, aby stát neutrpěl škodu.

Právnícká formule pro nejzávažnější rozhodnutí římského senátu

---

"Imperium facile eis artibus retinetur quibus initio partum est." Vláda se nejsnáze udržuje těmi prostředky, kterými byla na počátku získána.

Gaius Crispus Sallustius (86 - 35 př. K.), *Spiknutí Catilinovo*

"Nulla potentia scelere quaesita est diuturna." Žádná moc získaná zločinem nemá dlouhého trvání.

Curtius Rufus (životopisné údaje neznámé), *O činech Alexandra Velikého*

"Grandibus exigui sunt pisces piscibus esca." Malé ryby vždy velkým rybám k potravě slouží.

"Moje říše není z tohoto světa."

Ježíš Kristus (asi 6 př. K. - asi 30 po K.)

"Myji si ruce."

Pilát Pontský (místodržitel, 26 - 36)

"In hoc signo vinces." V tomto znamení zvítězíš.

Když se podle pověsti císař **Konstantin** (288 - 337) chystal v boji se svým sokem Maxentinem, spatřil na nebi kříž s těmito slovy. V bitvě zvítězil a slova si zvolil za heslo.

"Revoluce stejně jako Saturn, požívá své děti."

Pierre Victorien Vergniaud (1753 - 1793)

"Tête d'armée". (Hlava armády).

poslední slova **Napoleona Bonaparte** (1769 - 1821)

"Dějiny celé společnosti jsou dějinami třídního boje."

Karel Marx a Bedřich Engels, *Komunistický manifest*, 1848

"Necht' se panující třídy třesou před komunistickou revolucí. Proletáři v ní nemají co ztratit, leda své okovy. Dobýt mohou celý svět. Proletáři všech zemí spojte se!"²

In: *Komunistický manifest*. Napsali **Karel Marx a Bedřich Engels** v prosinci 1847 až lednu 1848. Poprvé vyšlo v Londýně v únoru 1848 bez uvedení autorů. Podle textu německého vydání 1890 s přihlédnutím k dřívějším vydáním přeložil z němčiny Ladislav Štoll. Otištěno s nepatrnými úpravami podle znění v **Marx-Engels, Spisy**, sv. 4, SNPL 1958, s. 423 - 462

"Od Kapského města po Káhiru."

Cecil Rhodes (1853 - 1902)

"Pokud existuje Bůh, přál by si, abych mohl většinu mapy Afriky zaplnit britskou červenou."

Cecil Rhodes (1853 - 1902)

"Jsem si teď zcela jist, že zločiny této země nemůže smýt nic jiného než krev."

John Brown (1800 - 1859), před popravou

"I have always been fond of the West African proverb: Speak softly and carry a big stick; you will go far."

(Vždy se mi velmi líbilo západoafrické přísloví: Mluv klidně a nos velký klacek; dojdeš daleko.)
americký prezident **Theodore Roosevelt** (1858 - 1919)

"Kdo tvrdí, že nejsme pod zvláštní boží ochranou?"

Adolf Hitler, 23. března 1933

"Vítěze se nikdo neptá, zda má pravdu."

Adolf Hitler (1889 - 1945)

"Především zavazuji představitele německého národa a celou jeho družinu k pečlivému dodržování rasových zákonů a nemilosrdnému odporu proti světovému traviči všech národů, mezinárodnímu Židovstvu."

část poslední vůle **Adolfa Hitlera**

"I have nothing to offer but blood, tears, toil and sweat." (Nemohu vám nabídnout nic jiného než krev, slzy, útrapy a pot.) 13. 5. 1940

ministrský předseda Spojeného království Velké Británie a Irska **Winston Churchill** (1874 - 1965)

"Můj Bože, co jsme to jen učinili."

Robert Lewis, druhý pilot "Enola Gay", 6. srpna 1945; 8:16 ráno

---

"Glasnost' (otevřenost) a perestrojka (přestavba)."³

první a poslední prezident SSSR **Michail Gorbačov** (1931)

"Chudoba není socialismus. Být bohatý je skvělé."

Teng Siao-pching (1904 - 1997)

---

² Na náhrobním kameni Karla Marxe v londýnské čtvrti Highgate: "Workers of all lands, unite!"

³ Procesy odstartované Michaelem Gorbačovem na 27. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v únoru 1986. V roce 1988 vyhlásil ukončení takzvané **Brežněvovy doktríny**, podle níž měly státy Varšavského paktu jenom omezenou suverenitu; nyní se samy musí o sebe postarat.

Ačkoli **termín stát** ve smyslu označení určité formy politické organizace společnosti se objevuje teprve na počátku 16. století (patrně byl prvně artikulován *Machiavellim*)⁴ byl pojem stát pod různým označením (*polis, respublica, koruna* apod.) předmětem teoretického zájmu již od starověku.

Dominantní problém teorie státu - otázky vzniku a podstaty státu, případně jejich řešení - je zpravidla kritériem pro klasifikaci jednotlivých škol a směrů státovědy.

Teorie teologické stojí na stanovisku božském původu státu. Jejich starší variantou jsou **teorie teokratické**, vycházející z teze o božském původu panovníka. V moderním pojetí tyto teorie objasňují původ státu zprostředkovaně: *"V souladu s celým učením Ježíšovým stát pochází v poslední instanci od Boha ... avšak katolická doktrína se nespokojuje pouze s tím... dává podrobnější objasnění na základě analýzy přirozenosti lidské... lidé se sdružují ve stát, protože nemohou žít a být bezpeční v izolaci a z téhož důvodu ve státu setrvávají; přináší jim to společné dobro, společný užitek, jedním slovem společné štěstí"* (Schilling).

Podle **patriarchální teorie** (Filmer) vznikl stát z rodiny, monarchova moc vzešla z moci otce nad rodinou. Příbuzná **teorie patrimoniální** (Haller) odvozuje stát z vlastnického práva k půdě, státní moc vyplývá z držby půdy.

Hlavní smysl **teorie smluvní** (Grotius, Spinoza, Rousseau, Hobbs, Locke) spočívá v tom, že stát je výsledkem smlouvy mezi lidmi, přeměňující neorganizovanou masu (*multitudo*) v jednotný lid (*populus*). Na základě společenské smlouvy lidé přešli od přirozeného stavu, v němž žili izolovaně, k občanskému stavu, ke společnosti a státu zároveň. Přitom však smlouva není chápána jako konkrétní historický fakt, pouze jako zásada vedoucí ke *"státu jakožto dokonalému svazku svobodných lidí k ochraně práv a k obecnému užitku"* (Grotius). Jednotliví představitelé této teorie z ní vyvozovali různé důsledky: Rousseau **zásadu svrchovanosti lidu**, Hobbes **neomezené postavení knížete a státní moci vůbec**, Locke **opodstatnění konstituční monarchie**.

Teorie násilí (Gumplowicz, Cunov, Kautský) vysvětluje původ státu násilným aktem. *"Stát byl vždy výsledkem násilí jednoho kmene nad druhým, jež se projevilo podmaněním a zotročením slabšího již usedlého obyvatelstva silnějším kmenem... Stát je organizací nadvlády menšiny nad většinou"* (Gumplowicz).

V této souvislosti mně dovoluete odbočku (exkurs), kde bych chtěl uvést některé nezapomenutelné **"věčné myšlenky o válce"**:

"Válka je jenom pokračováním politiky jinými prostředky"

Carl von Clausewitz (1780 - 1831)

---

⁴ **Niccolo Machiavelli** se prý narodil s otevřenýma očima stejně jako Sokrates, Voltaire, Galileo či Kant. Bylo to ve Florencii 3. května 1469. Roku 1498 byl mladý advokát zvolen **sekretářem Florentské republiky** a vstoupil do politického života. Úředně byl vyslán do ciziny a v zemích, jimiž na svém koni projížděl, si zaznamenával zákony občanského života, způsoby válčení, mezistátní dohody i to, jací lidé se dostávají k moci. Když roku 1512 převzali vládu nad Florencií **Medicejští**, Machiavelli přišel o místo. Brzy byl zajat a uvržen do vězení, mučen a na rok vyhoštěn, takže se uchýlil na nedaleký venkovský statek, kde začal o politice psát. Z bolesti a nouze vzniklo jeho nejslavnější dílo **Vladař**. "Zápis mých myšlenkových rozhovorů s nejlepšími lidmi všech věků", říkával Machiavelli. V knize zastával názor, že **lid sám nedokáže prosazovat své zájmy a potřebuje k tomu silný stát se schopným panovníkem v čele, který v nejnútnejším případě sáhne i k neetickým či nelegálním prostředkům, aby dospěl k důležitým politickým cílům**. Když mu kdosi vytýkal, že vlastně naučil tyrany, jak dobýt moci, odpověděl: *"Je pravda, že jsme je naučil, jak se dobývá moc, ale také jsem naučil národy, jak zničit tyrany"*. Když byla roku 1527 obnovena ve Florencii republika a Medicejští museli odejít, Machiavelli byl přesvědčen, že by pro ni byl nevhodnějším sekretářem. Nedostal šanci, onemocněl, blouznil v horečkách a 27. června 1527 zemřel.

"Ultima ratio regum." Poslední argument králů.

míněny zbraně, eventuálně i válka; v 18. století častý nápis na dělech.

"Všichni Keltové jsou posedlí válkou."

Strabón, řecký historik a geograf, 1. stol. př. K.

"Humiles laborant, ubi potentes dissident." Když se mocní neshodnou, trpí obyčejní lidé.

Phaedrus (18 př. K. - 50 po K.), *Ezopské bajky*

"Si vis pacem, para bellum." Chceš-li mír, připravuj válku.

Velleius Paterculus (19 - 30 po K.), *Římské dějiny*

"Qui desiderat pacem, praeparet bellum." Kdo si přeje mír, ať chystá válku.

Flavius Vegetius (kolem 400 po K.), *Nárys vojenského umění*

"Si denuo sic vincendi sunt Romani, peribimus." Kdyby měli být takto ještě jednou Římané poraženi, zahyneme.

Výrok **épeirského krále Pyrrha** (Pyrrhos) po vítězné bitvě u Hérakleie, v níž jeho vojsko nicméně utrpělo obrovské ztráty (Pyrrhovo vítězství)

"Inter arma silent leges." Když hovoří zbraně, mlčí zákony.

Marcus Tullius Cicero (106 - 43 př. K.), později zákony nahrazeny múzami

---

"Pax enim non belli privatio, sed virtus est, quae ex animi fortitudine oritur." Mír není stav bez války, ale ctnost, která vychází ze síly ducha.

Benedikt (Baruch) Spinoza (1632 - 1677), *Politický traktát*

"Parcere subiectis et debellare superbos." Ušetřit podrobené, však zpuštěné pokořit válkou.

Publius Maro Vergilius (70 - 19 př. K.), *Aeneis*; tak básník vidí světovládné poslání Říma

---

"Pokud začneme a povedeme válku, není důležitá správnost naší věci, ale jedině vítězství."

Adolf Hitler, 22. srpna 1939

"Stát je rasový organismus a nikoliv hospodářská organizace. Ještě nikdy se nestalo, aby stát byl založen mírovými ekonomickými prostředky.

Hranice států tvoří lidi a lidé je také mění. Svědčí to pouze o síle dobyvatelů a slabosti poražených, a jedině v této síle je právo."

Adolf Hitler (1889 - 1945)

"Být válečníkem znamená necítit hanbu a nevyhýbat se smrti."

samuraj **Torii Motodata**, 1600

"Obohatit zemi, posílit vojsko."

japonské národní heslo v éře Meidži, 1868 - 1912

Zatímco předcházející teorie se zabývaly hlavně problémem vzniku státu, další byly zaměřeny na řešení otázky jeho podstaty. **Teorie organická** má své kořeny již v antické filosofii. Její představitelé v 19. století (Comte, Spencer, Gierke, Kiellen) rozpracovali analogie mezi biologickými a společenskými organismy a zkoumali stát jako souhrn jednotlivých částí (orgánů) navzájem závislých. *"Společenský organismus se podobá biologickému, individuálnímu těmito rysy: roste sám, během růstu se stává spleťtější, větší složitost zvyšuje vzájemnou závislost částí v obou organismech rostoucí integraci provází rostoucí různorodost"* (Spencer). S určitým

zjednodušením lze říci, že na organické teorie navazuje **teorie solidarismu**, podle které stát je důsledkem vyššího stupně organizace práce a společnosti, v tomto zkomplikovaném a diferencovaném systému musí existovat státní moc, aby objevovala solidární normy, které se rodí ve společnosti živelně. *"Výraz stát označuje každou lidskou společnost, v níž existuje politická diference mezi vládnoucími a ovládanými, jedním slovem politická moc"* (Duguit).

Úzké sepětí státu s právem je příznačné též pro **teorie právního pozitivismu**. Typickým představitelem je např. Jellinek, zakladatel tzv. klasického učení o státu, podle kterého stát je *"svazová jednota usedlých lidí, opatřená původní mocí státní"*. Stát je tedy v tomto pojetí jednotou tří prvků: území, obyvatelstva a veřejné moci. Reprezentant krajně formalistické odnože právního pozitivismu - **teorie normativní** - Kelsen, ztotožňuje stát s právním řádem: *"Jako personifikace právního řádu představuje stát klasický příklad tzv. personifikované fikce"*. Zdroje tohoto stanoviska spočívají v Kantově filosofii, v jeho metodologickém dualismu. Pro Kanta je stát *"spojením masy lidí právními zákony"*, dovršením ideje práva, obsažené v hlavních rysech v mravním zákoně praktického rozumu. Nezcizitelná, vrozená práva musí respektovat jak stát, tak i jednotlivce, poněvadž pramení z apriorní kategorie svobody a mravního zákona. Je tedy možno Kantovo pojetí řadit do **teorií etických**, jejichž hlavním obsahem je snaha o prokázání mravní nutnosti státu. Tak Hegelovi je stát nejvyšším dialektickým stupněm rozvoje objektivního ducha a uskutečněním mravní ideje. Stát je tudíž ztělesněním mravnosti, je rozumný o sobě, a proto je nejvyšší povinností každého jednotlivce být jeho konformním členem.

Psychologická teorie hledá podstatu státu v psychických prožitcích. *"Státní moc a vůbec i veřejná moc není ani vůlí, ani silou, není vůbec ničím reálným, ale emocionální projekcí, emocionálním fantasmem: ve skutečnosti označuje zvláštní druh práv, připisovaných osobám"* (Petražicki). U vládnoucích skupin existuje přesvědčení, že mají být respektováni společností, u poddaných pak přesvědčení o nevyhnutelnosti podřídit se, plnit rozkazy. Tyto vzájemně se doplňující prožitky řídicích a řízených vytvářejí moc.

§ 2. Znaky státu

Stát lze teoreticky definovat jednou z mnohých definic, např. jednou z prvních po roce 1989, tj. že jde o **hierarchicky uspořádaný suverénní mocenskořídící subsystém politického systému společnosti, který je tvořen státními úředníky a státními orgány, a který prostřednictvím práva „řídí“ společnost**.⁵

Aristoteles považoval člověka za bytost společenskou a státotvornou a městský stát helénské označoval za dokonalé společenství, které se řídí ústavou (*polis*).

Někteří autoři tvrdí, že nelze srovnávat moderní státy s útvary, které byly představovány dědičným vladařem. Stát ztotožňují s vlastnictvím panovníka. Takové pojetí je nepřesné, neboť přehlíží rozlišování mezi *dominiem a impériem*. České feudální státnost byla např. identifikována jako "země Koruny české". Ještě císař František II., když přijímal 11. srpna 1804 císařskou korunu, vyjadřoval se o dědičných královstvích, zemích a státech domu panovnického.

Na sklonku 19. století vymezení pojmu stát z právního hlediska najdeme v učebnicové definici J. Pražáka, který jej definoval jako *"trvalý organický svazek lidstva, jisté teritorium obývaného, s jedinou vůlí a jedinou mocí nejvyšší, jehož účelem jest napomáhati dosažení všech životních úkolů lidu, takto spojeného"*⁶.

⁵ PRUSÁK, J. a kol. *Vybrané kapitoly z moderní teorie státu a práva*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1990, s. 18 - 19.

⁶ PRAŽÁK, J. *Rakouské právo ústavní*, část první. II. vyd. Praha : 1900, s. VI. Citováno podle PAVLÍČEK, V. *Ústavní právo a státověda*, I. díl, *Obecná státověda*. Praha : Linde, 1998, s. 46 - 47. ISBN 80-7201-141-3

Pražák považoval za prvek státu i účel státu, který se neměl omezovat jen na právní bezpečnost. I když bez právní bezpečnosti se nemůže uskutečňovat život státu v žádné oblasti, účel státu nelze omezovat jen na ni. Účel státu (*funkce státu*) byl spatřován také v oblasti hospodářského života i ve sféře duševní a mravní v rámci všech životních úkolů lidu. Takové pojetí státu bylo obecně přijímáno v době Rakouska i později v Československu. Cíle státu v této oblasti často zdůrazňoval i T.G. Masaryk a takové pojetí se nezměnilo ani po II. světové válce. S jedinou vůlí jako znakem státu byla spojována jako její základ i jednotná idea státu.

Koncem 19. století se uplatňuje v německé a rakouské (tedy i v české) právní teorii **koncepte právního státu**. Právní stát byl definován tím, že jeho instituce zaručují, **aby byl právní řád dodržován "jak ze strany poddaných státu, tak i ze strany orgánů veřejné moci"**. Zároveň měl poskytovat bezpečné záruky k tomu, aby stát nezasahoval do individuální sféry jednotlivce víc, než toho účel státu nutně vyžaduje, a i v tom případě jen při respektování norem stanovených právem.

Pojem právního státu se od té doby vyvíjel a zdůrazňuje **bezpodmínečnou vázanost státních orgánů právem**⁷.

Současná státověda zakládá své pojetí státu zpravidla na **tradičních znacích vyjádřených Jellinkem** a podává přehled různých koncepcí role státu, jak byly proklamovány i jak se uskutečňovaly.

Z hlediska vývoje teorie a praxe státu jsou významné koncepte normativní školy, **ztotožňující stát a právní řád** (v Rakousku H. Kelsen a v Československu zakladatelská činnost F. Weyra) a dále pojetí marxistické.

Přes podstatné změny v podobách státu, jeho cílech a funkcích, lze stanovit obecné znaky (prvky), které stát vždy vymezují. Učinil tak ve své *Všeobecné státovědě* **G. Jellinek**, který shrnul předchozí poznatky a uvedl, že **stát je založen na těchto prvcích: a) státní území, b) státní národ, c) státní moc.**

Znaky (prvky) státu lze tedy stručně vymezit takto:

1. **Státní moc** a s ní související **suverenita státu, státní symboly a státní idea** (včetně tzv. svátkového práva). V materializované podobě pak jde především o **státní mechanismus**, čili státní aparát, který je tvořen **státními orgány** exekutivními, legislativními a justičními a **státními institucemi**.
2. Relutární (*peněžní*, resp. měnová) funkce a politika státu (především vydávání peněz jako oběživa); od prvopočátku jako výběr **daní** třeba i v naturální podobě.
3. **Státní území** (princip **teritoriality**).
4. **Státní občanství** (princip **personality**).
5. **Právní historie a dědictví, včetně pozitivního „národního“ právního systému (právní řád a ústavní systém, „státní právo“ a jurisdikce)**.
6. **Uznání jinými státy** mezinárodním společenstvím. Postoj uznání je základní normativní kategorie. V mezinárodním právu je shoda na třech pojmových znacích státu: **obyvatelstvo, státní území a státní moc**. Spory se ale vedou o to, zda útvar, který splňuje tyto tři znaky, se stává automaticky státem jakožto subjektem mezinárodního práva. Zastánci **teorie konstitutivního účinku** tvrdí, že *ji získává až na základě uznání, a to ve vztahu ke státu, který jej uznal*. Jejich oponenti, kteří se hlásí k **deklaratorní teorii**, popírají takový

⁷ Viz k tomu blíže PAVLÍČEK, V.; HŘEBEJK, J. *Ústava a ústavní řád, I. díl, Ústavní systém*. 2. vyd. Praha : Linde, 1998, zejména komentář k čl. 1 Ústavy.

konstitutivní účinek uznání. Mají za to, že jakmile nějaký útvar splní tři zmíněné znaky státu, je to stát, a tím zároveň i subjekt mezinárodního práva.⁸

Politická moc existuje na několika prostorových úrovních, ale na státní nebo celonárodní úrovni se soustřeďuje již po staletí. Termíny **stát** a **země** se v anglofonní oblasti většinou používají jako synonyma, ale výraz stát slouží také k označení dílčí jednotky na území větší země, například Missouri ve Spojených státech nebo Nový Jižní Wales v Austrálii. Výrazem *národ* se pak označuje etnická skupina vyznačující se společnou identitou a obývající určité území (*vlast*). V této souvislosti se však odlišuje *státní etnické vymezení národa*.

Angličané tvoří národ a Anglie spolu se Skotskem, Walesem a Severním Irskem tvoří stát, Spojené království Velké Británie a Severního Irska. A přestože se *Skotové* považují za samostatný národ, lze říci, že společně s Angličany vytvářejí i národ státní - jsou *Brity*. A zatímco *Američané* jsou politickým národem vzešlým z mnoha etnik, v *Evropě* často vítězila spíše etnická definice národa.

Určujícím okamžikem při utváření koncepce moderního státu bylo uzavření vestfálského míru na konci třicetileté války. Znepřátelené strany se dohodly na vzájemném uznání a na vytvoření hranic svých knížectví a vévodství. Dohoda uznala více než 300 suverénních panovníků a propůjčila jim politickou moc, díky níž mohli řídit své vnitřní i vnější záležitosti.

Stát začne existovat ve chvíli, kdy jej **uznají** jiné již existující státy a když se vyznačuje určitými geografickými charakteristikami. Uznání znamená, že nově vzniklý stát má pravomoc určovat své vnitřní záležitosti a vnější vztahy⁹.

Z geografického hlediska musí mít stát **vlastní území** a **stálé obyvatelstvo**. Při formování státu je také důležité **uspořádané hospodářství a systém dopravy a komunikace**. V současné době nejsou stanoveny žádné minimální požadavky na velikost území nebo počet obyvatel, ale stát musí dokázat bránit své území před hrozbami z vnějšku, což je **princip teritoriality**.

§ 3. Státní režim jako ústavní a zákonné metody realizace státní moci

Věčné myšlenky:

"Suaviter in modo, fortiter in re." Mírně ve způsobu podání, rázně ve věci samé.

devisa Tovaryšstva Ježíšova, jezuitů, doporučující způsob jednání a ústního projevu

---

"Cum finis est licitus, etiam media sunt licita." Když je dovolen účel, jsou dovoleny i prostředky.
německý jezuita **Herman Busenbaum** (1600 - 1668), *Jádro moderní teologie* (1650).

"Cui licitus est finis, etiam licent media." Kdo má dovolen účel, má dovoleny i prostředky. *Účel světi prostředky.*

---

⁸ SEIDL-HOHENVELDERN, I. *Völkerrecht*. München : 1997. *Česky Mezinárodní právo veřejné*, překl. PAUKNEROVÁ, M. a kol. Plzeň : 2001, s. 135.

⁹ **Mezinárodní právo veřejné** je soubor pravidel, jimiž se řídí mezinárodní vztahy. Dříve než se rozvinou mezinárodní vztahy, například obchod nebo výměna velvyslanců, **musí být stát uznán** mezinárodním společenstvím. Holandský učenec **Hugo Grotius (1583 - 1645)** uveřejnil v roce 1625 pojednání **De jure belli ac Pacis** (O právu válečném a mírovém), které se stalo základem mezinárodního práva. Rozhodnutí Francie, která v roce 1778 uznala a podpořila Spojené státy ve válce proti Velké Británii, bylo nesmírně důležité pro přežití nového státu. O více než 150 let později v roce 1948 USA uznaly Izrael (den po jeho vyhlášení), a mohly mu proto podle mezinárodního práva poskytnout zbraně, hmotné prostředky a další zdroje, jež Izraeli umožnily bránit se útokům sousedních států.

myšlenka italského spisovatele a politika **Niccola Machiavelliho**, kterou přejal i anglický filosof **Thomas Hobbes**

"Qui nescit dissimulare, nescit regnare." Kdo se neumí přetvařovat, neumí vládnout.
oblíbená maxima francouzského krále **Ludvíka XI.**, převzatá z **Plútarcha**

"Promoveatur, ut amoveatur." Ať je povýšen, aby byl odstraněn.

"Divide et impera." Rozděl a panuj.
zásada uplatňovaná už od antických dob např. ve velmocenské zahraniční politice

---

"Do ut des." Dávám, abys dal.
zásada formulovaná už v římském náboženství a právu a uplatňovaná později v politice vzájemných ústupků; rozvinul ji např. v Říšském sněmu **Bismarck**

"Panem et circenses." Chléb a hry.
Decimus Iunius Iuvenalis (67 - 127), *Satiry*; básníkům kritický šleh postihuje situaci v císařském Římě, kdy pozornost občanů byla od politických událostí odpoutávána bezplatným rozdělením obilí a pořádáním nákladných vzrušujících her v cirku

---

"Nam et ipsa scientia potestas est." I samo vědění je přece velikou silou.
anglický filosof a státník **Francis Bacon** (1561 - 1626)

"Perinde ac cadaver." Dočista jako mrtvola.
tak charakterizoval **Ignác z Loyoly** poslušnost členů jezuitského řádu vůči nadřízeným

---

"Nauč se naslouchat, budeš umět vládnout".
Solon (640 - 559 př. K.)

"Je těžké být pod vládou někoho horšího".
Protagoras (481 - 411 př. K.)

"Umění vládnout je umění modlárství".
Georgie Bernard Shaw (1856 - 1950)

"Nejmocnější je ten, kdo má nejméně žádostí".
Budha (Siddhárta Gautama), 563 - 483 př. K.

"Drtit nepřátele, vidět je padat před námi na tvář, brát jim koně, slyšet bědování jejich žen. To je nejlepší na světě".
Čingischán (Temudžin, 1155 - 1227)

"Voluntas superior intellectu." Vůle je nadřazena rozumu.
myšlenka **Friedricha Nietzsche** (1844 - 1900)

"Ctnost, bez níž je teror smrtelný; teror, bez něhož je ctnost bezradná."
Maximilien Robespierre, 5. února 1749

"Smrt řeší všechny problémy - žádný člověk, žádný problém."
Josef Vissarionovič Stalin (Džugašvili), 1879 - 1953

"Komunismus je kladivo, jež používáme k rozdrčení nepřátel."
Mao Ce-tung (1893 - 1976)

"Smrt jednotlivce je tragédie, smrt miliónů je statistika."

Josef Vissarionovič Stalin (Džugašvili), 1879 - 1953

"Čiňte jen takové předpovědi, jejichž neplatnost se může ukázat až po vaší smrti."

Josef Vissarionovič Stalin (Džugašvili), 1879 - 1953

"Někdy musí být demokracie utopena v krvi."

chilský generál Augusto Pinochet

"Planoucí hranice neosvětlují tmu."

Stanislav Jerzy Lec (1909 - 1966)

Státní režim neřeší otázku *kreace* (tvorby) *státní moci* (resp. její legitimitu), ale *problematiku realizace (uskutečňování) státní moci*: ústavnosti či neústavnosti, zákonnosti (legálnosti) či nezákonnosti (nelegálnosti) metod a forem realizace státní moci. Metody mohou být (co nejobecněji řečeno) **právní, mimoprávní (extra legem) či protiprávní (contra legem)**; poslední dvě metody jsou typické pro nedemokratický (resp. totalitní, ev. státně teroristický) státní režim, zejména v oblasti základních práv a svobod mající nadpozitivní charakter. **Demokratický** státní režim by měl garantovat fungování tržní ekonomiky (svobodu vlastnictví), respektovat svobodu občanskou a politickou, měl být prostoupen ústavními a soudními garancemi při ochraně občanských práv a svobod občanů ve stále více stlačované a zmenšované sféře soukromí.

V nejobecnější doktrinní teoretické rovině, lze chápat "státní režim" jako "pozitivní" či "negativní".

"Pozitivní" státní režim je založen na dominantní (mnohdy totalitní) moci státu, která ospravedlňuje státní dirigismus, státní příkazy co dělat či nekonat. Občan ví co má konat na základě právního (ústavního) příkazu státu a co stát nereguluje je "svoboda". Proces stlačování a vytěsňování svobody v postmoderním světě se stupňuje; v postkomunistickém světě přežívá a v postkoloniálním světě má nesvoboda anarchistické a nepotické rysy. Univerzální "Listina povinností občana či člověka" jako právní dokument neexistuje, ale ústavní a zákonné povinnosti ano (a jsou stále vtíravější).

"Negativní " státní režim je dán principem již výše mnohokrát zmíněným, totiž **quae lex non prohibet, detent permisa videri** (který se dostal do československého, resp. českého ústavního pořádku ustanovením v čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod) pregnančně charakterizuje liberální doktrínu právního státu.

§ 4. Liberální státní režim

Věčné myšlenky:

"Laissez faire!"

Pierre de Boisguilbert (1646 - 1714). **Jean Baptiste Colbert**, jednoho dne asi roku 1680, shromáždil větší počet obchodníků a položil jim otázku, co by mohl udělat, aby jim lépe šly obchody. Jeden z obchodníků, **Legendre**, odpověděl: *Laissez nous faire!*" (Nechte nás zkrátka nerušeně dělat naši práci!). Těž heslo ministra financí **Jacguesa Turgota**.

"Lakota, pilíř průmyslu."

David Hume, *O občanské svobodě*, 1742

"Čas jsou peníze."

Benjamin Franklin (1706 - 1790)

"S výjimkou mé osoby není v Amsterdamu nikdo, kdo by se nevěnoval obchodu."

René Descartes (1596 - 1650)

Státní režim za kapitalismu volné soutěže stát minimalizoval ("minimální stát", "stát noční hlídač") zásadou "nejlepší stát, žádný stát." **Liberální stát** se nevměšoval do privátní sféry vlastníků kapitálu a pracovní síly. Jeho funkce regulativní v hospodářské a sociální sféře byla minimální, takřka nulová; okruh zákazů malý a vše ostatní právem nezakázané byla dispozitivní "svoboda".

§ 5. *Problémy státního režimu v současné době*

V současné době se vzestupem počtu slabých a rozpadlých států a **všeobecným tlakem** (vyvíjejí jej zejména západoevropské státy a mezinárodní nevládní organizace) **na demokratizaci státních režimů se jedním z klíčových témat mezinárodní politiky stává otázka univerzality lidských práv, jejich dodržování, ochrany a potrestání za jejich porušování.** Lidská práva jsou konceptem vycházejícím z teze, že všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Jinými slovy - každý jedinec disponuje určitými univerzálními právy na základě faktu, že je člověkem. Tato práva nejsou ovlivnitelná existencí státu, právními systémy jednotlivých států ani jinými faktory (např. příslušností k jakékoli skupině lidí - národnostní, náboženské apod.). Lidská a občanská práva, jak je chápeme v současné době, v sobě zahrnují řadu dílčích oblastí. Zmíňme právo na bezpečnost (široké pojetí bezpečnosti), právo na svobodu (vyznání, pohybu, sdružování apod.), politická práva (svoboda projevu, právo svobodně volit a být volen apod.), ekonomická a sociální práva (právo na vzdělání, ochrana proti chudobě apod.), právo na občanskou rovnost (např. před zákonem), práva menšin, žen, dětí, domorodých obyvatel atd. Podle některých konceptů patří mezi základní lidská práva i právo na život - v takovém případě jsou mezi země porušující lidská práva zahrnovány státy, jejichž právní systém připouští trest smrti (byť např. v případě zločinů proti lidskosti).¹⁰

Za první dokument definující lidská práva na všeobecné úrovni a stanovující povinnosti a záruky států ve vztahu k občanům je považována **Všeobecná deklarace lidských práv** přijatá v roce 1948 Valným shromážděním OSN. Deklarace sice nemá závazný charakter, ovšem disponuje všeobecnou platností - principy v ní obsažené se staly základem pro řadu vnitrostátních i mezinárodních právních norem a smluv.

Ochranou lidských práv se na mezinárodní úrovni zabývá řada organizací. Koordinaci aktivit OSN na poli lidských práv zajišťuje **Úřad vysokého komisaře pro lidská práva** (vznikl v roce 1993). Orgánem rozhodujícím v případech závažných porušení lidských práv je nově **Mezinárodní trestní soud** se sídlem v Haagu, který byl zřízen v roce 1998 (resp. v roce 2002 poté, co **Římský status** ratifikovalo 60 států). Monitoringu a ochraně lidských práv se věnuje množství **nevládních** organizací - **Amnesty International, Freedom House, Human Rights Watch, International Helsinki Federation for Human Rights** a další.

---

¹⁰ K uvedené problematice odkazují např. na ZOUBEK, V. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. Vynikající překlady a grafy viz: WAISOVÁ, Š. a kol. *Atlas mezinárodních vztahů*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007, zejm. s. 92 - 95. ISBN 978-80-7380-015-4.

Díky vzrůstajícímu důrazu na lidská práva **zmizel** do konce 20. století **trest smrti** ze Spojeného království i z **téměř všech zemí západního světa**. Dvě výjimky tvoří Bělorusko a Spojené státy; v USA byl však letos trest smrti zrušen v již 15. státě - v Novém Mexiku¹¹. Odpůrci poprav argumentují tím, že od roku 1973 bylo 133 lidí odsouzených k trestu smrti nakonec zproštěno viny, a také vysokými náklady spojenými s tímto trestem. Zastánci naopak tvrdí, že trest je spravedlivý, a poukazují na studie, které dokazují jeho zstrašující účinek. Hojně je využíván v kulturně konzervativních oblastech - v Japonsku, Saúdské Arábii nebo Texasu - a v totalitních režimech.

Podle *Amnesty International*¹² bylo v roce **2008** popraveno 2 390 lidí ve 25 zemích¹³, konkrétně: 1 718 Čína, 346 Írán, 102 Saúdská Arábie, 37 Spojené státy, 36 Pákistán, 34 Irák, 19 Vietnam, 17 Afghánistán, 15 Severní Korea, 15 Japonsko, 13 Jemen, 10 Indonésie, 8 Libye, 5 Bangladéš, 4 Bělorusko, 2 Egypt, 1 Bahrajn, Botswana, Malajsie, Mongolsko, Sv. Kryštof a Nevis, Singapur, Súdán, Sýrie, Spojené arabské emiráty.

V **Československu bylo v letech 1918 - 1989** podle Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu¹⁴ popraveno 1 207 lidí (na základě rozsudků československých soudů a českých soudů během německé okupace). Toto číslo však nezahrnuje rozsudky justice nad odbojáři za okupace v letech 1938 - 1945¹⁵.

Studie se soustřeďuje na vykonané popravy podle funkčních období prezidentů. Např. konstatuje:

- T. G. Masaryk (1918 - 1935): **12** osob popraveno (z toho 1 za politický trestný čin - stanné právo na Slovensku), prezident vyhověl více než 400 žádostem o milost;
- Edvard Beneš (1935 - 1938): **8** osob popraveno (z toho 3 z "politických" důvodů - usvědčení důstojníci z vyzvědačství);
- V mezidobí na podzim 1938, kdy vykonával funkci prezidenta předseda vlády: popraveny **2** osoby;
- Státní prezident Protektorátu Čechy a Morava Emil Hácha (1939 - 1945): popraveny **3** osoby;
- Edvard Beneš (1945 - 1948): popraveno **731** osob (z toho 725 za kolaboraci, zrádčovství a další činy, kterých se dopustily za německé okupace - "retribuční" trestné činy);
- Klement Gotwald (1948 - 1953): popraveno **234** osob (z toho 12 ještě za činy z doby okupace a 189 osob popraveno z politických důvodů);
- Antonín Zápotocký (1953 - 1957): **94** osob popraveno (z toho 47 z politických důvodů);
- Antonín Novotný (1957 - 1968): **78** osob popraveno (z toho 12 pro politické trestné činy - poslední "politická" poprava v listopadu 1960);
- Ludvík Svoboda (1968 - 1975): **14** osob popraveno;
- Gustáv Husák (1975 - 1989): **30** osob popraveno.

¹¹ **Státy a teritoria USA bez trestu smrti:** Severní Dakota, Minnesota, Iowa, Wisconsin, Michigan, Aljaška, Havaj, Maine, Vermont, Západní Virginie, Massachusetts, Rhode Island, Washington D.C.

¹² Viz: *National geographic - Česko*, 2009, srpen (7.8.), s. 20, ISSN 1213-9394.

¹³ V případě civilních trestných činů v době míru ukládá trest smrti jen 56 států (plus Tchaj-wan a palestinská autonomie). V dalších 36 zemích je trest smrti uzákoněn, už se však nevyužívá.

¹⁴ Podrobně viz LIŠKA, O. a kol. **Vykonané tresty smrti. Československo 1918/1989.** Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. *Sešity*, 2000, č. 2, 223 s.

¹⁵ Např. na Pankráci bylo od dubna 1943 do jara 1945 německou mocí popraveno 1 079 lidí. Odhadnout přesněji počty Čechů a odbojářů, které nacisté odsoudili a popravili (např. v Drážďanech, Vídni a Mnichově) v době nesvobody, se bohužel nedá. Desítky tisíc lidí zahynuly v koncentračních táborech - bez soudu.

Trest smrti **nelze obnovit**, pokud se nezmění nejen čl. 6 odst. 3 Listiny, ale i proto, že ČR je vázána *Protokolem č. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Článek I. dodatkového Protokolu č. 6 zní: "Trest smrti se zrušuje, nikdo nemůže být k takovému trestu odsouzen ani popraven." V této části ČSFR přijala Úmluvu bez výhrad (srov. Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.) s platností od 1. 4. 1992.

§ 6. Právní stát

Věčné myšlenky:

"Non est princeps supra leges, sed leges supra principem." Panovník nestojí nad zákony, ale zákony nad panovníkem.

Gaius Plinius Mladší (62 - 112), *Chvalořeč na Traiana*

"Rex probavit non rem publicam suam esse, sed se rei publicae." Král uznal, že stát nepatří jemu, ale on státu.

Lucius Annaeus Seneca Mladší, *O dobrotivosti*

"Pessima res publica plurimae leges." V nejhorším státě je nejvíce zákonů.

"Souhlas lidu je jediným zdrojem vládní moci."

Jean Jacques Rousseau, *Společenská smlouva*, 1762

"Vláda lidu, v souladu s vůlí lidu a pro lid nezmizí z povrchu země."

Abraham Linkoln, 16. president USA, *Gettysburský projev*, 19. listopadu 1863

"Plebs bene vestitum stultum putat esse peritum." Dav pokládá dobře oděného hlupáka za znalce. Hloupý s překrásným šatem má u lidí na rozum patent.

"Ea natura multitudinis est: aut servit humiliter, aut superbe dominatur." Taková je přirozenost davu: buď poníženež slouží, nebo zpupně vládne.

Titus Livius (59 př. K. - 17 po K.), *Dějiny*

"Vulgus vult decipi, ergo decipiatur." Lid chce být klamán, ať je tedy klamán.

"Promptius est omnibus iudicare quam facere." Všem se lépe kritizuje, než napravuje.

"In civitate libera lingua et mens liberae esse debent." Ve svobodném státě musejí být jazyk i mysl svobodné.

Tranquillus Suetonius (69 - 140), *Tiberius*

"Vox populi, vox dei." Hlas lidu, hlas Boží.

Citát z dopisu anglosaského **mnicha Alkuina** císaři Karlu Velikému

---

"Quot homines (capita), tot sententiae." Kolik lidí, tolik názorů. Kolik hlav, tolik rozumů.

Publius Afer Terentius (195 po K. - 159 př. K.), *Formio*

"Tres faciunt collegium." Tři tvoří společenství.

Římská právní a organizační zásada, formulovaná původně **Pliniem Mladším** (62 - asi 112)

"Tres feminae et tres anseres nundinae sunt." Tři ženy a tři husy tvoří trh.

"Id firmissimum longe imperium est, quo oboedientes gaudent." Daleko nejpevnější je taková vláda, z níž se radují ti, jimž se vládne.

Titus Livius (59 př. K. - 17 po K.), *Dějiny*

"*Omnes aequo animo parent ubi digni imperant.*" Všichni se s klidnou myslí podřizují tam, kde je vláda v dobrých rukou.

Publius Syrus (1. století př. K.), *Myšlenky*

"*Qualis rex, talis grex.*" Jaký král, taková družina.

"*Potřeba je jen jednou z pěti obrovských překážek na cestě k rekonstrukci ... Dalšími jsou Nemoc, Nevědomost, Špína a Zahálka.*"

William Beveridge, jeden z architektů státu blahobytu, 1942

"*Quis custodiet ipsos custodes?*" Kdo bude hlídat samotné hlídače?

Decimus Iunius Iuvenalis (67 - po K. 127 př. K.), *Satiry*

"*Muniera sunt onera.*" Úřady jsou břemena.

"*Pravdou je, že lidé jsou svobodou unaveni.*"

Benito Mussolini, 7. dubna 1923

"*Liberální stát je pouhou maskou bez tváře, pouhým lešením, za nímž není žádná budova.*"

Benito Mussolini, italský diktátor (1883 - 1945)

"*Ne Cézar, ale Kristus! Nebát se a nekrást!*"

Tomáš Garigue Masaryk (1850 - 1937)

"*Jediné místo demokracie jsou hospody čtvrté cenové kategorie.*"

Jaroslav Hašek (1883 - 1923). Lze dodat: "Parlament mnohdy připomíná hospodu čtvrté cenové kategorie."

"*Cenzurovaný tisk způsobuje demoralizaci. Neřest nejvyššího stupně - pokrytectví - je od něho neoddelitelná, a z této základní neřesti vyplývají všechny jeho ostatní nečnosti, ve kterých není ani zárodek nějaké ctnosti, např. jeho (i z estetického hlediska) odporná neřest pasivity. Vláda slyší jen svůj vlastní hlas, dál si namlouvá, že slyší hlas národa a přitom vyžaduje i od národa aby tomu dál věřil. Národ propadá zčásti politické pověře, zčásti politické nevěře, nebo se úplně odvrací od státního života a mění se v tlupu lidí žijících soukromými zájmy.*"

Karel Marx (1818 - 1883)

"*Okno do světa lze zakrýt novinami.*"

Stanislav Jerzy Lec (1909 - 1966)

Právní stát je stát, který je vázán svým právem (včetně mezinárodních závazků, která podepsal), kde právo stojí nad státem. To poprvé v historii pregnantně artikuloval roku 1608 předseda soudu žalob obecného práva (Court of Common Pleas) sir E. Coke v památné větě „**právo chrání krále**“ ve sporu s králem („**král chrání právo**“), čímž byl vysloven jeden ze základních postulátů právního státu - **vázanost státu právem**¹⁶ Další, procesně právní znak právního státu nacházíme v principu **Due Process of Law** (tj. *zachovávání řádného právního postupu*); poprvé se objevil ve Westminsterském statutu Svobod Londýna (*Statute of Westminster of the Liberties of London*) z roku 1354.

---

¹⁶ Všele odkazují na: SELTENREICH, R. *Soudce a jeho král - Edward Coke ve sporu s Jakubem I.* *Právník*, 2003, č. 5, s. 474 - 482.

Doktrínu **Rule of Law**, kterou je možno s jistým zobecněním ztotožnit s *panstvím práva nad státem* (**State According to Law**) podle britského konstitutionalisty 19. století A. V. Diceyho charakterizuje:

1. **Žádný člověk nemůže být trestán nebo povinen strpět zásahy do své osobní integrity nebo majetku, pokud neporušil právní ustanovení** (právní normu přijatou řádným - *legálním* způsobem) a tato skutečnost byla jako taková kvalifikována řádným soudem.
2. **Nikdo nemůže být postaven nad zákon (ani stát), každý člověk je vždy subjektem práva.**
3. **Jde o vládu práva, nikoliv vládu lidí** (viz např. XXX. článek Ústavy státu Massachusets z roku 1780).¹⁷

Určující skutečností, prvořadým a jednoznačným smyslem kategorií právního státu (**Rechtsstaat, État de Droit, Rule of Law**), **legitimity**, principu panství práva (**State According to Law**) a **Due Process of Law** je postižení **vztahu občana a státu**. R. Stahl, jeden z původců německé demokratické koncepce konstitutionalismu konstatuje: „Stát musí být přesně definován prostřednictvím práva, obsahovat v právním řádu garancie proti porušení práv, rozsah, cesty a limity své aktivity, zrovna tak, jako sféru svobody občanů a musí prosazovat morální ideje pro ně samé. To je správná koncepce právního státu, nikoliv ta, která jej definuje tak, že funkce státu jsou realizována na základě právních předpisů“.¹⁸

Požadavek **přiměřenosti státních zásahů**¹⁹ souvisí s **principem omezené vlády** (*limited government*). Klasickým příkladem může sloužit jeden z nejstarších ústavních aktů, **články IX. a X. z prvního cyklu dodatků k ústavě USA**. Článek IX. stanoví, že *"výpočet určitých práv ústavou nesmí být vykládán jako popírání nebo zlehčování ostatních práv náležejících lidu"* a článek X. k tomu dodává, že *"Práva, která Ústava výslovně nepřiznává Unii, ani je nevylučuje z pravomoci států, náležejí jednotlivým státům nebo lidu."*

§ 7. Záruky legality a právní stát

Právní věda a státověda, řešící problémy právního státu, je vybavena konceptuálním a terminologickým arsenálem tzv. velkých právních pojmů. Většina pojmů úzce navazuje na starší historickou tradici, což neznamená, že se tyto pojmy stávají zastaralými. Právní teorie vypracovala pojmový **systém právní kontroly, právního statutu a právní odpovědnosti**, v jehož rámci byly převážně řešeny otázky **institucionálních záruk legality**. Počítá nepřímou i s problematikou politických a organizačních podmínek a **předpokladů** legality jako *východí* determinanty, předcházející řešení problematiky institucionálních záruk legality *stricto sensu*. Jsou rozpracovávány otázky dynamiky legality v činnosti státního mechanismu a byla též zdůvodněna nelineární povaha tohoto vztahu.

Nosnými principy **institucionálních záruk legality** v právním státě jsou především:

- a) princip **suverenity lidu**, obecně vyjadřující postulát demokratické kvality legality a legitimacy,
- b) princip **právního režimu**,
- c) princip **rovnoprávnosti**, neinterpretovaný však jen jako princip *formální* spravedlnosti, ale jako komplement k principu právního režimu v tom smyslu, že *legalita a „právo na právo“* lze z hlediska občana chápat jako *sumu jeho legitimních oprávnění*, zejména:

¹⁷ Blíže k tomuto v evropských souvislostech viz např.: ŠTURMA, P. **Vláda práva podle Evropské úmluvy o lidských právech**. *Právník*, 1993, roč. CXXXII., č. 5, s. 385 - 405.

¹⁸ STAHL, R. **Die Staatslehre und die Prinzipien des Staatsrechts**. Berlin, 1856, s. 137

¹⁹ Jde o tzv. **preferred position doctrine**, upřednostňující zásadně lidská práva při střetu se státní mocí, kdy státní orgány mohou zasahovat pouze při *"zjevném a bezprostředním nebezpečí"*.

- právo na **dobré právo**,
- právo **kontroly práva**,
- právo **domáhat se spravedlivých nároků**,
- právo **na odpovědné chování**,
- právo **na právní jistotu**,
- právo **na tvořivost omezenou pouze dobrým právním důvodem**.

Není právně technicky neřešitelné převést tyto obecné právní postuláty do podoby *ústavních práv*. V pořadí zhruba odpovídajícím logice členění teoretických postulátů jde zejména o následující konstituční práva:

- princip otevřeného legislativního procesu a demokratické zákonodárné kompetence a legitimace,
- právo legislativních konzultací,
- právo referenda,
- princip legislativních filtrů odvozených ze zásady suverenity zákona a zásady reálné kontroly ústavnosti,
- respondenční právo ve věcech legislativy a právo legislativně inovační aktivity,
- právo zákonné interpretace zákonů (tj. povinná interpretace v rámci legality),
- právo revize a supervize odvozených normativních aktů jiným orgánem, než který je vydal,
- právo revizní a supervizní iniciativy,
- právo na vydání rozhodnutí státním orgánem,
- právo na informace související s konkrétním rozhodovacím procesem,
- univerzální petiční právo (včetně univerzální stížnosti pro porušení zákona),
- právo kritiky práva (apelační právo) pro všechny případy aplikačního rozhodování spolu s principem, že nikdo nemůže být soudcem ve své věci,
- univerzální právo na soudní ochranu v případech hrozícího nebezpečí či aktualizované škody,
- právo na právní pomoc specializovaných subjektů (advokátů, apod.),
- univerzální právo závazných lhůt k plnění právních povinností,
- univerzální reparační právo vůči nezákonnému (vadnému) rozhodnutí či postupu státních orgánů a pracovníků státního mechanismu,
- princip **enumerativnosti státních pretenzí a legální licence** (vše, co není zákonem zakázáno, je dovoleno).²⁰⁾

§ 8. *Principy (znaky) právního státu*

Principy (znaky) právního státu lze demonstrativně vymezit takto:

1. Vázanost státu (resp. státních orgánů, orgánů samosprávy a státních institucí) **právem**²¹, to jest vázanost:

- *ústavou* (ústavnost, **konstitucionalita**), **konstitucionalismus**, **ústavní stát**²²,

²⁰ Podrobněji k celé problematice viz.: GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002., 564 s., ISBN 80-7175-077-8.

²¹ Ke kritickým postřehům "našeho právního státu" odkazují např. na: REMUNDA, Ivo. Česká republika je právní stát (?). *Právní rádce*, 2008, č. 14, s. 526 - 528.

²² Někteří autoři vymezují **pojem ústavního státu** tím, že stát má nejen ústavu, ale i vytváří jednotný právní řád (J. Filip). Ústavní stát je i tehdy, kdy běžné zákony a další předpisy jsou poměrovány ústavou a ústavním řádem je vytvořen orgán, v jehož kompetenci je rozhodovat o ústavnosti zákonů. Zrod ústavního státu proto třeba hledat v USA od doby, kdy Nejvyšší soud tuto zásadu vyslovil a aplikoval. V evropských státech lze mluvit o ústavním státu **od vzniku ústavního soudnictví**.

- *zákony* (zákonost, **legalita**), **legalismus**,
  - *obecně závaznými prameny a principy mezinárodního práva*,
  - *mezinárodními smlouvami*, které stát **inkorporoval**, včetně norem a pramenů evropského práva,
  - **obecně závaznými demokratickými principy** (pluralismus, spravedlnost, právní jistota, nabytá práva, konsenzus, legitimita) a **základními přirozenoprávními postuláty** (*svo-boda, rovnoprávnost, lidská práva* atd.).
- 2. Princip dělby moci v rámci suverenity lidu, zdokonalování demokratických forem vlády, zejména:**
- **nezávislost kreace moci legislativní, exekutivní a soudní**,
  - *systém vzájemných brzd a garancí mezi mocemi*,
  - **svobodné alternativní volby** a extenze **referend** a dalších prvků **přímé** či SMS demokracie, zdokonalování **odvozenosti státní moci od lidu v rámci její legitimacy**,
  - **právo na dobrý a spravedlivý právní řád, demokratickou, ústavně omezenou a vysoce odbornou vládu (tj. sympatický a levný stát) a nezávislou temporálně efektivní justici**,
  - eliminace byrokracie.
  -
- 3. Princip ústavně a zákonně omezené vlády a vymezených státních zásahů do soukromí:**
- **restrikce zákonných zásahů** (zejména soudních a policejních zásahů do soukromé sféry především dle díky čl. 7, 8, 10, 11 a 12 Listiny), **preferance práva na soukromí**, právo na osobní bezpečí a právo na respekt všech lidských práv a svobod (čl. 4 Listiny); omezení sledování, odposlechů, kamerového monitoringu a shromažďování osobních údajů jak ze strany státu, tak např. médií.
- 4. Právní stát respektuje jurnaturální charakter základních práv:**
- **přirozenoprávní nadřazenost základních práv první generace**. Právní stát základní lidská práva nekonstituuje, „pouze“ je deklaruje a „zejména“ garantuje,
  - **garance politických (občanských) práv**, resp. lidských práv **druhé generace**,
  - **rozvoj sociálního aspektu** lidských práv **třetí a čtvrté generace**. U **sociálních států respekt a zabezpečení** hospodářských, sociálních a kulturních práv, práv menšin a ekologických práv.
- 5. Právní stát respektuje a garantuje právo na spravedlivý proces (spravedlnost):**
- právní záruky, právo na soudní a jinou právní ochranu (právo na spravedlivý proces). Garance se většinou realizují žalobami či podáními:
    - a) soudům,
    - b) Ústavnímu soudu ČR (prostřednictvím advokáta),
    - c) Nejvyššímu správnímu soudu,
    - d) mezi další garance lze uvést právní pomoc advokátskou či prostřednictvím Veřejného ochránce práv (ombudsmana).
- 6. Mimoprávní aspekty charakterizující právní stát:**
- **obecná moralita, slušnost a dobré sousedské vztahy**, eliminace ochlokracie,

- **svobodný objektivní nebulvární tisk, rozhlas, televize a internet** (zákaz předběžné, průběžné a následné institucionální censury ale i subjektivní "autocensury"), eliminace mediokracie (zákaz veřejného pomlouvání, dehonestace, nepodporovat anonymní udavačství),
- **politická a náboženská kulturnost a tolerance,**
- **funkčnost občanské společnosti, zájmové a územní samosprávy,**
- **charita** a benefiční činnost, **solidarita,**
- **objektivní výzkum veřejného mínění a sociální situace** (zpětné kognitivní vazby),
- preventivní programy eliminace negativních protispolečenských jevů (hazard, toxikomanie, násilí, vandalismus, atd.) a kriminality,
- podpora zdravého životního stylu, rodiny a tradičních hodnot.

7. Oddělení církví a náboženských společností od státu (sekularita státu, náboženská svoboda) a ideologická neutralita (pluralita) státu.²³

§ 9. Materiální koncepce právního státu

Materiální pojetí právního státu, teoreticky rozpracované a prakticky uplatňované v demokratických státech svobodného světa euroatlantické civilizace, jednak rozvíjí **system záruk legality** v postupu orgánů veřejné moci, jednak ji doplňuje o další kritéria legitimacy. Základní rysy materiálního pojetí právního státu jsou:

1. **vázanost státu právem** - důkladnější propracování (vázanost ústavněprávní i mezinárodněprávní včetně zajištění této zásady),
2. **lidská práva** - základní obsahový element soudobého práva,
3. **dělbá moci** - stěžejní institucionální záruka jeho právního charakteru,
4. **demokratický charakter státu** - uplatňuje se svrchovanost vůle lidu. Princip většiny při respektování práv menšiny a individuality. **Stát, který není demokratický, není právním státem.**

²³ Přibližný smysl sdělení **papeže Benedikta XVI.** pražské akademické obci ve Vladislavském sále pražského hradu (27. 9. 2009), z toho co jsem zachytil, je přibližně tento:

"V současném světě a v současné době existují dvě největší zla:

- 1) **sekularismus**, voluntaristické ideologie, kdy stát (většinou totalitní) či člověk (většinou egoistický), je chápán jako nejvyšší světová autorita. *Přitom Západ dal světu sekularitu (odbožštění státu), to ovšem neznamená, že zavrhl Boha.*
- 2) druhé největší zlo dneška (alespoň v té bohatší části světa) je **všobecný příklon k relativismu**, popírání Boha jako nejvyšší reality, k ateismu, který diskvalifikuje naši civilizační vůli vůči jiným kulturním okruhům, zvláště islámu."

§ 10. Právní geografie

Evropa	<p><i>Všechny evropské státy</i> jsou součástí kontinentální právní kultury (Civil Law), vyjma následujících států či území:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Spojené království Velké Británie a Severního Irska</i> (v Anglii, Walesu, Severním Irsku [Ulsteru], na ostrově Man, Normanských ostrovech a v samosprávné britské korunní kolonii Gibraltar se užívá anglické právo [Common Law]), ➤ V rámci Spojeného království Velké Británie je právní enkláva <i>Skotsko (Common and Civil Law)</i>, ➤ Ve <i>Španělském království</i> je specifickou právní oblastí autonomní oblast (provincie) <i>Baskicko (Customary Law - tradiční obyčejové právo)</i> ➤ <i>Maltská republika (Common Law)</i>, ➤ <i>Irsko (Common Law)</i>, ➤ <i>Městský stát Vatikán</i> (kanonické právo, právo římské), ➤ v <i>Ruské federaci</i> je islámskou enklávou <i>Čečenská republika (Ičcherie)</i> a <i>Tatarstán</i>.
Asie	<p><i>Ve všech asijských státech</i> je právo psané (zákonné), tj. Civil Law, vyjma:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Common Law: <i>Indická republika, Pákistánská islámská republika</i> (vyjma Federálně spravovaných území Severozápadní pohraniční provincie [tribal area], zejména v údolí (okresu) Svát a "Svobodného Kašmíru", kde platí <i>právo islámské</i>), <i>Nepálský stát (republika), Bhútánské království, Nyanmarský svaz, Malajsijská federace, Singapurská republika, Brunejský sultanát, zvláštní oblast ČLR Hong-Kong</i>, ➤ Religions Law, konkrétně právo islámské: <i>Království Saúdské Arábie, Jemenská republika, Ománský sultanát, Spojené arabské emiráty, Katarský emirát, Bahrajnský emirát, Katarský stát, Jordánské hášimovské království, Syrská arabská republika, palestinská autonomní území ve Státu Izrael, Íránská islámská republika, Islámský stát Afghánistán, Maledivská republika</i>; ➤ Customary Law, obyčejové právo s náboženskou tradicí buddhismu: <i>Mongolský stát, Demokratická socialistická republika Srí Lanka</i>.
Afrika	<p><i>Vedle převažujícího práva zákonného (Civil Law):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Religions Law, konkrétní právo islámské: <i>Súdánská republika, Marocké království</i> (včetně Západní Sahary), <i>Mauretánská islámská republika, Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírija, Federativní islámská republika Komory</i>; ➤ Common Law (anglické právo): <i>Nigerijská federativní republika, Ghanská republika, Gambijská republika, Republika Sierra Leone, Liberijská republika</i> (vliv práva USA), <i>Keňská republika, Ugandská republika, Sjednocená republika Tanzanie, Zambijská republika, Republika Malawi, Republika Zimbabwe, Království Lesotho, Svazijské království</i>; ➤ Common and Civil Law: <i>Jihoafriická republika, Namibijská republika</i>.

Amerika	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Comon Law: <i>Spojené státy americké (USA)</i>, vyjma právní enklávy státu <i>Luisiana (Common and Civil Law)</i>. Přidružený stát <i>Portorické společenství: španělsko-americký právní systém (Common Law and Civil Law)</i>; <i>Kanada</i> (vyjma frankofonní provincie <i>Québec</i>, právo francouzské v systému <i>Common and Civil Law</i>), <i>Belize, Bahamské společenství, Jamajka</i>, další státy - členové <i>British Commonwaltsku v Karibiku</i>: Federace Svatého Kryštofa a Nevisu, Antigua a Barbuda, Dominické společenství, Svatá Lucie, Barbados, Svatý Vincenc a Grenadiny, Grenada, Trinidad a Tobago, a závislá území: <i>Kajmanské ostrovy, Britské Panenské ostrovy, Americké Panenské ostrovy atd., Guyanská Kooperativní republika</i>; ➤ <i>Všechny ostatní státy střední a Jižní Ameriky a Karibeanu</i> náleží do Civil Law - s vlivem práva <i>francouzského</i> (Republika Haiti, Kostarická republika atd.), s vlivem práva <i>portugalského</i> (Brazilská federativní republika), či s vlivem práva <i>španělského</i> (všechny ostatní latinskoamerické státy).
Austrálie a Oceánie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Common Law: <i>Australské společenství, Nový Zéland, Nezávislý stát Papua - Nová Guinea, Šalamounovy ostrovy, Fidži</i>, atd.; ➤ Civil Law (zejména právo <i>francouzské</i>): <i>zámořská území Nová Kaledonie, Wallis a Futuna, Francouzská Polynézie</i>, atd.

§ 11. Právo Evropských společenství (Právo ES/EU)

Vytváření integrací v politické, ekonomické a vojenské oblasti je výrazným rysem pohybu zejména na území Evropy po druhé světové válce. Evropská společenství (tj. **Evropské společenství uhlí a oceli, EHS a Euratom**) jsou výrazem vytváření útvarů nového bezprecedentního charakteru. Disponují v současné době i rozsáhlou právní ingerencí do vnitřních věcí jednotlivých členských států. Charakter Evropských společenství je dán skutečností, že tyto instituce mají zákonodárnou a výkonnou moc nejen ve vztahu ke členským státům, ale i k občanům a právníckým osobám jednotlivých členských států. V podobném rozsahu má i moc soudní, vykonávanou společným Soudním dvorem Evropských společenství. Společenství má vytvořen právní řád, který se skládá z pramenů mezinárodního práva (zejména mezinárodních smluv) a práva **odvozeného** (tedy práva vytvářeného orgány Evropských společenství).

Právními prameny odvozeného práva ES/EU jsou:

- a) nařízení** - jsou obecně závazná a přímo aplikovatelná v jednotlivých státech ES,
- b) směrnice** - stanoví pouze cíl a jednotlivým státům ponechávají volnost volby prostředků k dosažení tohoto cíle,
- c) rozhodnutí** - individuální normativní akty se závazností pouze pro adresáta (subjekt) rozhodnutí.

Členství v Evropských společenstvích nese s sebou i **závazek přizpůsobit svůj vnitrostátní právní řád právnímu řádu ES/EU**. Plněním tohoto závazku dochází k faktickému sblížení práva jednotlivých členských zemí Evropských společenství.

§ 12. Aktualizace, recepce práva a *Clash of Civilizations*

"Ex Oriente lux (ex Occidente lex)". (Z východu přichází světlo [ze Západu zákon].)
obecná předpověď

"Pod dopadem globalizace se náš každodenní život stále více odpoutává od našich tradic."
sociolog **Antony Giddens**, 1999

Akultura je přizpůsobování jednoho právního řádu jinému právnímu řádu, resp. jedné právní kultury jiné právní kultuře; dnes souvisí především s informační **globalizací** a problémem **univerzality** lidských práv.

Recepce rozumíme jednak **historickou recepci římského práva na evropském kontinentu** a jednak **formální převzetí jednoho práva určitého státu státem jiným**.

Vedle **F. Fukuyamy** (*End of History*) je po desetiletí na Západě stále diskutovaný a probíraný **S. Huntington** (*The Clash of Civilizations*).

Nejpozoruhodnější předpovědi „civilizačních“ (náboženských) střetů a válek v podmínkách globalizace je stať **S. Huntingtona** **Střet civilizací?** zveřejněná v časopise **Foreign Affairs** roku 1993. Podle **S. Huntingtona** **sice zmizely staré bloky, ale zůstaly a nově se zhodnotily odlišné civilizace**. Civilizacemi pak rozumí velké kulturní skupiny, které se **vzájemně odlišují náboženstvím, jazykem, zvyky a institucemi**; civilizace je sourodá skupina **sjednocená určitým cílem**. Platí tedy, že *liberalismus zvítězil nad marxismem a že ideologie přestala být zdrojem konfliktů mezi západními státy - avšak to neznamená, že skončily dějiny*. Právě **civilizační rozdíly nahradily ideologické protiklady jako nejdůležitější zdroj konfliktů mezi lidmi a státy**. Mezi těmito civilizačními skupinami může snadno vypuknout **konflikt**, neboť kulturní otázky, jako *náboženství či sociální tradice*, jsou důležité a obtížně řešitelné prostřednictvím vyjednávání a kompromisů. Konflikty nejpravděpodobněji vznikají **kolem „linií kulturních zlomů“**, v místě dotyku odlišných civilizací. Tyto linie mohou mít podobu **hranice mezi státy**, ale mohou také procházet **uvnitř státu** - a právě tyto linie mezi civilizacemi představují „zápalné body krizí a krveprolití“.²⁴

Huntington předvídá, že střety se budou odehrávat jednak na „mikroúrovni“ (v místech teritoriálního kontaktu mezi civilizacemi, a to formou boje o území), jednak na „makroúrovni“ (mezi „národními státy“, resp. vůdčími státy jednotlivých civilizací), **formou zvyšování vojenské a hospodářské moci a boje o kontrolu mezinárodních institucí (např. OSN) a interpretace mezinárodního práva a pořádku**.

Dominantní Huntingtonovou tezí je, že hlavním typem konfliktu v příštím století bude konflikt mezi civilizacemi, a specificky **konflikt mezi Západem a tzv. muslimskokonfuciánskou civilizací**. *Zatímco v několika minulých stoletích byla typickým světovým konfliktem srážka mezi národními státy západní civilizace (a ještě předtím srážky mezi jednotlivými monarchy)*, dnešní západní civilizace je již poměrně *homogenní* a tudíž, zejména *s koncem studené války*, již nehrozí další vážná střetnutí uvnitř naší civilizace. Na druhé straně se však *bývalé koloniální oblasti třetího světa osamostatnily, některé z nich dosáhly poměrně vysokého stupně hospodářského vývoje a jejich vojenský potenciál stále roste*. Výsledkem tohoto trendu je, že řada států patřících

²⁴ HUNTINGTON, S. *The Clash of Civilizations?* In *Foreign Affairs*, Summer 1993, s. 29.

k nezápadním civilizacím začíná vytvářet a uplatňovat samostatnou globální politiku, která se stala hrozbou Západu.

Huntington rozlišuje **osm hlavních civilizací** v dnešním světě: **západní**,²⁵ **konfuciánskou** (tj. čínskou),²⁶ **japonskou**,²⁷ **muslimskou**,²⁸ **hinduistickou**,²⁹ **slovansko-pravoslavnou** (do které ovšem nezahrnuje západoslovanské „katolické“ státy),³⁰ **latinskoamerickou**³¹, **africkou**,³² **židovskou** (judaistickou) a **buddhistickou**. Přesněji jde o následující civilizace ze státoprávního hlediska:

- 1) **Euroatlantická (Západ, západokřesťanská, "Svobodný svět", První Řím). Státoprávní podklad: Západořímská říše.**
- 2) **Slovansko-pravoslavná (Východ, východokřesťanská, Ortodoxní, „Třetí Řím“). Státoprávní podklad: Byzantská říše.**
- 3) **Islámská (muslimská, „muslimského národa“). Státoprávní podklad: „islámský stát“, islámská republika, chalífát.**
- 4) **Střet světa“ (konfuciánská & taoistická & buddhistická, čínská, Čínská lidová republika). Státoprávní podklad : čínské císařství.**
- 5) **Hinduistická, (indická). Státoprávní podklad: Bhárat.**
- 6) **Japonská (zen-buddhistická & šintoistická). Státoprávní podklad: Japonské císařství.**
- 7) **Africká (subsaharská, Sahelská, "černošského národa"). Státoprávní podklad: čenošský kmenový stát.**
- 8) **Latinsko-Karibská (Latinskoamerická & Caribbean, "hispano-americká").**

Civilizaci Huntington definuje jako hierarchicky „nejvyšší kulturní společenství lidí“, a **civilizační vědomí** jako „nejvyšší stupeň kulturní identity“, které lidé znají. Příslušnost ke stejnému jazyku, společná historie, náboženství, právní instituce³³ a sdílná tradice jsou těmi prvky, které přispívají rozhodujícím způsobem k definici civilizace v Huntingtonově pojetí. V místech, kde probíhají **dělicí čáry mezi civilizacemi** bude docházet (a již dochází) k nejtěžším a nejkrvavějším konfliktům, které by mohly přerůst v **mezicivilizační války**. Současné střety na Balkáně, v Indii, v Izraeli, na Kavkaze či v Africe jsou podle Huntingtona prvními symptomy nastávající **globální srážky mezi civilizacemi a jejich integrativní homogenizace**.

Huntington uvádí šest **důvodů**, pro které dochází k mezicivilizačnímu konfliktu.

Za prvé, rozdíly mezi civilizacemi jsou podle něho mnohem zásadnější než rozdíly v politické ideologii nebo praxi. Společné dějiny, jazyk, kultura, právní tradice a hlavně náboženství vytvářejí **civilizační vědomí**, které je v **ostrém protikladu k hodnotám ostatních civilizací**. Specifické pojetí náboženských, státoprávních, společenských, rodinných nebo sexuálních vztahů

²⁵ Tj. „Euroatlantická“, vzešlá historicky ze Západořímské říše, tvořící **státy NATO** (v čele s USA), EU, plus Švýcarsko, Slovinsko, Slovensko, pobaltské státy, Chorvatsko; **Austrálie** a **Nový Zéland** atd.

²⁶ **Čína** (vč. okupovaného Tibetu, Sing-tingu, Vnitřního Mongolska) a včetně Hong-Kongu a Tajwanu.

²⁷ **Japonské císařství**, event. Korea atd.

²⁸ **Arabské a islámské státy** v severní Africe, Středního východu; **Pákistán, Malajsie, Indo-nésie**, Brunei; (dominantní státy: **Egypt, Saudská Arábie, Irán**), atd.

²⁹ **Indie**, Nepál, Bhútán atd., event. též **státy buddhistické** (Srí Lanka, Nyanmar, Thajsko, státy Indočínské, atd.

³⁰ **Rusko**, Ukrajina, Bělorusko, ale též Rumunsko, Srbsko, Bulharsko, **Řecko**, Kypr, Makedonie, Etiopie, atd.

³¹ Americké státy na jih od Rio Grande del Norte, dle Huntingtona státy **hispano-americké** (tzv. "Hispanci").

³² Např. **Nigérie**, Zimbabwe, Kenya, **Jihoafrická republika**, atd.

³³ K tomu zejména KLABOUCH, J. **Transformace právních systémů a ekonomik ve věku regionální a globální interdependence. XVIII. světový kongres International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR) v La Plata - Buenos Aires 1997 a XIX. v New Yorku 1999. Právník**, 1999, s. 377 an., dále zejména: KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha : C. H. Beck, 1996, 248 s., ISBN 80-7179-089-3.

je v každé civilizaci hluboce **zakořeněno**, protože je organickým výsledkem dlouhodobého historického procesu. Rozdílnost těchto postojů je zdrojem konfliktu tam, kde civilizace přicházejí do tělesného styku.

Za druhé, díky moderní technologii telekomunikací se svět globalizuje a přivádí tak civilizace do *daleko častějšího a intimnějšího styku než v minulosti*. Vzájemný kontakt však vyvolává „*obrannou reakci*“ u civilizace, která cítí, že její identita je ohrožena.

Za třetí, ekonomický proces globalizace oslabuje etnickou identitu jednotlivých národních států; ta je pak často nahrazována **náboženskou** identitou (tak vznikají různá **fundamentalistická** hnutí), což opět přispívá k růstu civilizačního vědomí.³⁴⁾

Za čtvrté, politická, hospodářská a vojenská moc Západu vyvolává v ostatních civilizacích přirozenou **antipatii**, která vede k formování a posilování lokální civilizační identity.

Za páté, kulturní rozdíly mezi civilizacemi jsou zakotveny daleko organičtěji a hlouběji než rozdíly politické, ideologické nebo hospodářské a **nelze** je tedy **snadno řešit nebo potlačovat**.

Za šesté, hospodářská globální liberalizace má za následek vznik a **růst regionálních hospodářských center**, která se pak stávají **oporou lokálního civilizačního vědomí**. Kumulativním efektem těchto tendencí je nakonec podle Huntingtona konfrontace mezi danými civilizacemi, vedoucí za jistých okolností až **k lokálnímu ozbrojenému konfliktu**, který se může stát ohniskem **globální války**.³⁵⁾

Některé země, dodává Huntington, však nejsou dostatečně definované vzhledem k jejich civilizační příslušnosti a probíhá v nich **zápas o připojení k jedné či druhé civilizaci**. Jako příklady uvádí **Rusko, Mexiko a Turecko**. *Technokratické vrstvy* jsou v těchto zemích obvykle nakloněny k připojení do západního civilizačního okruhu, avšak *široké masy obyvatelstva* mají spíše tendenci zachovávat svou původní civilizační identitu určenou hlavně nábožensky.

Huntington věnuje poměrně velkou pozornost konfliktům vznikajícím na **hranici mezi západní a muslimskou civilizací**. Zdůrazňuje, že jejich původ lze najít již v osmém století, kdy arabská invazní vlna byla zastavena teprve v bitvě u Tours roku 732. Neustálý zápas mezi křesťany a muslimy během posledních třinácti století dokládá křížovými výpravami, tureckou ofenzívou na Balkáně, evropským kolonialismem s severní Africe a na Blízkém východě a konečně v minulém století konflikty Západu s Libyí, Irákem, Alžírskem, Egyptem, Íránem a Afghánistánem.

Z této obecné analýzy geopolitické situace vyplývá pro Huntingtona jeden **hlavní závěr**. Ačkoliv Západ je dnes v relaci k ostatním civilizacím na vrcholu moci a je schopen „*prosazovat své ekonomické zájmy a vnucovat ostatním zemím hospodářskou politiku, která mu vyhovuje*“, v blízké budoucnosti bude tato převaha ohrožena vojenským a hospodářským vzestupem ostatních civilizací, **zvláště muslimské a konfuciánské**. Toto tvrzení dokládá údajnou spolupráci mezi Čínou a muslimskými státy na poli hospodářském, politickém a vojenském. Dochází tak k novému závodu ve zbrojení, ve kterém **obzvláště Čína neustále získává**. Huntington proto tvrdí,

³⁴⁾ Blíže viz: POSPÍŠIL, L. *Etnologie práva. Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy*. Praha : Set Out, 1997, 144 s., ISBN 80-902058-4-4.

³⁵⁾ Potvrzením rostoucí civilizační soudržnosti jsou okolnosti, které provázely války na **Balkáně**, na **Kavkaze** a jinde. Západ se například postavil na stranu Chorvatů, Slovinců a Kosovanů v **bývalé Jugoslávii**, ale Rusové podporují Srby a muslimský svět pomáhá svým souvěrcům v Bosně. Ve sporu o **Karabach** stojí Turci při Azerbajdžáncích, ale Rusové přejí Arménům. Na druhé straně konflikty uvnitř civilizací nemají tak výbušný charakter a lze je urovnat snáze (např. spor Ruska s Ukrajinou).

že „ústředním ohniskem konfliktu v nejbližší budoucnosti bude vztah mezi Západem a několika muslimsko - konfuciánskými státy”.

Pokud je tato analýza správná, Huntington **doporučuje Západu několik krátkodobých opatření:**

- Spolupráce mezi státy západní civilizace by měla být prohloubena, zvláště mezi její **severoamerickou a evropskou větví (tzv. „transatlantická strategická spolupráce“)**,
- Východoevropské a latinskoamerické státy by měly být **přizvány** k užší spolupráci se Západem,
- **Rusko a Japonsko** by se měly stát spolehlivými **spojenci** Západu,
- Měly by se učinit **kroky k omezení vojenské expanze muslimskokonfuciánských států** a redukce západního vojenského potenciálu by měla být zpomalena,
- Měly by být **posíleny** mezinárodní instituce jako např. **Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO), Světová banka a Mezinárodní měnový fond**, které hájí západní hodnoty a zájmy,
- Vojenská převaha ve Středomoří, ve východní a jihozápadní Asii by měla být udržována na alespoň současné úrovni.

Z dlouhodobého hlediska by se měl Západ chystat na udržení své celkové politické, hospodářské a vojenské převahy ve světě, ale zároveň by se měl snažit **o flexibilitu v pochopení filozofických a náboženských postulátů a nepřekročitelných mezí (tabu) ostatních civilizací**, aby byl schopen jim dostatečně čelit a eliminovat je.

Literatura:

ZOUBEK, V. *Právověda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 700 s., ISBN 978-80-7380-239-4.

ZOUBEK, V. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upravené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, 461 s., ISBN 978-80-7380-103-8.

GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha : Prospektrum, 2002. 564 s. ISBN 80-7175-077-8.

Sekuritologie – věda o bezpečnosti člověka a společenských organizací

Leszek F. Korzeniowski¹

Securitology – a science of security of a human being and social organizations

Anotace:

Tento článek se týká problematiky bezpečnosti v souvislosti s prezentovanými názory, zvyky a obyčeji s přihlédnutím k současnému poznání. Bezpečnost má dnes hodnotu, která uznává důležitost každého člověka a každé společnosti a vědci se zatím tento pojem nesnaží exaktně definovat, zkoumat a vysvětlovat. Autor provedl analýzu předmětu a metodologie vědy o bezpečnosti, který v současné době přijímá společný název securitologie.

Klíčová slova: bezpečnost, Securitas, securitologie, hodnota bezpečnostních hrozeb.

Abstract:

This article is concerned with the problems connected with the presented ideas, habits and customs with consideration of present knowledge. Today, security has the value which recognizes the importance of each individual and each organization, and scientists have not tried to define, examine and explain this concept exactly so far. The author analyzed the subject and methodology of the science of security, which at present is accepting a common title called Securitology.

Key words: security, Securitas, securitology, value of security threats.

1.1. Mýtické a historické předpoklady nauky o bezpečnosti

Od nejdávnějších dob se lidé snažili vyhnout se nebezpečí a usilovali o zajištění života. S nebezpečím šel ruku v ruce pocit strachu, což je podstatou života, bez které by život neměl svůj půvab. V mýtech a legendách metaforicky syntetizujících lidské obavy se tyto promítaly neustále, člověk se v nich stával obětí strachu. V mytologii starodávných Řeků, Římanů, Aztéků, Inků, Májů a mnoha jiných se odrážely pověry, rituály, zvyky národů, jež varovaly před nebezpečím anebo dávaly naději.

V antické době převládal negativní přístup k bezpečnosti, která pro Římany znamenala politickou stabilitu Římského impéria. Desatero obsahuje páté přikázání „nezabiješ“, z něhož lze odvodit právo na život, ale v desateru přece není norma zakazující *Přírodě* přírodní katastrofy a rány ničící nemilosrdně lidi a celé národy. A také artikulovaný **Aureliem Augustinem** zákaz stavět se proti tomuto řádu věcí: „Jaká to hloupost bouřit se proti přirozenému údělu lidskému!“².

Teprve od **Tomáše Akvinského** začal být v Evropě vnímán pozitivní přístup k bezpečnosti, umožňující jedinci i společenství přetrvání a rozvoj³. Avšak starozákonné mýty o sedmi ranách, smlouvě na hoře Sinaj a celé lidské dějiny jsou plny pesimistické víře neodvratitelnosti ohrožení a záhuby.

¹ Assoc. prof. Leszek F. Korzeniowski, PhD., EUROPEAN ASSOCIATION for SECURITY, Krakow, Polsko, email: lfk@eas.info.pl

² św. AUGUSTYN: *Wyznania*. Kraków: 1994, s. 79.

³ TATARKIEWICZ, W. *Historia filozofii*. Tom I. Warszawa: 1983, s. 270-282.

Současná ohrožení symbolizují „Hodiny zkázy“⁴, provozované od roku 1947 „*Bulletin of the Atomic Scientists*“. Natáhli je jaderní fyzici z University v Chicago (USA), kteří během 2. světové války pracovali na Projektu „Manhattan“ a přičinili se k sestavení amerických atomových bomb svržených na Hirošimu a Nagasaki. Hodiny ukazují čas zbývající do zkázy lidstva. Původně „zkáza“ znamenala ohrožení nukleární válkou, ale později byly zohledněny i technologie měnící klima, bio-a nanotechnologie, které mohou způsobit neodvratné škody⁵.

Avšak filozofové zároveň poukazují na to, že nebezpečí jsou přirozená lidské povaze od narození až po smrt, jsou výzvou a inspirací pro celou aktivitu jako takovou. **Bertrand Russel** v roce 1928 psal, že "Kdyby v lidské povaze nedošlo k žádným změnám, život bez nebezpečí by ztratil svou hodnotu"⁶.

1.2. Zdroje a písemnictví *sekuritologie*

Po evropské revoluci roku 1989 představitelé přírodních, technických, lékařských, zemědělských a společenských věd přestali věřit jedinému dosud závaznému výkladu, dle kterého bylo dáno či bezpečnost a kým je ohrožena. Subjektem zájmu vědy se opět stal člověk a lidské skupiny – společenské skupiny, a nejen stát a moc v tomto státě. **Badatelé věnující se problematice bezpečnosti z posic *sekuritologie* se soustřeďují především na člověka a jeho potřeby a hodnoty**⁷.

Publikace z této oblasti se vyznačují tím, že zohledňují mnohé činitele – objektivní i subjektivní, sociopsychologické i kulturní, politické i právní, přírodní i technické, makro- i mikroekonomické, které podmiňují nebezpečí a jsou ve vzájemných neoddelitelných vztazích.

Nauka o bezpečnosti se ve své podstatě zabývá systematickým řešením života lidí a činností společenských organizací. Jejím paradigmatem není jakýsi abstraktní princip poznání, nýbrž praktické problémy bytí, rozvoje a normálního fungování člověka a společenských organizací.

Člověk a společenské organizace jsou předmětem zájmu mnoha vědních oborů, jejichž původ je jistě mnohem starší, nežli původ mladé, teprve se utvářející nauky o bezpečnosti. Stejně tak se nauka o řízení utvářela řadu let, aby byla uznána jako odlišná vědní disciplína teprve před několika lety.

*sekuritologie*⁸ je slovo pocházející z latinského *securitas*, což česky znamená *bezpečnost*. *Securitas* je termínem vycházejícím ze „se“ – zvláště, anebo „sine“ znamenající „bez“, a „cura“ - péče, starostlivost o něco, někoho, opatrovnictví, co je shodné se slovem „pečovati“. Je bezpečný(á,é) - bez objektivního důvodu ohrožení, *anebo* cítí se bezpečný(á,é) - bez subjektivního pocitu ohrožení. Přípona – „logos“ znamená „slovo“: *securit(o)logie*, čili ***nauka o bezpečnosti***.

Zdroje slova *sekuritologie* je nutné hledat ve starožitném Římu. V náboženství Římanů *Securitas* bylo jménem postavy zosobňující bezpečnost a důvěru. *Securitas* byla zobrazována jako stojící nebo sedící žena, opírající se o sloup. Její atributy: žezlo, roh hojnosti, vavřínová ratolest, oliva. Nápisu ujišťovaly o bezpečnosti tímto způsobem: SECVRITAS AVGG S-C⁹, SECVRITAS PERPETVA¹⁰, SECVRIT IMPERII¹¹.

Bezpečnost chápáná jako určitý stav spočívající v nepřítomnosti ohrožení, je předmětem zájmu mnoha oborů přírodních, technických, lékařských, zemědělských a sociálních věd a také podrobných vědních oborů s rodokmenem dosahujícím začátků vědeckého poznávání

⁴ Ang. *Doomsday Clock*.

⁵ „*Doomsday Clock*“ *Moves Two Minutes Closer To Midnight*. “Bulletin of the Atomic Scientists” 2007-01-17. www.thebulletin.org

⁶ RUSSELL, B. *Szkice sceptyczne* (ang. *Sceptical Essays*). Wyd. drugie w Polsce. Warszawa: HELFA, 1996, s. 207.

⁷ KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 32.

⁸ ang. *securitology*; cze. *sekuritologie*; pol. *sekuritologia*; ros. *сек'юритология*; rom. *securitologie*; slo. *securitologia*; ukr. *сек'юритологія*;

⁹ Ang. *Security standing left*; cze. *Stála bezpečnost*; pol. *Bezpieczeństwo nieustające*; slo. *Bezpečnost' kontinuálna*.

¹⁰ Ang. *Perpetual Security*; cze. *Věčná bezpečnost*; pol. *Bezpieczeństwo wieczyste*; slo. *Bezpečnost' večná*.

¹¹ Ang. *Security for the Empire*; cze. *Bezpečnost pro Impérium*; pol. *Bezpieczeństwo dla Imperium*; slo. *Bezpečnost' pre monarchii*.

skutečnosti. Je to také praktická znalost z rozmanitých prostorů hospodářské činnosti a denního života.

1.3. Metodologie sekuritologie

Rozvoj výzkumných metod a nové lidské možnosti vždycky probouzejí obavy v lidech, kteří zásadám jejich působení nerozumí a nedůvěřují. Jak se zdá, podobně je tomu i v případě obvinění z eklektismu vůči sekuritologii jakožto bezpečnostní vědě. Využívání metodologie různých věd neznamená bezmyšlenkovitě kopírování díla těchto věd a přisuzování sobě jejich výsledků. Využívání metod různých věd a překračování hranic mezi nimi je v současné vědě obecným postupem. Tak se rozvinuly nyní nepochybné vědy o řízení, ekonomická psychologie, biofyzika a mnoho jiných. Je to metodický přístup, jenž vede k nové syntéze a k originálním závěrům.

Ze skutečnosti, že bezpečnost jako předmět výzkumu má multi- i interdisciplinární charakter, vyplývá nutnost překračování hranic mezi vědními obory a vědeckými disciplínami a možnost využití metodologických postupů a teoretických poznatků jiných věd: filozofie, psychologie, sociologie, historie, ekonomických, politických a právních věd, nauky o fyzické kultuře, a v některých oblastech také přírodních, zemědělských, lesnických, báňských, lékařských, vojenských, pedagogických a dokonce i teologických a uměleckých věd. Toto překračování hranic, tudíž *transdisciplinární* přístup, se stává rozpoznávacím znakem identity *sekuritologie*.

Holistický a dialektický přístup, překračování hranic, mnohoaspektovost a použití metodologie různých věd (podobně jako ve vědě o řízení) se stává determinantem totožnosti vědy o bezpečnosti. Zachovávání nebo nezachovávání těchto zásad je kritériem toho, co je, od toho, co není sekuritologií.

Vzhledem k civilizačním výzvám moderní společnosti svět došel do takové situace, ve které sám generuje ohrožení další své existence a tvoří spirálu ohrožení, rozvoj dosáhl úroveň nutného holistického pojmání činitelů bezpečnosti¹².

Badatelé veřejného zdraví z University Karolinska v Stockholmu (Švédsko) v metodologii výzkumu ohrožení a propagace bezpečnosti (zdraví) zohledňují přístup¹³:

1. Mono-faktorové (jeden činitel jako např. používání bezpečnostních pásů anebo detektoru dýmu).

2. Multi-faktorové (mnoho činitelů bezpečnosti v té samé době).

3. Holistické (souhrnné zlepšení bezpečnostní úrovně).

Autoři této koncepce poukazují na to, že první přístup je správný pokud lze odlišit jeden rozhodující faktor. Ve druhém případě na nemoc nebo poškození těla má vliv mnoho činitelů, které je třeba taktéž odlišit a zohlednit jejich souvislosti. Ve třetím případě nestačí identifikace konkrétních příčin, leč je nutné také zveřejnění společenských příčin.

Holistický přístup dovoluje uvidět nové prvky organizovaných systémů vzájemně propojených elementů, což může vést k synergickému efektu (konstruktivně nebo destruktivně hodnotnému).

Z toho tedy vyplývá, že metodologický programovým základem *sekuritologie* je zároveň¹⁴:

a) dialektický a holistický přístup,

¹² URBAN, R. *Bezpečnostní praxe a bezpečnostní věda*, s. 667. /in./ *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Zborník z 11. medzinárodnej vedeckej konferencie. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Ministerstvo hospodárstva SR 2006, s. 665-668;

KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie czlowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 48.

¹³ SVANSTRÖM, L. *Methods of evaluation of child accident prevention programmes*. (pol. *Metody oceny programów zapobiegania wypadkom dzieci*). /in./ BERFENSTAM R. JACKSON H. ERIKSSON B. (eds). *The healthy community. Child Safety as a Part of Health Promotion Activities*. (pol. *Zdrowe społeczeństwo. Bezpieczeństwo dzieci jako część aktywnej promocji zdrowia*). Stockholm, Folksam: Vetenskap & Forskning, 1987; WELANDER Glenn, SVANSTRÖM Leif, EKMAN Robert: *Safety Promotion - and Introduction*. 2nd Revised edition. Stockholm: Karolinska Institutet 2004. s. 47.

¹⁴ KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie czlowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 49.

b) systémová analýza.

c) překračování hranic mezi vědeckými obory,

d) použití metodologických základů a teoretického díla mnoha věd: filozofie, psychologie, historie, ekonomických věd, politologie, právních věd, vojenských věd, zemědělských věd, lesnických věd, hornických věd, lékařských věd, pedagogických věd a dokonce i teologie, teorie umění a tělovýchovy.

Je vhodná také otázka - jaké je formální postavení *securitologie*: zda je to vědecká disciplína, anebo spíše praktická? Pakliže praktická, má vědeckou povahu? Teoretické vědní obory popisují, vysvětlují a interpretují skutečnost. Praktické disciplíny jsou nejčastěji kladeny jako opozice k teoretickým vědám: rozlišujeme vědy základní a použité, teoretické a praktické. *Securitologie* patří k praktickým vědám, které vědeckým způsobem ukazují perspektivu odstranění nebezpečí pro existenci, rozvoj a normální činnost člověka a společenských organizací.

1.4. Předmět *securitologie*

V starověku řecký filozof **Platon**, a v moderní době **Herbert Spencer**, brali společnost jako organismus, považovali jí za první, prvotní a vyšší ve vztahu k člověku. Tím, že idealizovali stát, tím také vytvořili základy organistické teorie (Spencer) o společnosti a totalitární v pojetí vztahu společnosti k jedinci. Lidský jedinec smysl svého bytí a bezpečnosti získává teprve tehdy, plní-li nějakou funkci a to v takové míře v jaké ony funkce podstatné pro bezpečnost společnosti plní.

Také nyní někteří autoři artikuluji názor, že bezpečnost státu je nadřazenou kategorií ve vztahu k jiným druhům bezpečnosti. Tento názor je prezentován především představiteli politických věd (studia o bezpečnosti), mezi nimiž značnou roli sehrávají - **B. Buzan, O. Wæver**, a mnoho jiných. V těchto výzkumech předmětem zájmu je stát (politická organizace mající teritorium, obyvatelstvo a moc) a jeho bezpečnost. Státní správa tím, že financuje tyto výzkumy (z peněz daňových poplatníků) si zajišťuje prioritu v uspokojení potřeb státu – často na úkor zájmů jednotlivých občanů a lokálních komunit.

Základy pro teorii společenské smlouvy vytvořili – podobně jako pro výše zmíněnou teorii – také řečtí filosofové (**Démokritos**), když tvrdili, že existují pouze jednotlivé věci, a celky, systémy jsou pouze výtvoři lidské mysli. *Existují jen atomy a prázdný prostor; celý zbytek to jsou názory.*

Také v názorech **Johna Locke**'a, a zvláště **Jeana Jacquese Rousseau** společnost znamená pouze to, že lidé v souladu s uzavřenou společenskou smlouvou vykonávají jisté podobné anebo doplňující se činnosti. Úkolem společností je odstraňování potíží znemožňujících jednotlivcům dosažení bezpečnosti.

Pro badatele, kteří se považují za součást nauk o bezpečnosti – *securitologie* - **relevantním jsoucnem jsou pouze lidské osoby tvořící společnost, ale lidská společenství také existují reálně**, jsou celky lišícími se od osob, které je tvoří. Jednotlivým faktorem lidské osoby v rámci společnosti je vždy nějaký společný cíl – například základní potřeby bezpečnosti. Jedinci mají tudíž právo domáhat se uspokojování svých potřeb prostřednictvím společného dobra, ale také společnosti od jedinců požadují příslušné jednání v zájmu společného dobra¹⁵.

Securitologie zohledňuje bezpečnost subjektu (člověka), bezpečnost malé společenské skupiny, bezpečnost společnosti (velké společenské skupiny) a bezpečnost lidstva¹⁶.

¹⁵ KORZENIOWSKI, L. F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 52; Zob. také: TUROWSKI, J. *Sojologia. Male struktury społeczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2001, s. 25.

¹⁶ KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 52.

Avšak vztahy mezi subjektem, druhým člověkem, malou skupinou, společností a lidstvem mohou být shodné, rozdílné anebo rozporné. Konflikt zájmů v kategoriích bezpečnosti je zřetelný, ale lze ho rozpoznat a poradit si s ním.

Bezpečnost je to objektivní stav spočívající v tom, že chybí nebezpečí, je subjektivně pocíťován jedinci anebo¹⁷ skupinami¹⁸.

Bezpečnost jako předmět výzkumu má multilaterální charakter (mnohostranný) a je něčím více, nežli jen sumou absence nebezpečí¹⁹. **Bezpečnost je funkcí mnoha různorodých činitelů** (a každý z nich si zaslouží důkladnou analýzu). Vzhledem na třídy nebezpečí lze rozlišit tři typy (třídy) bezpečnosti²⁰:

Bezpečnost **objektivní anebo subjektivní**

Bezpečnost **vnitřní anebo vnější.**

Bezpečnost **individuální anebo skupinová,**

Bezpečnost **abstraktní anebo konkrétní.**

Bezpečnost **potenciální anebo aktivní.**

Bezpečnost **statická anebo dynamická.**

Viktor Porada definuje stav bezpečnosti jako systém vzájemně propojených a v různé míře ovlivňujících se činitelů a jejich vlastností, majících vliv na vznik, rozvoj a výsledky společenských jevů, které negativně ovlivňují zdraví, život a veškeré jiné hodnoty v konkrétní společnosti (společenské zřízení, svoboda, víra, majetek a pod.)²¹ Negativní jevy jsou zpravidla popisovány a penalizovány ve státní legislativě.

Dinesh Mohan a jiní odborníci zabývající se především fyzickým a psychickým zdravím lidí, definují bezpečnost jako stav, ve kterém nebezpečí a podmínky vedoucí k fyzickým, psychickým, psychologickým nebo materiálním zraněním jsou kontrolovány za účelem uchování zdraví a dobrého sebevědomí osob i celého společenství. [MOHAN 2003]²².

V. K. Senthagov definuje bezpečnost jako schopnost života libovolného biologického objektu²³. V Rusku kategorie „Bezpečnost“ se ocitla v právním systému Federace, kde je zapsáno, že „**Bezpečnost – stav ochrany životně důležitých zájmů osoby, společnosti a státu před vnějšími a vnitřními nebezpečími**“²⁴.

Ryszard Zięba ukazuje dvě patrná pojetí chápání termínu „bezpečnost“. Úzké pojetí, které **Joseph S. Nye** nazývá negativním²⁵, vnímá bezpečnost jako nepřítomnost ohrožení a soustřeďuje se na analýze působení subjektu pro ochranu před ohroženími jeho podstatných vnitřních hodnot. Bezpečnost je zde definována v protikladu k ohrožení. Druhé pojetí, pozitivní, pozoruje **formování jistoty přežití**, vlastnění a svobody rozvoje subjektu. Zde je bezpečnost definována z hlediska schopnosti kreativní aktivity subjektu.

Definice pojmu bezpečnosti se koncentrují na jeho objektivní a subjektivní aspekty. **Objektivní stav bezpečnosti** se týká přítomnosti nebo nepřítomnosti skutečných ohrožení, nezávislých na čímkoliv názoru. Naopak **pocíť bezpečnosti** je výrazem subjektivního aspektu

¹⁷ *anebo* – spojka spojující alternativní věty nebo jejich části nerozdělně (jedno, a nelze vyloučit, že i druhé).

¹⁸ KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 53.

¹⁹ Peter Sak słusznie zwraca uwagę, że "bezpieczeństwo systemu nie jest zsumowaniem poszczególnych elementów bezpieczeństwa, które je tworzą". SAK P.: *Bezpečnostní věda - důsledek vývoje civilizace*. Praha: European Police Science and Research Conference 2004.

http://www.insoma.cz//index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=bezp_veda

²⁰ KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia na początku XXI wieku*. s. 184. „Securitologia/Securitology/Секюритология” 2007, nr 6, s. 181-192; KORZENIOWSKI L.F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008, s. 55-56.

²¹ PORADA, V. (cze.) *Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti*. s. 263. Praha: „Bezpečnostní teorie a praxe”. Sborník Policejní akademie ČR 2003, s. 259-271.

²² MOHAN, D. (ang.) MOHAN D.: *Safety as a Human Right*. (pol. *Bezpieczeństwo jako Prawo Człowieka*.) Bombay: Indian Institute of Technology 2003.

²³ SENTHAGOV, V., K. (red.) (ros.) СЕНЧАГОВ В.К. *Экономическая безопасность России*. Москва: ДЕЛЮ 2005, s. 26.

²⁴ Ustawa Federacji Rosyjskiej *O bezpieczeństwie* (ros.) Закон Российской Федерации *O безопасности* /in:/ *O безопасности*. Сб. законодательных и нормативных документов. Москва: 1998, с. 38.

²⁵ Zob. NYE J. S. Jr.: (pol.) *Problemy badań nad bezpieczeństwem*, s. 54. „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 6, s. 51-64.

a vztahuje se na vědomí ohrožení, nedostatek tohoto vědomí nebo nedostatek znalosti možností zabránit nebezpečí.

Ve všech (těch, které byly prozkoumány) jazycích, což nachází odraz ve slovnících, slovo „bezpečnost“ vyjadřuje tento duální stav:

a) **objektivní**: „stav neurožení“²⁶; „antonymum ohrožení“²⁷,

b) *a/nebo subjektivní*: „právní nebo psychický stav, v němž má jednotlivec pocit jistoty, oporu v druhé osobě nebo v právním systému“²⁸; stav (...) klidu, jistoty“²⁹.

Na ty dvě kategorie se vztahuje přídavné jméno „bezpečný“ čili a) dávající pocit bezpečí, neohrožující nebo b) ten, kdo není se v ohrožení, mající pocit bezpečí.

1.5. Klasifikace nebezpečí.

Význam daný v těchto definicích termínu „bezpečnost“ spojuje tento pojem s předměty, které označuje (s jeho designáty). Souhrn těchto předmětů (designátů) je rozsahem názvu. Designáty určující obsah pojmu „bezpečnost“ je tedy souhrn antonym „ohrožení“.

Ohrožení je potenciální příčina nežádoucího stavu. Ohrožení nejsou samostatnou kategorií, neboť se vždycky týkají určitého subjektu, pro nějž mají destruktivní povahu. Mohou způsobit škodlivé důsledky, protože se každý subjekt (člověk, systém, organizace, přírodní bohatství) charakterizuje menším nebo větším nedostatkem odolnosti, což umožňuje přeměnu potenciálního ohrožení ve škodu.

K vygenerování ohrožení jsou potřebné určité možnosti přítomné v samotném subjektu, jehož se týkají, nebo v souvislostech subjektu s okolím³⁰. Toto ohrožení se dá charakterizovat kategorií *negativního potenciálu* chápaného jako schopnost destruktivně působit na systém³¹.

Můžeme zde vyjmenovat³²:

**objektivní a subjektivní ohrožení,
vnitřní a vnější ohrožení,
abstraktní a konkrétní ohrožení,
potenciální a aktivní ohrožení,
konstruktivní a destruktivní hodnoty
statickou a dynamickou situaci.**

V literatuře se lze setkat s matematickými modely, které umožňují podrobnou charakteristiku síly působení jednotlivých ohrožení a jejich percepce a dokonce umožňující prognózu bezpečnosti do budoucna a zbudování výstražného systému. Člověk (a/nebo společenská organizace) disponující vhodnými informacemi, má šanci přijmout vhodná rozhodnutí předcházející nebezpečím. Výměnou za získanou vyšší úroveň bezpečnosti platí pojišťovací dávky, financuje zvětšování kvalifikace pracovníků, shromažďuje rezervy anebo dokonce resignuje na vymezenou činnost.

Ohrožení (nebezpečí) mají objektivní nebo subjektivní charakter. **Objektivní** nebezpečí to jsou skutečná, reálná, nezávislá na člověku a generují možnosti destrukce a učinění škody.

Jsou to ohrožení způsobené:

1. **neživou přírodou** nezávislou na člověku (např. kosmické objekty, tektonické pohyby, vulkány, tajfuny...),
2. **živými organizmy** (mikroorganismy, rostliny, živočichové),
3. **výtvořů člověka** (stavby, stroje, chemické substance, výbušniny),

²⁶ *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN 1979, s. 147.

²⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Reader's Digest Przegląd 2001, tom 1, s. 50.

²⁸ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Reader's Digest Przegląd 2001, tom 1, s. 50.

²⁹ *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN 1979, s. 147.

³⁰ KORZENIOWSKI, L. Zarządzanie bezpieczeństwem. Rynek, ryzyko, zagrożenie, ochrona, s. 437. /in:/ Zarządzanie bezpieczeństwem. Kraków: PSB 2000, s. 437-444; KORZENIOWSKI, L. *Zarządzanie bezpieczeństwem. Od ryzyka do systemu*, s. 21. /in:/ KORZENIOWSKI, L. (red): *Zarządzanie bezpieczeństwem. Prace Edukacyjne*. Kraków: LIPORT LFK 2001, s. 21-26.

³¹ SZYMANEK, A. Wektorowy model zagrożenia obiektu. /in:/ *Bezpieczeństwo systemów*. Warszawa: ITWL 1990, s. 97.

³² KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia na początku XXI wieku*. „Securitologia/Securitology/Секюритология” Zeszyty Naukowe EUROPEAN ASSOCIATION for SECURITY 2007, nr 6, s. 181-192, s. 184.

4. **člověkem** a společností (napětí v mezilidských vztazích, otrokářství, dobovatelské a náboženské války, teror), toto mohou být také reálné činnosti jiných účastníků společenského života, neúčinné a nebezpečné pro životní zájmy a základní hodnoty daného člověka, skupiny, společnosti či lidstva na celém světě.

Vnitřní bezpečnost znamená „stabilitu a harmoničnost daného organismu nebo systému i (kolektivního subjektu)“. Tato koncepce hledá podstatu bezpečnosti v takových formách existence, které garantují trvání, stabilisaci, zdokonalování a rozvoj.

Vnější bezpečnost, to znamená absence ohrožení ze strany jiných subjektů.

Pouta subjektu s okolím – to jsou hlavně **informace**. Ztráta nebo deformace informace může způsobit ohrožení subjektu.

Abstraktní jsou ohrožení průměrně stále se vyskytující v dané situaci (např. fakt nelegálního držení zbraně je průměrně neustále nebezpečným jevem). V trestním právu podstatou abstraktního ohrožení je trestnost daného chování pachatele aniž by bylo nutné zjistit, zda skutečně došlo ke vzniku konkrétního ohrožení chráněných statků, na příklad užitím nebezpečného předmětu, zanecháním mladistvé anebo nesvéprávné osoby anebo týráním nejbližší osoby.

Konkrétní jsou taková ohrožení, která se reálně vyskytla v dané skutečné situaci. V trestním právu je blízký pojem bezprostřednosti. Kategorie bezprostřednosti se vztahuje k ohrožení. **Tadeusz Hanausek** zdůrazňuje, že správou (managementem) ohrožení lze eliminovat vliv determinant, anebo natolik minimalizovat pravděpodobnost jejich vlivu na situaci, že sotva budou nebezpečná v situacích, které ten, kdo vykonává správu, vytvořil, protože v rámci minimální pravděpodobnosti narušení dobra, nebezpečí onoho narušení se alespoň stává býti bezprostředním.

Potenciální ohrožení znamená výskyt skutečných, avšak neaktivních sil anebo takových, kterým bude možné účinně se postavit (např. díky vlastněným *anebo* dispozičním prostředkům a podmínkám, s jejichž pomocí lze nivelovat ohrožení).

Aktivní ohrožení je souhrn aktivních a skutečných sil bezprostředně ohrožujících člověka anebo systém (společenskou skupinu). V trestním právu aktivní ohrožení je totožné s pojmem přímého úmyslu, který spočívá v tom, že pachatel chce spáchat zakázaný čin, anebo předpokládá možnost spáchání takového činu.

2.1. Pocit bezpečnosti.

Na **subjektivní aspekt bezpečnosti** bylo poukazováno už dávno, avšak subjektivní aspekty byly pojímány v rámci kategorií percepce objektivních ohrožení a koncepce jejich eliminace. Zatímco subjektivní pocit se přeci může týkat rovněž smyšleného ohrožení, které existuje ve vědomí osoby nebo společnosti, leč objektivně mimo toto vědomí neexistuje.

Subjektivní aspekt bezpečnosti se týká:

- Vědomí existence reálného ohrožení,
- Absence tohoto vědomí, navzdory existujícímu nebezpečí,
- Absence vědomí možnosti protiakce proti ohrožení,
- Falešného vědomí reálně neexistujícího ohrožení.

Jevy hodnocené jako nevýhodné anebo nebezpečné způsobují psychický stav anebo vyvolávají vědomí ohrožení. V tomto pojetí se termín „ohrožení“ vztahuje ke sféře vědomí daného subjektu (člověka, společenské skupiny, národu anebo národů).

Potřeba a touha bezpečnosti je jedním z nejdůležitějších problémů lidí i lidstva v globálním, lokálním i individuálním měřítku.

Více než polovina respondentů - účastníků výzkumu, který byl proveden v 50 zemích všech oblastí světa v prosinci roku 2003 Gallupovým institutem hodnotí pesimisticky, že žije

v méně bezpečném světě, nežli před 10 lety³³ Ženy jsou pesimističtější (61%) nežli muži (53%).

Takřka polovina (48%) účastníků tohoto šetření si pesimisticky myslí, že další generace bude žít v ještě méně bezpečném světě

Největší pocit ohrožení vykazují obyvatelé dosud poměrně bezpečných, rozvinutých a stabilizovaných států Západní Evropy, kde až 64% očekává zhoršení bezpečnosti. Tento výzkum potvrzuje prognózu známou z literatury, že **budoucnost bude určovat „trh strachu“**³⁴.

V jiných výzkumech se prokázalo, že 63 % dotazovaných je přesvědčeno o tom, že nebezpečí, že se stanou oběťmi zločinu je velmi velké, a 32 % že nikoliv menší, nežli v předchozích letech. Pohlaví a barva kůže zde nejsou relevantní. Posílení pocitu strachu ze zločinnosti ne vždy odráží opravdové ohrožení zločinností na daném území. Dotazovaní se navíc více báli trestných činů proti jedinci, a méně majetkových³⁵.

Centrum výzkumu veřejného mínění (Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS) každý rok monitoruje pocit bezpečnosti Poláků a zohledňuje při tom dva aspekty tohoto jevu: názor dotazovaných na celkový stav bezpečnosti v zemi a na místě bydliště a míru a stupeň pocíťovaného ohrožení zločinností pro sebe a své nejbližší.

Odpověď na otázku, zda **Polsko** jest zemí, ve které se žije bezpečně, prozrazují jistý stereotyp, týkající se bezpečnosti.

Tento stereotyp devadesátých let vznikl následkem značného nárůstu a brutalisace zločinnosti, zmírnění trestů za některé trestné činy na počátku devadesátých let 20. st. a zesilování dojmu médií (a v případě roku 2001 také politiky), že ohrožení zločinností narůstá.

Dynamika pocitu bezpečí, v rámci země se vyznačuje náhlým zlomem v době transformace z roku 1989 (z úrovně 74% v roce 1987 na úroveň 26 % v r. 1993) a pozdější tendencí k růstu, ale se zlomy v letech 1995 (19%) a 2001 (18%) a nejvyšší hodnotou 68% v roce 2008.

Dynamika pocitu bezpečnosti na **místě bydliště** se utváří jinak nežli dynamika o stavu bezpečnosti v rámci celé země. Počet respondentů, kteří hodnotí své bydliště (čtvrť, sídliště, vesnici) jako bezpečné a klidné klesl z 80% v roce 1987 na 67% v roce 1993, byl to pokles mnohem menší, nežli v případě přesvědčení, že Polsko je zemí, ve které se žije bezpečně.

V celém období, které bylo zahrnuto do výzkumu, většina Poláků měla pocit, že žije v klidném a bezpečném lokálním prostředí. Toto přesvědčení se posílilo v posledních letech, převýšilo úroveň z roku 1987. Pocit bezpečnosti v lokálním prostředí je neustále vysoký (87% v roce 2008), a je také poměrně stabilní.

Pocit bezpečnosti v nejbližším okolí ve značné míře závisí na povaze a velikosti místa, kde daný subjekt žije. Obyvatelé vesnice se u sebe zpravidla cítí bezpečně – až 95 % z nich své bydliště uvažuje za místo bezpečné a klidné. Mnohem méně bezpečně se cítí obyvatelé středních a velkých měst.

Mezi hodnocením lokálního bezpečí a bezpečí v Polsku existuje korelace. Ti, kteří si myslí, že žijí na bezpečném a klidném místě, si zpravidla myslí (75% v r. 2008) že i Polsko je bezpečnou zemí. A naopak osoby přesvědčené, že nežijí na bezpečném a klidném místě jsou také přesvědčené o tom (71% v r.2008), že Polsko není zemí, ve které se žije bezpečně.

Takové výsledky poukazují na to, že utváření stereotypu nebezpečné země je silně ovlivněno osobními zkušenostmi v lokálním prostředí.

³³ Průzkumu se účastnilo 43 tis. osob reprezentujících 1,2 miliardy obyvatel Země. Gallup International Association – Voice of the People 2003. www.weforum.org

³⁴ CZAPSKA, J. ; WÓJCIKIEWICZ, J. *Policja w społeczeństwie obywatelskim*. Zakamycze: 1999, s. 66; KORZENIOWSKI, L. *Przyczynki do teorii zarządzania bezpieczeństwem. /in:/ Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Žilina: Žilinská univerzita 2002, s. 241-245.

³⁵ MOCZUK, E.: *Postrzeżenie bezpieczeństwa publicznego w środowisku lokalnym*. Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego 2003, s. 69.

Pocit **individuálního** ohrožení své osoby je pravděpodobně odvozen od přesvědčení o stavu bezpečnosti v místním prostředí a názoru na stav bezpečnosti v zemi. Podle badatelů této otázky zde působí i jiné faktory (např. demografické nebo též individuální vlastnosti osobnosti), takže zde nemáme do činění s jednoduchým převodem názorů a hodnocení na téma úrovně bezpečnosti v zemi nebo v místě na individuální pocit bezpečnosti. Lze si však povšimnout souvztažnosti zlepšení úrovně pocitu bezpečnosti v těchto třech rozměrech: individuálním, lokálním a státním.

Dynamika individuálního pocitu bezpečnosti se udržuje na nízké úrovni do roku 2006, kdy rozhodná většina Poláků měla pocit ohrožení bezpečnosti své osoby. Teprve od roku 2007 většina dotazovaných uvádí kladné hodnoty, pocit bezpečnosti v roce 2008 dosáhl úrovně 59% z počtu dotázaných.

Čím větší město, tím menší pocit individuální bezpečnosti, čili v největších městech je to sotva 27% obyvatelů, kteří se nebojí, že se stanou oběťmi zločinu.

Mnohem snadnější je stát se obětí zločinu ve velkém městě, nežli v malém městečku nebo na vsi. Takovou zkušenost má 21% obyvatel vesnic, 26% nejmenších měst a 45% největších měst.

Z uvedených výsledků výzkumu vyplývá, že pocit bezpečnosti v nejbližším okolí se utváří jinak, nežli v celostátním nebo globálním měřítku.

To potvrzuje hypotézu o nemalé roli subjektivního mediálního faktoru na tvorbu stereotypu bezpečnosti v rámci celé země. Mediální informace nemají vliv na pocit bezpečnosti v místním prostředí, jelikož: a) toto prostředí pozorovatel zná osobně z vlastních zkušeností a pozorování, b) lokální zprávy nejsou předmětem zájmu význačných médií, c) lokální zprávy uváděné ve význačných celostátních médiích se týkají zpravidla mezních a netypických událostí, tím spoluutvářejí společenský pocit bezpečnosti v celostátním anebo globálním rozměru.

Zlepšení pocitu osobní bezpečnosti je dáno snížením zločinnosti a překonáváním „černého“ stereotypu Polska jako země, ve které je nebezpečné žít.

Obecně lze postřehnout vzájemná vztah tendencí změny úrovně pocitu bezpečnosti v těchto třech rozměrech: na úrovni osobní, lokální a státní. Většina Poláků své bydliště vnímá jako bezpečné (87%), svůj stát jako bezpečný (68%) a je klidná o svou vlastní bezpečnost (59%). Nejnížší je ukazatel týkající se bezpečnosti rodiny, ale i tento vzrostl na úroveň 52% v roce 2008.

2.2. Bezpečnost jako potřeba

Potřeba je zvláštní stav organismu způsobený nedostatkem něčeho, co je z hlediska biologického, sociálního a kulturního **nezbytné k existenci, rozvoji a k normálnímu fungování** onoho organismu, a také v podstatě každého lidského kolektivu. Tyto prvky jsou se sebou úzce spojeny.

Sociologové poukazují na to, že potřeby jsou nejen výsledkem procesů metabolismu, ale rovněž určených společenských systémů. V tomto smyslu "potřeba je systémem složeným z lidského organismu a kulturního prostředí a vztahu těchto dvou veličin k životnímu prostředí, které je nutnou a dostatečnou podmínkou pro udržení se při životě skupiny nebo organismu". Skutečnost, že se potřeby rozvíjejí v rámci společnosti a jsou závislé na dosaženém stupni rozvoje produkčních sil způsobuje, že dokonce základní potřeby člověka nejsou již potřebami "čistě biologickými", avšak stávají se potřebami biosociálními³⁶.

Ekonomové definují potřeby v kontextu tržního chování. "Potřeba (...) v ekonomickém smyslu je uvědoměním si nedostatku jisté užité hodnoty"³⁷.

³⁶ SZCZEPAŃSKI, J. *Konsumpcja a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji*. Warszawa: PWE, 1981, s. 146.

³⁷ ROGOZIŃSKI, K. *Kategoria potrzeb w teorii ekonomii*. "Ekonomista" 1979, nr 3.

Potřeba bezpečnosti patří k obecným historickým a sociálním kategoriím, týká se celé historie a celé budoucnosti lidstva, má fundamentální význam pro existenci jak jedince, tak i libovolné komunity. *Primum vivere deinde philosophari*³⁸ s touto latinskou moudrostí, s takovým závěrem souhlasí i mnozí vědci: „Bylo zjištěno, že potřeba bezpečnosti patří k prvotním motivům činnosti společenství“³⁹. V souladu s koncepcí hierarchie, potřeby bezpečnosti jsou základní potřebou člověka, musí být uspokojeny jako prvořadě⁴⁰. Také sociologové vytvořili typologii potřeb, a následně určili seznam potřeb, které musí být splněny, aby každý člověk mohl normálně fungovat. Odlišili - v tomto pořadí - potřeby bezpečnosti, uznání, vzájemnosti vyplývající z "touhy po emocionální reakci" a nových zkušeností⁴¹.

Už v roce 1942 **Abraham H. Maslow** presentoval teorii tvrdící, že člověk je motivován potřebami (fyziologickými, bezpečnosti, sounáležitosti, úcty, seberealizace), které se hierarchicky řadí dle priority anebo intensity, mezi nimiž základní, po potřebách fyziologických, je potřeba bezpečnosti. Měl za to, že základní potřeby mají zvláštní psychologický a biologický status, to znamená, že musí být uspokojeny, sic jinak jsme nemocní. Psal "Když nám chybí chléb, je pravdou, že člověk žije jen chlebem. Ale jaké jsou jeho tužby, když má chleba dostatek, a jeho žaludek je stále plný? Pak se hned objevují jiné (a vyšší) potřeby, a právě tyto, nikoliv fyziologický hlad, v organismu převládají. A když jsou uspokojeny tyto, opět se objevují nové (stále vyšší) potřeby atd. Právě to máme na mysli, když říkáme, že základní lidské potřeby jsou uspořádány hierarchicky.“⁴².

Pokud fyziologické potřeby jsou poměrně dobře uspokojeny, pak se objevuje nová řada potřeb, které lze označit jako potřeby bezpečnosti (stability, závislosti, péče, svobody od strachu, úleku a chaosu, potřeba struktury, řádu, práva, omezení, opora v pečovateli apod.). Potřeby bezpečnosti se mohou stát výhradními činiteli organizujícími chování, mohou zapřáhnout do svých služeb všechny schopnosti organismu, což nám dovolí popisovat celý organismus jakožto mechanismus hledající bezpečnost. Člověka, který se ocitl v takovém stavu lze vnímat jako naprosto pohlceného otázkou své bezpečnosti.

Maslow zdůrazňuje, že mírová, dobře fungující, trvalá, dobrá společnost zpravidla garantuje svým členům pocit bezpečnosti, chrání je před divokou zvěří, extrémními změnami teplot, kriminálním útokem vraždou, chaosem, tyranii apod. Proto také, ve velmi reálném významu, nepociťují již žádné potřeby bezpečnosti jako aktivní motivátory. Stejně tak sytý člověk nepociťuje hlad, bezpečný člověk se necítí být ohrožený.

Potřeby bezpečnosti jsou aktivním a dominantním činitelem mobilizujícím síly organismu člověka jen v opravdu kritických situacích jako válka, nemoc, živelné pohromy, útoky, společenský chaos, nervosa, mozkové příhody, ztráta autority, dlouhotrvající nesnadné situace. Potřeby bezpečnosti se stávají akutní ve společenském životě pokaždé, když dojde ke skutečnému ohrožení práva, řádu, moci. Lze usuzovat, že u většiny lidských bytostí ohrožení chaosem nebo nihilismem způsobí regres od všech potřeb vyššího řádu k silnějším potřebám bezpečnosti.

Zároveň však uspokojení fyziologických a bezpečnostních potřeb je podmínkou pro možnost cítit vyšší potřeby, a směřování k uspokojení těchto má žádoucí občanské a sociální následky. V jistém slova smyslu platí, že čím je potřeba vyšší, tím méně je egoistická. Hlad, bezpečnost jsou navýsost egocentrické, uspokojit hlad lze pouze pro sebe sama. Bezpečnost je stavem individuálním, jakkoliv skupina může pocit bezpečnosti posilovat nebo oslabovat. Avšak úcta a láska vyžadují účast druhých lidí, a mají spojitost s uspokojením druhých lidí.

³⁸ "Nejprve (moci) žít, pak filosofovat"

³⁹ SEREBRYAKOV, V., V. (ros.) СЕРЕБРЯКОВ В.В. *Социальная безопасность России: концептуальный подход*. Москва: 1995, s. 6.

⁴⁰ VIKHANSKIY, O., S.; NAUMOV, A., I. (ros.) ВИХАНСКИЙ О.С. НАУМОВ А.И. *Менеджмент*. Москва: 1994, c. 75.

⁴¹ SZTUMSKI, J. *Socjologia pracy*. Katowice: GWSH, 1999, s. 204; ZALEGA, Tomasz: *Hierarchizacja potrzeb ludzkich a koncepcje konsumpcji we współczesnej literaturze*. "Zarządzanie innowacyjnie w gospodarce i biznesie" 2007, nr 2, s. 57-74. ISSN 1895-5088.

⁴² MASLOW, A. (pol.) *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1990, s. 75-76.

Lidé dostatečně uspokojení v rozsahu základních potřeb, k tomu aby hledali lásku a úctu (a ne toliko jídlo a bezpečnost), zpravidla rozvíjejí takové vlastnosti, jako loajalita, slušnost, občanské vědomí; stávají se lepšími rodiči, manžely, učiteli, státními úředníky atd.

Maslow zároveň zdůrazňoval, že "ze samotného uspokojení základních potřeb nevyplývá hodnotový systém, jemuž lze věřit a pro který se angažovat. Spíše jsme se naučili, že jedním z možných důsledků uspokojení základních potřeb může být nuda, neúčelnost, anomie a podobné jevy. Jak vidno nejlépe fungujeme, když směřujeme k něčemu, co nám chybí, kdy toužíme po něčem, čeho se nám nedostává a kdy mobilizujeme naše síly ve směřování k požadovanému spokojení".[MASLOW 1990, s. 16]⁴³. Ale člověk, kterému bylo znemožněno uspokojit některou ze základních potřeb, může být právem uznán za člověka nemocného anebo alespoň nerealizovaného. Jestliže takové znemožnění uspokojení základních potřeb proběhlo výhradně díky silám nacházejícím se vně jedince, pak nemoc onoho jedince musí mít v důsledku svůj zdroj v nemoci společnosti. Dobrou či zdravou společnost lze definovat jako takovou, která dává místo nejvyšším cílům, jaké člověk může mít, díky uspokojení všech jeho základních potřeb.

Natalia Kalashniková potřeby bezpečnosti přiřazuje k biogenním potřebám, základním vedle potřeb emociálních kontaktů, potřeb orientace a potřeb pohybové aktivity⁴⁴. V této koncepci na vyšší úrovni jsou psychofyziologické potřeby, výše – sociální, a pak potřeby vyšší (tvorby a tvůrčí práce).

2.3. Bezpečnost jako hodnota.

Potřeby jednotlivce jsou reprezentovány v sociálně akceptovaných kategoriích jako hodnoty. Když jsou potřeby přeloženy do hodnot, je lehčí je koordinovat se snahami ostatních a také zdůvodňovat je před ostatními a před sebou samým. Hodnoty bývají generovány rovněž sociálními skupinami a institucemi. Díky socializaci jednotlivci internalizují v podobě hodnot cíle podmiňující úspěch ostatních a také přežití a správnou funkčnost skupin⁴⁵.

Nutno si povšimnout, že potřeby bezpečnosti:

1. se týkají uskutečněných, splnitelných možností,
2. jsou objektivním nositelem hodnot,
3. jsou hodnotou pro subjekt onoho adresáta.

Lidské hodnoty nejsou situačními cíli, ale plní funkci principů řídících život jednotlivce nebo skupiny. Hodnoty určují standardy toho, co je vyžadováno při hodnocení chování, událostí a lidí (včetně sebe sama), při formování a vyjadřování stanovisek a nakonec při volbě a zdůvodňování činnosti⁴⁶. V interpretaci deklarovaných hodnot důležitý je rozdíl mezi tím, jaké hodnoty lidé preferují a tím, co lidé očekávají. Rozdíl spočívá v normách čili ve standardech hodnot, které platí v jednotlivých skupinách nebo kategoriích lidí. Hodnoty (ideální stav) se týkají etických principů a očekávání – praktických voleb.

Hodnoty, které jednatel akceptuje a oceňuje, hrají podstatnou roli v existenci jeho osobnosti a v programování jeho vlastní činnosti. Hodnoty jsou i standardem volby individuální životní cesty jednotlivce v podmínkách společnosti, k níž patří a v níž dospívá. Hodnoty a jejich realizace dávají lidské činnosti subjektivní smysl a také – v širší perspektivě – dovolují mu cítit smysl vlastního života. Hodnoty přivlastněné jednotlivcem jsou podřízeny

⁴³ MASLOW, A. (pol.) *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1990, s. 16.

⁴⁴ KALASHNIK, Nataliya, Grigorevna (ukr.) КАЛАШНИК Наталия Григорьевна Густосологія. Том 1. Естетичні смаки їх ВИТОКИ і формування. (pol. Gustologia. Tom 1. Estetyczne smaki, ich pochodzenie i kształtowanie). Харків: Колегіум 2009, s. 63, рис. 3.2.

⁴⁵ MANSTEAD, Antony S.R. HEWSTONE Miles i inni (red.) *Psychologia społeczna. Encyklopedia Blackwella*. Warszawa: Jacek Santorski&CO Wydawnictwo 1996, s. 701.

⁴⁶ MANSTEAD, Antony S.R. HEWSTONE Miles i inni (red.): *Psychologia społeczna. Encyklopedia Blackwella*. Warszawa: Jacek Santorski&CO Wydawnictwo 1996, s. 701.

určité hierarchii podle míry jejich subjektivní důležitosti. Čím vyšší je místo jednotlivé hodnoty v hierarchii, tím větší je její význam jakožto standardu stanovení aktivity⁴⁷.

Obsah hodnot je klasifikován podle motivace, kterou vyjadřují. Mezi deseti typy hodnot Schwartz umístil také bezpečí a zařadil je do struktury typů hodnot na pólu „záchova“, protikladném vůči „otevřenosti změně“. Bezpečnost se zde nachází blízko takových hodnot jako: tradice, přizpůsobení, vláda⁴⁸.

2.4. Bezpečnost jako lidské právo.

Právo na bezpečnost patří k základním právům a svobodám člověka a dosud nebyly jednoznačně definovány ani neexistuje legální definice, nicméně jsou základy pro ochranu lidských práv.

Poprvé právo na bezpečnost bylo deklarováno v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789, deklarace byla pak obnovena v preambuli francouzské ústavy. Dle **Lafayetta** projektu zredigovaná Deklarace m. j. ustanovuje "Cílem každého politického sdružení musí být zachování přirozených a nepromlčitelných lidských práv, jimiž jsou svoboda, vlastnictví, osobní bezpečnost a odpor proti útlaku"⁴⁹.

Charta Spojených národů⁵⁰ z 1945. r. ustanovující mezinárodní smlouvou Organizaci spojených národů, byť neobsahuje katalog základních práv, je v ní deklarována úcta a vůle dodržovat lidská práva a základní svobody pro všechny bez rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství, a také pomoc při jejich uskutečňování (čl. 1, 13, 55, 56, 62, 68, 76). Spojené národy uznaly, že všichni lidé jsou si rovni. Nezbytnou podmínkou k ochraně lidských práv je sociální pokrok a zlepšování životních podmínek.

Všeobecná deklarace lidských práv schválena v roce 1948 Valným shromážděním OSN⁵¹ zahrnuje lidská práva: základní, občanská, politická, ekonomická a sociální, a k základním právům zde patří právo na život, svobodu, bezpečnost, rovnost před právem, právo na soukromí (v tom korespondenční tajemství) a zákaz otroctví, mučení, ponižování a svévolného uvěznění kohokoliv, zadržení nebo vyhnání ze země.

I když Deklarace není právně závazná, stala se východiskem pro mnoho iniciativ ve věci lidských práv a přičinila se ke schválení jiných, právně závazných mezinárodních smluv.

Prvním dokumentem mezinárodního práva v oblasti lidských práv (ale vztahujícím se jen na státy – členy Rady Evropy) je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, která m. j. zahrnuje právo na život (čl. 2), na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5), svobodu shromažďovací a sdružovací (čl. 11), zákaz mučení (čl. 3), zákaz otroctví a nucených prací (čl. 4).⁵²

Aby bylo zajištěno dodržování závazků byl utvořen Evropský soud pro lidská práva a státy – strany úmluvy – se zavázaly dodržovat rozhodnutí tohoto (čl. 46).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (International Covenant on Civil and Political Rights) z roku 1966 roku je dokumentem mezinárodního práva zohledňující mimo jiné právo na život každé lidské bytosti (čl. 6.1), právo na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 9), zákaz mučení nebo krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (čl. 7), zákaz otroctví, obchodu s otroky, nevolnictví a nucené práce (čl. 8).⁵³

Byl ustanoven kontrolní orgán - Výbor pro lidská práva – strany paktu se zavázaly předkládat Výboru zprávy "o realizaci práv uznaných Paktem (...) a pokroku v oblasti využití

⁴⁷ CZEKUNKOWA, L. *Uczestnictwo w kulturze narodowej poprzez uklad wartosci uczniow zdolnych.*

/in:/ PAJAK, K; ZDUNIAK, A. (red.) *Edukacyjne zagrożenia początku XXI wieku.* Warszawa: ELIPSA 2003, s. 45.

⁴⁸ MANSTEAD, Antony S.R. HEWSTONE Miles i inni (red.) *Psychologia społeczna. Encyklopedia Blackwella.* Warszawa: Jacek Santorski&CO Wydawnictwo 1996, s. 702.

⁴⁹ *Deklarace práv člověka a občana* 26.08.1789 r.

⁵⁰ *Charter of the United Nations* 26.06.1945 r.

⁵¹ *Všeobecná deklarace lidských OSN* 10.12.1948 r.

⁵² *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* 4.11.1950 r.

⁵³ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* 16.12.1966 r.

těchto práv" (čl. 40), a následně Generálnímu tajemníkovi OSN, jakož i odborným organizacím. Výbor může státu – straně Paktu - předat své "obecné postřehy, které uzná za správné", a také může informovat stát – stranu Paktu, že neplní své závazky. Dojde-li ke sporu mezi státy rozhodčím orgánem je Výbor anebo Výborem jmenovaná Smírčí komise.

Byla stanovena také právní ochrana práv fyzické osoby, které byla dána možnost podání stížnosti přímo Výboru pro lidská práva, a Výbor byl vybaven možností vymahatelnosti rozhodnutí ve vztahu ke státům – stranám, které ratifikovaly dokument.

Obecně se lidskými právy míní "ty svobody, prostředky ochrany a služby, jejichž dodržování právě jako práv, v souladu se současně akceptovanými svobodami, by lidé měli požadovat od společnosti, ve které žijí"⁵⁴.

Právo jedince na bezpečnost je osobním právem, jakkoliv se těmito otázkami musí také zabývat stát. Již **Immanuel Kant** psal, že "lidská práva musí být považována za svaté, byť by to vládnoucí stálo hodně objeti"⁵⁵.

Lidská práva jsou právy zavazujícími stát a jeho instituce k výkonu určených činností. Mají universální charakter, to znamená, že svůj původ mají v přirozeném právu lidské bytosti a patří proto každému bez ohledu na jeho vlastnosti, společenský původ, rasu, pohlaví, náboženství.

V Evropě má vedoucí úlohu Evropská unie, která se po ustanovení společného trhu zavázala, že zajistí svým občanům svobodu a rovný přístup k bezpečnosti (justici).

Maastrichtská smlouva⁵⁶ z roku 1992 zavedla Evropskou unii zakládající se na Evropských společenstvích a doplněnou novými politikami, tzn. Hospodářskou a valutovou unií, společnou zahraniční a bezpečnostní politikou, spoluprací v oblasti vnitřní bezpečnosti a justice.

První pilíř Unie to jsou ustanovení týkající se hospodářské integrace a hlavním cílem je hospodářský a sociální rozvoj, vysoká zaměstnanost, vyrovnaný a trvalý rozvoj, co má být dosaženo vytvořením prostoru bez vnitřních hranic, posílením hospodářské a sociální koherence a ustanovením hospodářské a měnové unie.

Pilíř je tvořen třemi prvotními mezinárodními organizacemi: **Evropské společenství uhlí a oceli**⁵⁷, **Evropské hospodářské společenství**⁵⁸ a **Evropské společenství pro atomovou energii**. Základními svobodami jsou **volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálů**.

Druhý pilíř zahrnuje společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, cílem je:

- ochrana společných hodnot, základních zájmů, nezávislosti a integrity Unie, v souladu s Chartou OSN;
- posilování bezpečnosti Unie ve všech formách;
- udržení míru a posilování mezinárodní bezpečnosti v souladu s principy Charty Spojených národů a Závěrečného aktu Helsinské konference a cíly Pařížské charty, v tom i ve věci vnějších hranic;
- podporování mezinárodní spolupráce;
- rozvíjení a posilování demokracie a státu práva, a také úcta pro lidská práva a základní svobody.

Takto vymezené cíle vnější bezpečnosti Evropské unie odrážejí zkušenosti z osmdesátých let 20. století, kdy v Západní Evropě rostl pocit ohrožení. Po přijetí Římské deklarace v r. 1984 r. na mimořádném zasedání ministrů zahraničí a obrany členských států Západoevropské

⁵⁴ *Encyclopedia of Public International Law*. "Human Rights and Individual in International Law, Internationals Economic Relations" vol. 8. Amsterdam, New York, Oxford: 1985, s. 268.

⁵⁵ KANT, I. *Zumewigen. /in:/ Werke*. Tom V. Leipzig: 1920.

⁵⁶ *Treaty on European Union* 7.02.1992 r.

⁵⁷ *European Coal and Steel Community (ECSC)* 18.04.1951 r.

⁵⁸ *European Economic Community (EEC)* 25.03.1957 r. *European Union (EU)* 7.02.1992 r.

unie (ZEU) byla utvořena Společná zahraniční a bezpečnostní politika (II pilíř) spočívající v krocích ve čtyřech vrstvách: 1) společná zahraniční politika, 2) společná bezpečnostní politika, 3) společná obranná politika a 4) systém společné politiky obrany členských států.

Třetí pilíř, Spolupráce v oblasti justice a vnitřních záležitostí byla formálně započata 7. února 1992 Maastrichtskou smlouvou, a v Amsterodamské smlouvě byl změněn název na: **Policejní a soudní spolupráce v trestních věcech**. Cílem Unie je zajištění občanům vysoké úrovně osobní bezpečnosti v prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Tohoto cíle chce Unie dosáhnout díky:

- úzké spolupráce policie, celních a jiných příslušných orgánů v členských státech, která probíhá přímo i prostřednictvím Evropského policejního úřadu (Europol),
- úzké spolupráce justičních orgánů a jiných příslušných orgánů v členských státech, v tom spolupráce prostřednictvím Jednotky Evropské unie pro justiční spolupráci („Eurojust“),
- sbližování, dle potřeb, norem trestního práva v členských zemích.

Charta základních práv Evropské unie⁵⁹ je souborem základních lidských práv, byla schválena a podepsána v roce 2007 v Lisabonu, je právně závazná pro členy Evropské unie od 1. prosince 2009. Vlády Velké Británie a Polska pro své občany omezily právní ochrany vyplývající z Charty základních práv tím, že přijaly dodatečný protokol, což znamená, že pro polské a britské občany je omezena možnost právní ochrany v případě porušení některých práv vládami těchto států.

Charta zaručuje mimo jiné právo na život (čl. 2), osobní bezpečnost (čl. 6), tělesnou integritu (čl. 3), respektování soukromí (čl. 7), a zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení a trestu (čl. 4); zákaz otroctví a nucené práce (čl. 5).

V Evropské unii právo na bezpečnost je prakticky realizováno prostřednictvím mnohých programů, v tom prostřednictvím Programu veřejného zdraví z roku 1999, který s následně stal východiskem pro další činnosti Evropská komise v komuniké z r. 2006⁶⁰ zaplánovala podporu kroků členských států v sedmi prioritních oblastech:

- Bezpečnost dětí a mládeže.
- Bezpečnost starších osob.
- Bezpečnost nechráněných uživatelů silnic.
- Předcházení sportovním úrazům.
- Předcházení úrazů, způsobeným výrobky a službami.
- Předcházení sebezraněním
- Předcházení interpersonálnímu násilí.

Literatura:

AUGUSTYN: Wyznania. Kraków: 1994, s. 79.

BERFENSTAM, R.; JACKSON, H.; ERIKSSON, B. (eds). The healthy community. Child Safety as a Part of Health Promotion Activities. Stockholm, Folksam: Vetenskap & Forskning, 1987.

CZAPSKA, J.; WÓJCIKIEWICZ, J. Policja w społeczeństwie obywatelskim. Zakamycze: 1999.

⁵⁹ Charter of Fundamental Rights of the European Union 12.12.2007 r.

⁶⁰ Communication from the Commission... op. cit.

CZEKUNKOWA, L. Uczestnictwo w kulturze narodowej poprzez układ wartości uczniów zdolnych. In : PAJAŁ, K.; ZDUNIAK, A. (red.) Edukacyjne zagrożenia początku XXI wieku. Warszawa: ELIPSA 2003.

Deklarace práv člověka a občana 26.08.1789 r.

“Doomsday Clock” Moves Two Minutes Closer To Midnight. “Bulletin of the Atomic Scientists” 2007-01-17. www.thebulletin.org

Encyclopedia of Public International Law. "Human Rights and Individual in International Law, Internationals Economic Relations" vol. 8. Amsterdam, New York, Oxford: 1985, s. 268.

Gallup International Association – Voice of the People 2003. www.weforum.org

KALASHNIK, Nataliya, Grigorevna (ukr.) КАЛАШНИК Наталия Григорьевна Густосологія. Том 1. Єстетичні смаки їх витоків і формування. Харків: Колегіум 2009.

KANT, I. *Zumewigen*. /in:/ *Werke*. Tom V. Leipzig: 1920.

KORZENIOWSKI, L. *Przyczynek do teorii zarządzania bezpieczeństwem*. /in:/ *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Žilina: Žilinská univerzita 2002, s. 241-245.

KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia na początku XXI wieku*. s. 184. „Securitologia/Securitology/Секуритология” 2007, nr 6, s. 181-192.

KORZENIOWSKI, L., F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008.

KORZENIOWSKI, L. *Zarządzanie bezpieczeństwem. Od ryzyka do systemu*. /in:/

KORZENIOWSKI, L. (red) *Zarządzanie bezpieczeństwem. Prace Edukacyjne*. Kraków: LIPIOT LFK 2001, s. 21-26.

KORZENIOWSKI, L. *Zarządzanie bezpieczeństwem. Rynek, ryzyko, zagrożenie, ochrona*. /in:/ *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków: PSB 2000, s. 437-444.

MANSTEAD, Antony S.R. HEWSTONE, Miles i inni (red.) *Psychologia społeczna. Encyklopedia Blackwella*. Warszawa: Jacek Santorski&CO Wydawnictwo 1996.

MASLOW, A. *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1990.

MOCZUK, E. *Postrzeganie bezpieczeństwa publicznego w środowisku lokalnym*. Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego 2003.

MOHAN, D. *Safety as a Human Right*. Bombay: Indian Institute of Technology 2003.

NYE, J., S. Jr.: *Problemy badań nad bezpieczeństwem*. „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 6, s. 51-64.

PAJAŁ, K.; ZDUNIAK, A.: (red.) *Edukacyjne zagrożenia początku XXI wieku*. Warszawa: ELIPSA 2003.

PORADA, V. (cze.) Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti. s. 263. Praha: „Bezpečnostní teorie a praxe”. *Sborník Policejní akademie ČR 2003*, s. 259-271.

ROGOZIŃSKI, K. *Kategoria potrzeb w teorii ekonomii*. "Ekonomista" 1979, nr 3.

RUSSELL, B. *Szkice sceptyczne* (ang. *Sceptical Essays*). Wyd. drugie w Polsce. Warszawa: HELFA, 1996.

SAK, P. *Bezpečnostní věda - důsledek vývoje civilizace*. Praha: European Police Science and Research Conference 2004.

http://www.insoma.cz//index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=bezp_veda

SENTHAGOV, V., K. (red.) (ros.) СЕНЧАГОВ В.К. *Экономическая безопасность России*. Москва: ДЕЛЮ 2005.

SEREBRYAKOV, V., V. (ros.) СЕРЕБРЯКОВ В.В. *Социальная безопасность России: концептуальный подход*. Москва: 1995.

Słownik języka polskiego. Warszawa: PWN 1979.

Słownik współczesnego języka polskiego. Warszawa: Reader`s Digest Przegląd 2001, tom 1.

SVANSTRÖM, L. *Methods of evaluation of child accident prevention programmes*. (pol. *Metody oceny programów zapobiegania wypadkom dzieci*). /in:/ BERFENSTAM R.

JACKSON H. ERIKSSON B. (eds). *The healthy community. Child Safety as a Part of Health Promotion Activities*. Stockholm, Folksam: Vetenskap & Forskning, 1987.

SZCZEPAŃSKI, J. *Konsumpcja a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji*. Warszawa: PWE, 1981.

SZTUMSKI, J. *Socjologia pracy*. Katowice: GWSH, 1999.

SZYMANEK A. *Wektorowy model zagrożenia obiektu*. /in:/ *Bezpieczeństwo systemów*. Warszawa: ITWL 1990.

TATARKIEWICZ W. *Historia filozofii*. Tom I. Warszawa: 1983, s. 270-282.

TUROWSKI J. *Socjologia. Małe struktury społeczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2001.

URBAN R. *Bezpečnostní praxe a bezpečnostní věda*, s. 667. In : *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. Zborník z 11. medzinárodnej vedeckej konferencie. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Ministerstvo hospodárstva SR 2006*, s. 665-668;

Ustawa Federacji Rosyjskiej *O bezpieczeństwie* (ros.) Закон Российской Федерации *О безопасности* /in:/ *О безопасности*. Сб. законодательных и нормативных документов. Москва: 1998, с. 38.

VIKHANSKIY, O., S. ; NAUMOV, A., I. (ros.) ВИХАНСКИЙ О.С. НАУМОВ А.И.: *Менеджмент*. Москва: 1994.

WELANDER, G.; SVANSTRÖM, L.; EKMAN, R. *Safety Promotion - and Introduction*. 2nd Revised edition. Stockholm: Karolinska Institutet 2004.

ZALEGA, T. *Hierarchizacja potrzeb ludzkich a koncepcje konsumpcji we współczesnej literaturze*. "Zarządzanie innowacyjne w gospodarce i biznesie" 2007, nr 2, s. 57-74.

Ochrana svedka v kontexte európskeho právneho systému

Peter Polák¹

Witness Protection in the Context of European Legal System

Abstrakt: *Právne garancie zabezpečenia ochrany svedkov v trestnom konaní a ich rodinných príslušníkov sú kľúčové z hľadiska efektívneho boja proti organizovanej kriminalite. Zásadný problém, ktorý však pri napĺňaní tejto požiadavky existuje, je skutočnosť, že právna úprava ochrany svedkov a jej aplikácia musí byť nielen efektívna, ale musí byť aj v súlade so zásadami spravodlivého procesu (fair trial), ktoré vytvárajú pre túto oblasť právnej úpravy a jej aplikáciu určité mantinely. Je nevyhnutné tieto mantinely poznať, prípadne ich pre potreby najmä aplikačnej praxe vysvetliť. Obsah príspevku je zameraný na dosiahnutie tohto cieľa.*

Kľúčové slová: *ochrana svedka, anonymný svedok, ohrozený svedok, chránený svedok, spravodlivý proces, prípustnosť dôkazu založeného na výpovedi anonymného svedka*

Abstract: *In criminal proceedings, the legal guarantees of provision of witness protection and their family members in terms of efficient fight against organized crime are the key elements. The fundamental problem is that the legislation relating to witness protection and its application must not only be effective but it must be also in compliance with the principles of fair trial, and these principles are creating certain constraints. It is necessary to understand and recognize these constraints eventually to explain them for the needs of applicational practice. The content of this post is aimed at achieving this objective.*

Key words: *witness protection, anonymous witness, threatened witness, protected witness, fair trial, admissibility of evidence based on anonymous witness's testimony*

1. Účel a význam ochrany svedka

Až do 90. rokov 20. storočia sa u nás, teda v podmienkach Slovenskej republiky ale aj Českej republiky, ochrana svedka nejavila tak aktuálnym problémom, ako tomu bolo v západných krajinách, kde už bol rozvinutý organizovaný zločin. Organizovaný zločin v rámci aktu pomsty demonštruje svoju nekonečnú moc a zároveň je generálnou výstrahou pre všetkých, ktorí sa mu vzopru, a to najmä pre tých, ktorí sa rozhodnú spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a vypovedať proti jeho aktérom v procesnom postavení svedka. Možno dokonca povedať, že ohrozovanie a útoky voči svedkom sa stali novou formou kriminality.

S výnimkou vojnových konfliktov a terorizmu je organizovaná kriminalita s medzinárodným prvkom (organizovaný zločin), a v rámci nej najmä korupcia, drogová kriminalita, obchod so zbraňami, obchod s ľuďmi, organizovanie nelegálnej migrácie, pranie

---

¹ JUDr. Peter Polák, PhD., Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, email: peter.polak@uninova.cz

špinavých peňazí, vymáhanie poplatkov za ochranu, azda najpálčivejším globálnym problémom súčasnosti. Zvlášť nebezpečné je prenikanie organizovaného zločinu do legálnych štátnych štruktúr, za účelom získavania vplyvu a korumpovania úradníkov orgánov verejnej moci, vrátane orgánov činných v trestnom konaní. Základným predpokladom účinného boja s takým nebezpečným fenoménom, akým je organizovaná kriminalita bez sporu je, je jasná a nekompromisná globálna stratégia, zameraná na efektívnu a harmonizovanú legislatívu na národnej a medzinárodnej úrovni, umožňujúcu všestrannú medzinárodnú spoluprácu pri jej potieraní.

V súvislosti s vyšetrovaním trestných činov spáchaných, najmä organizovanou alebo zločineckou skupinou, sa obávajú vypovedať nielen svedkovia, ale aj samotní poškodení. V niektorých prípadoch nedôjde k začatiu trestného stíhania iba preto, lebo poškodení nepodajú trestné oznámenie. Príčinami toho sú rôzne formy vyhrážania a fyzické útoky zo strany páchatel'ov. Pritom odhaľovanie a postih týchto foriem kriminality sú bez spolupráce poškodených takmer nemožné. Ide predovšetkým o trestné činy vydierania, hrubého nátlaku tzv. „výpalníctvo – racketing“, ale aj o ďalšie prevažne násilné trestné činy. Pre náležité zistenie skutkového stavu veci je nespochybniteľná dôležitosť a význam výsluchu svedka, ako jedného z dôkazných prostriedkov. Obzvlášť je to v prípadoch, kde je nedostatok iných, najmä vecných a listinných dôkazov. Výsluch svedka je zároveň najčastejším dôkazným prostriedkom v trestnom konaní. Treba však súhlasiť aj s názorom, že v poslednom období sa do popredia dostávajú skôr tzv. „nemé“ dôkazy, za ktoré možno považovať napríklad vecné a listinné dôkazy, čím sa „z istého pohľadu znižuje význam svedeckej výpovede“. Ale len „z istého pohľadu“ je to preto, lebo aj tzv. „nemé dôkazy“ sú sprevádzané výsluchmi svedkov. Napríklad, ak sú zaistené rôzne listinné dôkazy, napríklad zmluvy, rozhodnutia, protokoly z vykonaných kontrol a podobne, tak sa k nim spravidla v procesnom postavení svedka vypočujú aj príslušné osoby, ktoré ich vypracovali.

V aplikačnej praxi si po začatí trestného stíhania alebo aj v konaní pred súdom svedkovia nespomínajú na podstatné okolnosti spáchaného trestného činu alebo takúto okolnosť vedome zamlčia. Pred výsluchom pritom boli orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom poučení o tom, že svojím konaním môžu naplniť zákonné znaky trestného činu krivej výpovede. Je to predovšetkým preto, lebo svedkovia sa oveľa viac obávajú útoku zo strany páchatel'ov organizovanej kriminality, ako postihu orgánov činných v trestnom konaní v prípade, ak nesplnia svoju povinnosť svedčiť. Zrejme z tej istej príčiny vyplývajú aj časté a zásadné zmeny v neskorších svedeckých výpovediach. V praxi sa ťažko preukazuje, že svedok vedome niečo zamlčal alebo uviedol nepravdu. Nehovoriac o prípadoch, keď sa potencionalni svedkovia vôbec neprihlásia, najmä preto, lebo majú obavu o svoj život, zdravie, telesnú integritu, majetok, ako aj o zdravie a život najbližších príbuzných. V takom prípade vynútiť povinnosť svedka vypovedať, je veľmi ťažké, ak nie nemožné.

Pokiaľ štát na jednej strane stanovuje povinnosť svedčiť, „každý je povinný na predvolanie sa ustanoviť a vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchatel'ovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie“ (ustanovenie § 127 ods. 1 slovenského Trestného poriadku, alebo aj ustanovenie § 97 českého Trestného poriadku)² na druhej strane by mal svedka chrániť pred nebezpečenstvom, ktoré vyplýva zo svedeckej výpovede. A to nielen počas trestného stíhania, ale aj po návrate potrestaného na slobodu, berúc do úvahy nebezpečenstvo, ktoré svedkovi môže hroziť. Platí tu zásada, že čím bezohľadnejší a brutálnejší sú členovia týchto skupín, tým väčšie nebezpečenstvo hrozí svedkom.

² Slovenský Trestný poriadok – zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, český Trestný poriadok (Trestní řád) – zákon o trestním řízení soudním č. 141/1961 Sb., v znení neskorších predpisov – pozn. autora.

Každý odborník ale aj každý súdny človek nepochybuje o tom, že oblasť ochrany svedka je potrebné riešiť veľmi dôsledne a harmonizovať s tým súvisiacu legislatívu vo všetkých zainteresovaných štátoch v rámci regionálnych a globálnych integračných zoskupení, či medzinárodných organizácií. Pevné garancie v otázkach bezpečnej ochrany svedkov a ich rodinných príslušníkov sú kľúčové aj z hľadiska zainteresovania verejnosti na účasti v boji s organizovanou kriminalitou.³ Zásadný problém, ktorý však pri naplňaní tejto požiadavky existuje, je skutočnosť, že právna úprava ochrany svedkov a jej aplikácia musí byť nielen efektívna, aby splnila účel, ale musí byť aj v súlade s požiadavkami zabezpečenia spravodlivého procesu (fair trial), formulovanými a akceptovanými v našich podmienkach teritoriálnych podmienkach predovšetkým európskymi integračnými zoskupeniami, ktoré vytvárajú pre túto oblasť právnej úpravy a jej aplikáciu určité mantinely. V tejto súvislosti sa preto javí nevyhnutné tieto mantinely poznať, prípadne ich pre potreby najmä aplikačnej praxe priblížiť.

2. Ochrana svedka v právnych aktoch európskych integračných zoskupení

Ako už bolo zdôraznené inštitút ochrany svedka bol zriadený s cieľom chrániť osoby spolupracujúce s orgánmi polície a justičnými orgánmi v boji proti organizovanej kriminalite. Aj z dôvodu, že Slovenská republika, podobne ako aj Česká republika, sú členmi Európskej únie a Rady Európy, ktoré patria k najvýznamnejším európskym integračným zoskupeniam, je potrebné analyzovať najmä ich právne akty zamerané na riešenie problematiky ochrany svedka. Právnu úpravou ochrany svedka sa podrobnejšie zaoberajú najmä tie legislatívne dokumenty, v ktorých je deklarovaná ochrana ľudských práv a základných slobôd, ochrana a práva osôb, ktoré spolupracujú s orgánmi činnými v trestnom konaní v boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu a v boji proti terorizmu, ďalej v dokumentoch týkajúcich sa zastrešovania svedkov a práv obhajoby a ďalších súvisiacich právnych dokumentoch. Cieľom týchto dokumentov je, aby štátne orgány členských štátov na ne vo svojich národných právnych úpravách reagovali, aby sa aj v súvislosti s týmto parciálnym problémom vytvorili podmienky pre úspešný boj proti organizovanému zločinu.

Medzi prvé právne akty Európskej únie s takýmto obsahovým zameraním patrí **Rezolúcia Rady z 23. novembra 1995 o ochrane svedkov pri boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu (95/C 327/04)** (ďalej len „Rezolúcia“)⁴, ktorá obsahuje množstvo podnetov pre účinnú ochranu svedkov. Rezolúcia požaduje zabezpečenie efektívnej ochrany svedkov v trestnom konaní v nevyhnutných prípadoch. Zmysel tejto ochrany spočíva v tom, že adresa a ďalšie identifikačné údaje svedka sú známe len sudcovi a orgánom činným v trestnom konaní. Ak si to situácia vyžaduje, je prípustná aj zmena identity svedka. Právna úprava ochrany svedka v členských štátoch Európskej únie musí byť zaručená v súlade s Dohovorom o ochrane ľudských práv a slobôd. Rezolúcia vyzýva členské štáty, aby zabezpečili náležitú ochranu svedkov s prihliadnutím na určité pravidlá:

- na účely tejto Rezolúcie, sa za „svedka“ považuje každá osoba, odhliadnuc od jej procesného postavenia, ktorá disponuje poznatkami alebo informáciami potrebnými pre príslušný orgán (orgán činný v trestnom konaní) a ktoré sa stávajú podkladmi pre trestné konanie a ich prezradenie môže mať za následok ohrozenie danej osoby;
- svedkovi má byť poskytnutá ochrana pred všetkými formami hrozby, priamymi či nepriamymi, nátlakom alebo zastrešovaním;

³ Porovnaj aj ZÁHORA, J.: Korunný svedok, In: Trestněprávní prostředky boje proti kriminalitě, *Sborník příspěvků z mezinárodního semináře, který se konal ve dnech 29. – 31. 3. v Solenici*, Policejní akademie ČR, Praha 2006, s. 247.

⁴ Publikované v Ú.v. ES C 237,7.12.1995, s. 5.

- členské štáty musia zabezpečiť náležitú a efektívnu ochranu svedka pred, počas a taktiež po súdnom procese, ak to príslušný orgán považuje za nevyhnutné.

Ak je to nevyhnutné na zabezpečenie ochrany pred čo i len nepriamym útokom, musí byť táto ochrana poskytnutá aj rodičom, deťom a iným blízkym príbuzným svedka. Pred začatím ochrany svedka alebo jemu blízkych osôb, musí byť každý prípad preverený individuálne, aby sa určilo, či ochranná dohoda svedka a jeho príbuzných je potrebná. Pre prípad, že adresa a podrobnosti o totožnosti svedka majú byť dostupné len príslušnému orgánu. Rezolúcia upozorňuje, že uvedené opatrenie je možné vykonať na základe rozhodnutia tohto orgánu, buď na základe jeho vlastného uváženia alebo na základe žiadosti svedka. Ak je nebezpečenstvo hroziace svedkovi mimoriadne vážne, je možná aj zmena jeho identity a v prípade potreby je takáto zmena možná aj vo vzťahu najbližších členov jeho rodiny.

Rezolúcia ďalej upozorňuje na skutočnosť, že v súvislosti s ochranou svedka je potrebné zabrániť akémukoľvek stretu svedka s obvineným. Jeden zo spôsobov ako toto dosiahnuť, je zabezpečiť, aby svedok vypovedal na inom mieste ako sa nachádza osoba, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, a to za použitia audiovizuálnych prostriedkov. Musí sa ale pritom prihliadnuť na dodržiavanie práva na obhajobu (ide o ústavné právo obvineného na obhajobu), ako je to zakotvené v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a slobôd.

Ďalším dôležitým dokumentom v tomto smere je taktiež **Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní** (ďalej len „Rámcové rozhodnutie“).⁵ Už zo samotného názvu vyplýva, že tento dokument sa týka postavenia obetí kriminality nielen z pohľadu ich odškodnenia, ale aj z pohľadu ich ochrany. Obsahuje ustanovenia týkajúce sa výsluchov osôb, poskytovania iných dôkazov a ich práva na ochranu.

Z ustanovenia čl. 3 Rámcového rozhodnutia vyplýva, že každý členský štát zaručí obetiam možnosť, aby boli počas konania vypočuté a mali možnosť predložiť dôkazy. Každý členský štát taktiež prijme potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby jeho orgány vypočúvali obeť iba do miery nevyhnutnej a potrebnej pre trestné konanie. Rámcové rozhodnutie ďalej upravuje, že obeť musia byť priebežne informované o: a) výsledku žaloby, b) relevantných faktoroch, ktoré im umožnia mať vedomosť v prípade trestného stíhania o trestnom konaní vedenom proti osobám stíhaným pre trestné činy, ktoré sa ich týkajú, s výnimkou prípadov, keď by riadne prejednávanie prípadu mohlo byť nepriaznivo ovplyvnené,⁶ c) súdnom rozsudku (čl. 4 ods. 2 Rámcového rozhodnutia).

Členské štáty sú zaviazané taktiež prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie potrebných informácií obetiam v prípadoch, keď im po prepustení osoby, stíhanej alebo odsúdenej za trestný čin, hrozí akékoľvek nebezpečenstvo.⁷

Pokiaľ ide výslovne o osobnú bezpečnosť obetí trestného činu zaväzuje Rámcové rozhodnutie členské štáty v čl. 8 zabezpečiť vhodnú úroveň ochrany pre obeť a kde je to potrebné, pre ich rodiny alebo osoby v podobnom postavení, najmä pokiaľ ide o ich bezpečnosť a ochranu ich súkromia, keď príslušné orgány usúdia, že existuje vážne riziko represálií alebo spoľahlivý dôkaz o vážnom úmysle narušiť ich súkromie. Na tento cieľ každý členský štát zaručí, aby bolo možné v prípade potreby prijať ako súčasť súdneho konania vhodné opatrenia na ochranu súkromia a fotografického zobrazenia obetí a ich rodiny alebo osôb v podobnom postavení. Každý členský štát ďalej zabezpečí, aby sa zabránilo kontaktu medzi obeťami a páchatelmi v budove súdu, pokiaľ si súdne konanie nevyžaduje takéto kontakty. Keď je to na tento účel potrebné, každý členský štát zabezpečí, aby mala budova súdu samostatné čakacie priestory pre obeť (táto legitímna požiadavka vzhľadom na jej ekonomickú a logistickú náročnosť naráža na problémy realizácie – pozn. autora). Každý

⁵ Publikované v Ú. v. ES L 82, 22.2. 2001 .

⁶ Pozri § 46 slovenského Trestného poriadku, a § 43 českého Trestného poriadku - pozn. autora.

⁷ Pozri § 46 ods. 8 slovenského Trestného poriadku a § 44a ods.1 českého Trestného poriadku – pozn. autora.

členský štát zabezpečí, aby v prípade potreby ochrany obetí, najmä tých najzraniteľnejších, pred dôsledkami podania svedectva na verejnom pojednávaní boli na základe rozhodnutia prijatého súdom oprávnené vypovedať spôsobom, ktorý umožní splnenie tohto cieľa akýmikoľvek prostriedkami, ktoré sú v súlade s jeho základnými právnymi zásadami.⁸

V súvislosti s ochranou svedka upravenou v dokumentoch Európskej únie, je potrebné spomenúť aj **Rezolúcia Rady z 20. decembra 1996 o jednotlivcoch spolupracujúcich so súdnymi orgánmi v boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu (ďalej len Rezolúcia).**⁹ V tomto dokumente sú členské štáty vyzvané, aby prijali vhodné opatrenia, ktorými sa zabezpečí podpora tých jednotlivcov pre spoluprácu so súdnymi orgánmi, ktorí sa zúčastňujú alebo sa zúčastnili ako členovia kriminálnych alebo iných zoskupení akéhokoľvek druhu, alebo na organizovaní trestného činu. Na účely tejto Rezolúcie sa spoluprácou so súdnymi orgánmi rozumie poskytovanie informácií potrebných pre kompetentné orgány pri vyšetrowaní a získavaní dôkazov (najmä zloženie, štruktúra a činnosť zločineckej organizácie, vzťahy, respektíve väzby, vrátane medzinárodných väzieb s inými zločineckými skupinami, trestné činy, ktoré tieto organizácie alebo skupiny spáchali, alebo by mohli spáchať), ako aj poskytovanie praktickej, konkrétnej pomoci, ktorá môže príslušným orgánom prispieť k zadržaniu nezákonných prostriedkov zločineckej organizácie alebo výťažkov z trestného činu. Rezolúcia vyzýva členské štáty EÚ, aby zvažili v súvislosti s uvedenými cieľmi možnosť poskytnutia určitých výhod, v súlade so všeobecnými princípmi národného práva, v prospech jednotlivcov, ktorí sa rozhodli opustiť zločineckú organizáciu a snažia sa predchádzať ďalšej kriminálnej činnosti alebo poskytujú špecifickú pomoc polícii, alebo súdnym orgánom pri zbieraní dôkazov, ktoré sú dôležité pri rekonštrukciách faktov a identifikovaní páchatel'ov trestných činov, alebo napomáhajú pri ich zatknutí. Ďalej sú členské štáty v Rezolúcii vyzvané na poskytovanie primeraných ochranných opatrení pre týchto jednotlivcov, a ak je to nutné, aj pre ich rodičov, deti a iné im blízke osoby, ktoré podľa názoru osôb ochotných spolupracovať so súdnymi orgánmi, sú alebo prinajmenšom by mohli byť vystavené vážnemu a náhlemu nebezpečenstvu; v súvislosti s týmito opatreniami majú členské štáty postupovať a brať na zreteľ ustanovenia Rezolúcie Rady z 23. novembra 1995 o ochrane svedkov v boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu.

Problematikou ochrany svedka sa zaoberá aj jedno z rozhodnutí Rady Európy. Konkrétne ide o **Odporúčanie č. R (97) 13 Výboru Ministrov členských štátov týkajúce sa zavražďovania svedkov a práv obhajoby** (ďalej len „Odporúčanie“). Toto Odporúčanie stanovuje, že cieľom Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi členskými štátmi a uvedomiť si potrebu vytvorenia spoločnej politiky v oblasti trestnej činnosti vo vzťahu k ochrane svedkov. Skutočnosť, že všetky osoby majú občiansku povinnosť poskytnúť pravdivé svedectvo ako svedok, ak si to vyžaduje systém trestnej justície, znamená, že týmto osobám má byť poskytnuté väčšie uznanie ich základných práv a potrieb, vrátane práva nebyť vystavovaný akémukoľvek protiprávnemu zasahovaniu alebo osobnému nebezpečenstvu. Členské štáty majú povinnosť chrániť svedkov pred takýmto zasahovaním spôsobom, že ochranu im zabezpečia prostredníctvom špeciálnych opatrení, ktoré efektívne zaručia ich bezpečnosť. Odporúča sa, aby sa vlády členských štátov pri formulácii svojej internej legislatívy a hodnotení svojej politiky v oblasti trestnej činnosti a praxe, riadili princípmi uvedenými v Prílohe k tomuto odporúčaniu. Taktiež je potrebné zabezpečiť, aby tieto princípy boli známe všetkým zainteresovaným orgánom, ako sú združenia advokátov, súdne orgány a sociálne inštitúcie zaoberajúce sa starostlivosťou o rodinu.

Pre účely tohto Odporúčania sa svedkom rozumie osoba, bez ohľadu na jej postavenie v rámci národného trestného práva procesného, ktorá disponuje informáciami dôležitými pre

⁸ Pozri § 262 slovenského Trestného poriadku a § 209 českého Trestného poriadku.

⁹ Publikované v Ú.v. ES C010,11.1.1997, s. 1.

trestné konanie. Táto definícia rovnako zahŕňa aj znalcov a tlmočníkov. Pod „zastrašovaním“ (z angl. „intimidation“) sa rozumie akúkoľvek priamu, nepriamu alebo možná hrozba voči svedkovi, ktorá môže viesť k zasahovaniu do jeho povinnosti podať svedectvo. Tiež to zahŕňa zastrašovanie v dôsledku existencie samotnej zločineckej organizácie, majúcej silnú povest', čo sa týka násilia a odplaty alebo samotnej skutočnosti, že daný svedok patrí do uzavretej sociálnej skupiny a tým je jeho pozícia oslabená.

K základným princípom tohto Odporúčania patrí prijatie vhodných a praktických právnych opatrení, ktoré majú zabezpečiť, aby svedok mohol podať svedectvo slobodne a bez zastrašovania. Ochrana svedka, jeho príbuzných alebo iných jemu blízkych osôb má byť organizovaná tam, kde je to potrebné, pričom má zahrňovať ochranu ich života a osobnej bezpečnosti pred, po a počas trestného procesu s prihliadnutím na dodržiavanie a rešpektovanie práv obhajoby. Prípady zastrašovania svedkov sa majú trestať dôsledne ako samostatné trestné činy alebo ako súčasť trestného činu, pri ktorom sa použila nezákonná hrozba. Pri voľnom hodnotení dôkazov súdmi by procesné právo malo umožniť posúdenie dopadu zastrašovania na svedeckú výpoveď. Svedkovia by mali byť povzbudzovaní v poskytovaní akýchkoľvek relevantných informácií týkajúcich sa trestných činov a taktiež v súhlase so svedectvom na súde. Svedkom má byť umožnené podať dôkazy za použitia alternatívnych metód, ktoré ich ochránia pred zastrašovaním vyplývajúcim z konfrontácie tvárou v tvár s obvineným, napríklad umožniť svedkovi podať dôkazy v oddelenej miestnosti. Zamestnanci justície majú byť adekvátne preškolení pre riešenie prípadov, kedy môže dochádzať k zastrašovaniu svedka.

Ďalej toto Odporúčanie hovorí o prijatých opatreniach vzťahujúcich sa na organizovaný zločin. Je potrebné prijať špecifické opatrenia a pravidlá postupu ako je možné predísť zastrašovaniu.

Pri dodržiavaní práva obhajoby na adekvátnu možnosť vznesenia námietky voči dôkazom poskytnutých svedkom, majú byť zvážené nasledovné opatrenia:

- zaznamenávanie svedeckých výpovedí prostredníctvom audiovizuálnych prostriedkov počas predsúdneho konania,
- použiť tieto výpovede pred súdnym orgánom ako dôkaz, v prípade ak sa svedok nemôže dostaviť na súd, alebo ak by jeho prítomnosť na súde mohla spôsobiť vážne ohrozenie života alebo bezpečnosti svedka, jeho príbuzných alebo jemu blízkych osôb,
- odhaliť totožnosť svedka na čo možno najneskoršom stupni trestného konania a/ alebo sprístupniť iba vybrané detaily,
- vylúčiť médiá a/alebo verejnosť z celého súdneho konania, alebo z jeho časti.

Ak je to v súlade s vnútroštátnym právom, anonymita osôb, ktoré môžu podať svedectvo (dôkazy), by mala byť iba zvláštnym opatrením. Ak by takáto osoba požiadala o zaručenie anonymity a kompetentné orgány jej ju umožnia, tak by trestné právo malo poskytovať záruku na proces overenia rovnováhy medzi potrebami trestného konania a právami obhajoby. Obhajoba prostredníctvom takéhoto postupu by mala mať možnosť vzniesť námietku voči údajnej potrebe svedka zostať v anonymite, jeho dôveryhodnosti a pôvodu jeho poznatkov. Anonymita by mala byť zaručená najmä vtedy, ak kompetentný súdny orgán po vypočutí oboch strán usúdi, že život alebo *sloboda* zainteresovanej osoby je vážne ohrozená, alebo ak ide o prípad tajného agenta a jeho ďalšia budúca práca by bola vážne ohrozená a je pravdepodobné, že dôkaz je významný a osoba je dôveryhodná. Ak je to vhodné, mali by byť dostupné ďalšie opatrenia na ochranu svedkov, ktorí sa rozhodnú podať svedectvo, vrátane ochrany totožnosti svedka pred obhajobou, napríklad použitím obrazovky alebo zásteny, skrytím tváre, jej zamaskovaním alebo skreslením hlasu. **Pokiaľ je takáto anonymita poskytnutá, usvedčenie páchatel'a nesmie byť založené úplne alebo v rozhodujúcej miere len na svedectve takejto osoby.**

Ak je to vhodné, treba vytvárať špeciálne programy ochrany svedka, ktoré budú pre nich dostupné v prípade potreby.¹⁰ Hlavným cieľom týchto programov má byť ochrana života a osobnej bezpečnosti svedka, jeho príbuzných a osôb jemu blízkych. Programy ochrany svedka majú poskytnúť rôzne metódy ochrany, čo môže zahŕňať napríklad poskytnutie zmeny totožnosti pre svedkov, ich príbuzných a blízke osoby, ich premiestnenie, poskytnutie pomoci pri získavaní nového zamestnania, zabezpečenie ochrany pridelením osobných strážcov a inej fyzickej ochrany. Vzhľadom na skutočnosť, že spolupracujúce osoby s justíciou zohrávajú významnú úlohu v boji s organizovaným zločinom, malo by im byť poskytnuté primerané protiplnenie, vrátane možnosti využívať výhody opatrení, ktoré poskytujú programy ochrany svedka. Tieto programy by mali taktiež obsahovať špecifické dohody ako napríklad špeciálny väzenský režim pre spolupracovníkov justície, ktorí sa nachádzajú vo výkone trestu odňatia slobody. Odporúčanie taktiež špecifikuje opatrenia, ktoré sa majú prijať vo vzťahu k organizovanému zločinu v rámci posilnenia medzinárodnej spolupráce a národných zákonov. Je potrebné doplnenie nástrojov zameraných na takúto spoluprácu spôsobom, aby bol uľahčený výsluch svedkov, ktorým hrozí zavražďovanie a zabezpečiť, aby sa programy ochrany svedkov uplatňovali aj za hranicami štátov. Bolo by vhodné zvážiť aj také opatrenia, ako napríklad používanie video-liniek, s cieľom uľahčiť simultánne vypočúvanie chránených svedkov alebo svedkov, ktorí sa nemôžu zúčastniť na súde žiadajúceho členského štátu z dôvodu ťažkostí alebo vysokých nákladov, pričom právo na obhajobu zostáva zachované. Ďalším vhodným opatrením je poskytovanie pomoci pri premiestňovaní svedka za hranice štátu a zabezpečenie jeho ochrany, ale taktiež i výmena informácií medzi orgánmi, ktoré sú zodpovedné za programy ochrany svedka.

3. Charakter a spôsob ochrany svedka v národných úpravách a jej mantinely v Štrasburskej judikatúre

Obsah uvedených právnych aktov obidvoch najvýznamnejších európskych integračných zoskupení vytvára predpoklad pre zodpovedajúce národné právne úpravy zamerané na ochranu svedka. Tak, ako to aj tieto právne akty predpokladajú, národné úpravy vytvárajú právne rámce pre dva základné spôsoby ochrany svedka. Podstatu jedného spôsobu tvorí anonymita osoby svedka pri procesných úkonoch, tak že je utajená jeho totožnosť a podoba. Hovoríme o takzvanom „utajovanom svedkovi“. Podstata druhého spôsobu ochrany svedka je založená na zaradení svedka, prípadne aj iných osôb (napr. najbližších príbuzných svedka) do špeciálneho programu ochrany svedka, v rámci ktorého sa jemu a prípadne aj jeho najbližším príbuzným poskytuje dlhodobá a komplexná ochrana počas trestného konania a aj po ňom. V tomto prípade hovoríme o takzvanom „ohrozenom a chránenom svedkovi“. Prvý spôsob ochrany je spravidla upravený v trestných poriadkoch jednotlivých krajín a druhý v osobitných právnych predpisoch.¹¹

Od počiatkov poskytovania ochrany svedka sa hranicami využitia dôkazov založených na výpovediach anonymných svedkov v trestnom konaní začala zaoberať judikatúra Európskeho súdu pre ochranu ľudských práv v Štrasburgu (ďalej len „Súd“), ktorá na základe

---

¹⁰ V podmienkach Slovenskej republiky je táto požiadavka naplnená zákonom č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov a v podmienkach Českej republiky zákonom č. 137/2001 Sb. o zvláštni ochrane svedka a ďalších osôb v súvislosti s trestným řízením, v znení zákonů č. 349/2005 Sb. a č. 413/2005 Sb.

¹¹ Trestno-procesná ochrana svedka v Slovenskej republike je obsiahnutá v ustanoveniach § 136 ods. 1, § 136 ods. 2, § 136 ods. 5, § 134 ods. 1, § 134 ods. 2, § 134 ods. 3 § 139 Trestného poriadku. Osobitné pravidlá o vykonávaní výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní súvisiace s ochranou svedka sú obsiahnuté v ustanoveniach § 261, ods. 2, veta prvá; § 262, § 270 ods. 2 a § 273 Trestného poriadku. V Českej republike je trestno-procesná ochrana svedka upravená v ustanoveniach § 55 ods. 2, § 101a, § 102a, ako aj v § 211 Trestného poriadku. Osobitné predpisy vytvárajúce právny rámec pre program ochrany ohrozeného a chráneného svedka v obidvoch krajinách sú uvedené v odkaze 8 – pozn. autora.

podnetov zaujala k tomuto problému stanoviská v podobe rozhodnutí v rámci posudzovania súladu využitia takéhoto dôkazu s právom na spravodlivý proces (fair trial) podľa čl. 6 ods. 1 a 3 Dohovoru na ochranu ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“).¹²

Čo sa týka využitia výpovedí anonymných svedkov na usvedčenie páchatel'ov Súd konštatoval, že „v týchto prípadoch ide o obtiažne hľadanie rovnováhy medzi právami obhajoby a právom na spravodlivý proces na jednej strane, právami a záujmami svedkov a poškodených na druhej strane“.¹³ V judikatúre Súdu sa anonymita spomína v súvislosti s náhodnými svedkami, ale predovšetkým v súvislosti s policajnými informátormi a orgánmi polície, konajúcimi ako tajní agenti, alebo ako príslušníci špeciálnych zásahových jednotiek. V prvých dvoch prípadoch, ktoré Súd riešil, bolo odsúdenie založené **výlučne** na výpovedi dvoch anonymných informátorov pred políciou a vyšetrojúcim sudcom, ktorý však nepoznal ich totožnosť,¹⁴ respektíve na výpovediach dvoch anonymných svedkýň pred políciou.¹⁵ Ani v jednom prípade neboli anonymní svedkovia vypočutí na hlavnom pojednávaní. Súd konštatoval porušenie článku 6 ods. 1, ods.3 písm. d) Dohovoru.¹⁶ Úvahy Súdu ako keby vôbec nepripúšťali založiť odsúdenie na anonymných svedectvách. Súd v tejto súvislosti v rozsudku Windisch v. Rakúsko uviedol: „Ak obhajoba nepozná totožnosť osoby, ktorú chce vypočúvať, nemá prístup k údajom, ktoré by jej umožnili zistiť, či táto osoba nie je zaujatá, nepriateľská alebo nevierohodná. Výpoveď usvedčujúca obvineného môže byť lživá alebo založená na omyle. Obhajoba to nemôže dokázať, ak nedisponuje informáciami, ktoré by jej umožnili preveriť vierohodnosť svedka alebo ho spochybníť. Okrem toho neprítomnosť anonymných osôb na hlavnom pojednávaní zabránila sudcom, ktorí vo veci rozhodovali vo veci samej, pozorovať ich chovanie počas výsluchu a vytvoriť si vlastný názor na ich vierohodnosť. Napriek tomu, že si rozšírenie organizovanej zločinnosti bezpochyby vyžaduje primerané opatrenia, právo na riadny výkon spravodlivosti zaujíma v demokratickej spoločnosti tak významné miesto, že ho nemožno obetovať účelnosti“.¹⁷

V ďalších rozhodnutiach Súd výslovne pripustil, že „použitie anonymných svedectiev ako základu pre odsúdenie nie je vždy nezlučiteľné s Dohovorom.“¹⁸ Tiež z hľadiska Dohovoru treba brať do úvahy práva a záujmy jednotlivých svedkov a poškodených. „Článok 6 Dohovoru nevyžaduje výslovne, aby sa vo všeobecnosti vzali záujmy svedkov a poškodených, povolaných svedčiť, do úvahy. Môže však byť ohrozený ich život sloboda alebo bezpečnosť. A tieto záujmy sú chránené inými ustanoveniami Dohovoru, z ktorých vyplýva povinnosť štátu upraviť svoje trestné konanie tak, aby tieto záujmy neboli ohrozené. Záujmy obhajoby musia byť preto v rovnováhe so záujmami svedkov a poškodených“.¹⁹ Pretože pripustenie anonymných svedectiev oslabuje práva obhajoby a záruky spravodlivého procesu, Súd vyžaduje, aby boli obhajobe poskytnuté určité dodatočné záruky, aby nebola porušená rovnováha medzi záujmami svedkov a zo všeobecného hľadiska záujmy na odhalení a potrestaní páchatel'ov závažných trestných činov na jednej strane a záujmami obhajoby na druhej strane. V tejto súvislosti Súd uznal, že „v takomto prípade článok 6 ods. 1

¹² Bližšie o význame judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu pozri Klátik, J.: Vplyv integrácie práva ES a EÚ na vývoj slovenského trestného práva, In: Perspektívy vývoja európskej integrácie – právne aspekty, Zborník z konferencie mladých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 20.9.2006 v Bratislave, UK v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, Bratislava 2007, s. 134 a 135.

¹³ REPÍK, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha, 2002, s. 203.

¹⁴ Rozsudok Kostovski v. Holandsko z 20.11.1989, A č. 166.

¹⁵ Rozsudok Windisch v. Rakúsko z 27.9.1990, A č. 186.

¹⁶ Čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru upravuje právo obvineného „vypočúvať alebo dať vypočuť svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov proti sebe“.

¹⁷ REPÍK, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha, 2002, s. 204.

¹⁸ Rozsudok Van Mechelen et al. v. Holandsko z 23.4.1997, Recueil III/1997.

¹⁹ Rozsudok Doorson v. Holandsko z 26.3.1996.

v spojení s článkom 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru vyžaduje, aby prekážky na ktoré naráža obhajoba boli dostatočne kompenzované určitými zárukami v konaní pred súdom²⁰.

Súd taktiež vo svojich rozhodnutiach tieto dodatočné záruky obhajoby definoval. Tieto záruky Súd založil na princípe subsidiarity a na princípe zákazu výlučného použitia dôkazov založených len na anonymných svedectvách. Princíp subsidiarity Súd formuloval v rozsudku Van Mechelen et al. v. Holandsko a vyjadril ho takto: „Vzhľadom na mimoriadne miesto, ktoré zaujíma v demokratickej spoločnosti právo na riadny výkon spravodlivosti, musí byť každé opatrenie obmedzujúce práva obhajoby absolútne nevyhnutné. Ak však stačí menej reštriktívne opatrenie, musí byť použité toto menej reštriktívne opatrenie.“²¹ Preto v prípade Van Mechelen považoval Súd za neprimerané obmedzenie práv obhajoby, keď jedenásť policajtov, označených len číslom, bolo vypočutých na hlavnom pojednávaní vyšetrojúcim sudcom v inej miestnosti, spojenej s pojednávacou miestnosťou len akusticky. Nebolo vysvetlené, prečo napríklad nemohli byť títo svedkovia vypočutí v pojednávacej miestnosti v prestrojení meniacom ich podobu, prípadne aj za použitia technických prostriedkov meniacich ich hlas. Nemožnosť obhajoby a sudcov pozorovať chovanie a reakcie svedkov nemohla byť podľa Súdu kompenzovaná správou vyšetrojúceho sudcu, ktorý overil ich totožnosť a vyslovil svoj názor na ich vierohodnosť.

Podobne Súd formuloval aj princíp zákazu výlučného použitia dôkazov založených len na anonymných svedectvách. Urobil tak v rozsudku Doorson v. Holandsko a v rozsudku Van Mechelen V. Holandsko. Podľa Súdu „nie je vylúčené anonymné svedectvo ako základ odsúdenia obvineného. Odsúdenie však nemôže byť založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere len na anonymných výpovediach, ale sa musí opierať aj o iné dôkazy. Pritom výpovede svedkov urobené za podmienok, pri ktorých nemohli byť práva obhajoby zaručené v miere, akú Dohovor normálne vyžaduje, sa musia hodnotiť s maximálnou opatrnosťou“. Preto Súd konštatoval porušenie článku 6 Dohovoru v prípade Van Mechelen, v ktorom bolo odsúdenie založené takmer výlučne na anonymných výpovediach policajtov. Takýto záver však Súd neurobil v prípade Doorson v. Holandsko, kde boli súdu k dispozícii tiež iné dôkazy.

Repík v súvislosti s problematikou využívania anonymných svedectiev poukázal ešte na jeden problém. Problematické z hľadiska článku 6 Dohovoru môže byť tiež svedectvo takzvaných „pentiti“, to znamená osôb, ktoré pôsobili v kriminálnych organizáciách, a ktoré sa rozhodli spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, pričom za sľub beztrestnosti alebo zníženia trestu, svedčia proti svojim bývalým spoločníkom. Neodporúča sa najmä, aby tieto osoby vypovedali anonymne. Výpoveď takéhoto svedka však nemusí porušovať právo na spravodlivý proces za predpokladu, že súdu a obhajobe je totožnosť svedka známa a sú oboznámení s podmienkami dohody, ktorú so svedkom uzavrela obžaloba.²²

Záver: Z vykonaného prehľadu je zrejmé, že problém dosiahnuť vyrovnanosť dvoch protichodných záujmov, s ktorými pri zabezpečení efektívnej ochrany svedkov v trestnom konaní treba objektívne počítať, je riešiteľný. Základom jeho riešenia je, aby aplikačná prax v takýchto prípadoch dodržala procesné postupy akceptujúce princíp (zásadu) subsidiarity a princíp (zásadu) zákazu výlučného použitia dôkazov založených len na anonymných svedectvách, tak ako boli vysvetlené v predchádzajúcej časti tohto príspevku.²³

²⁰ Rozsudok Van Mechelen et al. v. Holandsko z 23.4. 1997, Recueil III/1997.

²¹ REPÍK, B.: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Orac, Praha, 2002, s. 204.

²² REPÍK, B.: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Orac, Praha, 2002, s. 205.

²³ Porovnaj aj ZÁHORA, J.: Korunný svedok, In: *Trestněprávní prostředky boje proti kriminalitě, Sborník příspěvků z mezinárodního semináře, který se konal ve dnech 29. – 31. 3. v Solenici*, Policejní akademie ČR, Praha 2006, s. 251.

Literatúra:

HUBÁLKOVÁ, E. *Právo na spravlivé řízení a další procesní práva*, Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva, ASPI a.s. Praha 2006, ISBN 80-7357-124-2, s. 160.

KLÁTIK, J. Vplyv integrácie práva ES a EÚ na vývoj slovenského trestného práva, In: Perspektívy vývoja európskej integrácie – právne aspekty, *Zborník z konferencie mladých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 20.9.2006 v Bratislave*, UK v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, Bratislava 2007, s.261.

REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Orac Praha, 2002, ISBN 80-86199-57-6, s. 263.

SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva*, Euro Kodex Žilina, 2006, ISBN 80-88931-51-7, s. 1116.

ZÁHORA, J. Korunný svedok, In: Trestněprávní prostředky boje proti kriminalitě, *Sborník příspěvků z mezinárodního semináře, který se konal ve dnech 29. – 31. 3. v Solenici*, Policejní akademie ČR, Praha 2006, ISBN 80-7251-222-6.

Rezolúcia Rady z 23. novembra 1995 o ochrane svedkov pri boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu (95/C 327/04)

Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní

Rezolúcia Rady z 20. decembra 1996 o jednotlivcoch spolupracujúcich so súdnymi orgánmi v boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu

Odporúčanie č. R (97) 13 Výboru Ministrov členských štátov týkajúce sa zastrašovania svedkov a práv obhajoby

Zákon č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok, v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (Trestní řád), v znení neskorších predpisov.

ZÁKLADNÉ KATEGÓRIE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI

Stanislav Križovský¹

Other Categories of Civil Security

Abstrakt: Človek od počiatkov svojej existencie neustále posudzoval svoju bezpečnosť. Zároveň je potrebné zdôrazniť subjektívny pohľad na bezpečnosť, každý človek hodnotí svoju osobnú bezpečnosť v tak rozsiahlych a zložitých podmienkach súčasnej civilizácie. Občianstvo má základný význam pre každého občana, keďže vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije. Občianstvo sa vyvíjalo počas dlhých storočí a v istej logickej nadväznosti: občianska dimenzia, politická asociálna dimenzia. Otázkou je, aké práva zahŕňajú jednotlivé dimenzie občianstva, aké sú nástroje ich realizácie a či existujú v spoločnosti inštitúty a inštitúcie, ktoré tieto práva zabezpečujú alebo dohliadajú na ich poskytovanie.

Kľúčové slová: bezpečnosť, občan, občianstvo, bezpečnostné prostredie, verejný poriadok.

Abstract: A man from the beginning of its existence, constantly assess their security. It is also necessary to emphasize the subjective view of safety, each person evaluates their personal safety in so extensive and complex conditions of contemporary civilization. Citizenship is essential to every citizen as defined in the legal, political and social relationship to the society in which he lives. Citizenship has evolved during the long century and following the same logic: civic dimension, a political and a social dimension. The question is, what rights include various dimensions of citizenship, what are the tools of their implementation and whether there are in society, institutes and institutions that guarantee these rights or to supervise their provision.

Keywords: security, citizen, citizenship, environment, security, public order.

Úvod

Základnými kategóriami, ktoré bezprostredne súvisia s pojmom občianska bezpečnosť, sú bezpečnosť, občan, občianstvo, bezpečnostné prostredie, verejný poriadok. Úroveň ochrany bezpečnosti života, zdravia a majetku občanov sú tak významnou sociálnou hodnotou, celospoločenskou, sociálnou a individuálno-občianskou, že z hľadiska priority sa zaradujú na popredné miesta v hierarchii celospoločensky uznávaných hodnôt. Je vecou celej spoločnosti, politických strán, štátnych orgánov, verejno-právnych inštitúcií, orgánov obcí, podnikateľských subjektov, občianskych iniciatív a združení, nevynímajúc ani občanov podieľať sa na zabezpečovaní týchto záujmov. V podmienkach demokracie má občan z globálneho pohľadu najmenej dve neodňateľné práva a to právo na ochranu svojich práv pred násilím rôzneho charakteru a právo spočívajúce v možnosti prezentovať svoje vlastné názory a záujmy.

Výraz „obecná“ či „verejná“ či „občianska“ bezpečnosť zahŕňuje ochranu obecných a spoločných hodnôt a to bezpečnosť osôb a majetku, bez ohľadu na to, v ktorom úseku spoločenského života došlo k ich porušeniu.

---

¹ JUDr. Stanislav Križovský, PhD. Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, email: stanislav.krizovsky@vsbm.sk

Bezpečnosť

Bezpečnosť je vysoko cenená hodnota každého človeka. Človek od počiatkov svojej existencie neustále posudzoval svoju bezpečnosť. Zároveň je potrebné zdôrazniť subjektívny pohľad na bezpečnosť, každý človek hodnotí svoju osobnú bezpečnosť v tak rozsiahlych a zložitých podmienkach súčasnej civilizácie. Pre každého jednotlivca je najdôležitejšia jeho vlastná bezpečnosť. Môžeme povedať, že ide o bezpečnostnú prestíž. Máme do činenia s rýchlym rozvojom civilizácie, čo vytvára predpoklady pre narastajúce a mnohostranné nebezpečenstvá. Prudký vedecko-priemyselný rozvoj vytvára priemyselnú civilizáciu. Podľa Wyzykowského a Kwiatkowského, „Boj o svetovú bezpečnosť prebieha na niekoľkých platformách. Tento boj si vyžaduje veľké odhodlanie a koordináciu v globálnom meradle“ (2004).

Rôzne úrovne života zapríčiňujú rôzne typy konfliktov, politické, náboženské, národnostné, sociálne, ktoré sú zdrojom ohrozenia bezpečnosti jednotlivca a spoločnosti.

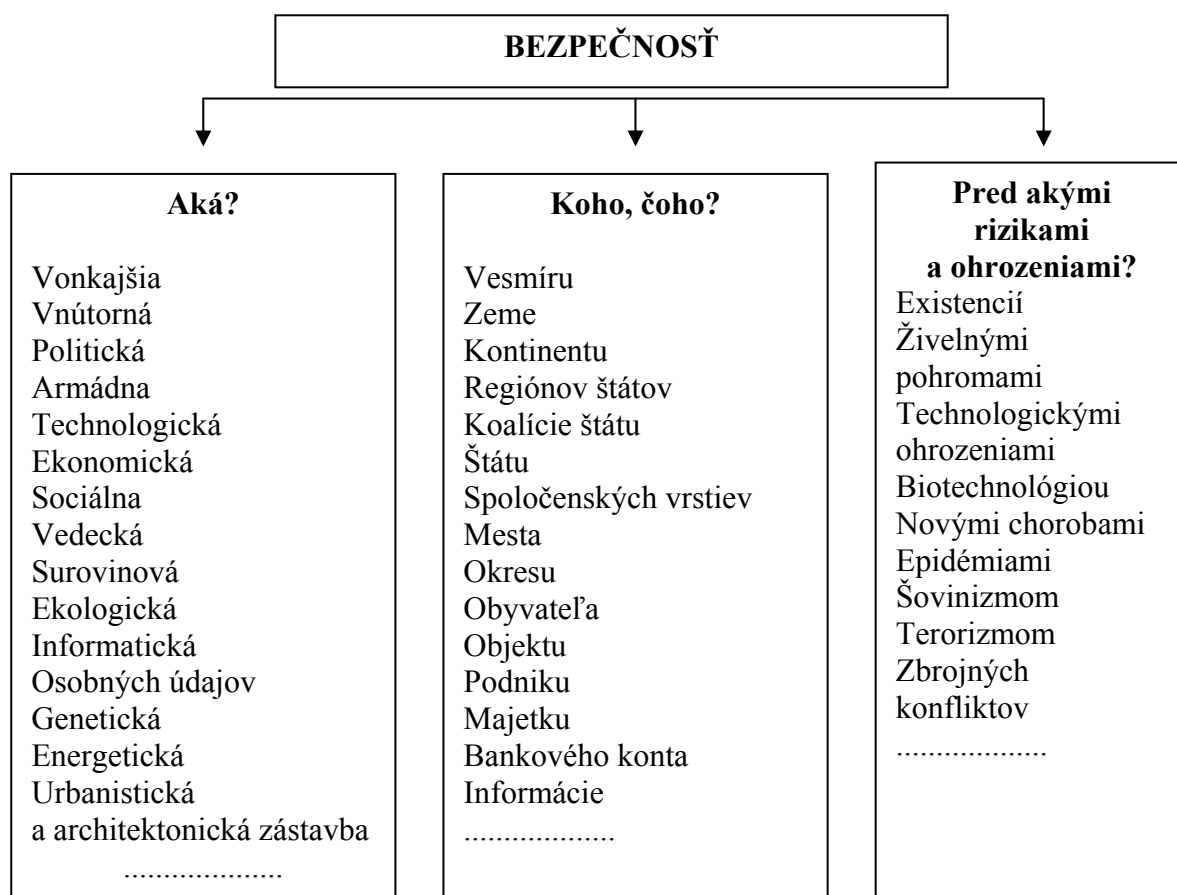
Bezpečnosť je vnímaná z dvoch základných aspektov: Prvý ako ochranu pred nebezpečenstvami prírodnej povahy, ktorú prezentovali prírodné živly, dravá zver apod. Tieto faktory brali ako niečo prirodzené, čo patrí k ich svetu, niečo, čo je neodvratné a to, či ich postihne pohroma, závisí od vôle bohov. Druhý aspekt bol spojený s javmi a hrozbami sociálnej povahy, a tým bol prikladaný väčší význam. Ľudia vnímali svoje postavenie v prostredí zápasu dobra, ktoré sa stotožňovalo s bezpečnosťou, istotou a zla, ktoré predstavovalo nebezpečenstvo pre život a majetok človeka.

Významným faktorom, ovplyvňujúcim súčasnú bezpečnosť sú jednak proces globalizácie ale aj medzinárodné integračné procesy. Odstránenie administratívnych a politických bariér medzi štátmi umožnili nielen voľný pohyb osôb, peňazí a tovarov, ale aj zlepšenie podmienok pre činnosť a pôsobenie organizovaného zločinu. Zločinecké živly môžu dnes bez vážnejších prekážok pôsobiť skutočne v nadnárodnom rozsahu. Ani prírodné katastrofy, priemyselné havárie či šírenie nakažlivých chorôb nerešpektujú hranice štátov. Vplyvom globalizácie nie je žiadna krajina izolovaná od negatívnych javov, ktorých zdroje sa nachádzajú aj v geograficky vzdialenom priestore. (Nečas 2006)

V súčasnosti sú v popredí záujmu nebezpečenstvá, ako sú nestabilné politické režimy, nestabilné a nezabezpečené hranice umožňujúce nelegálnu migráciu a pašovanie (zbraní, drog, tovarov a pod.), etnické a náboženské konflikty, nedostatok prírodných zdrojov a, samozrejme, organizovaný zločin, terorizmus a kriminalita.

Bezpečnosť dnes nadobúda aj sociálny rozmer a vyžaduje si riešiť také problémy, ako je nezamestnanosť, chudoba v tretích krajinách, masová migrácia a preľudnenosť v určitých aglomeráciách.

Schéma č. 1: Štruktúra najdôležitejších faktorov, ktoré je potrebné zohľadniť na definovanie pojmu bezpečnosť

Zdroj: Tyrala 2009

V súčasnosti sú známe mnohé pokusy o objasnenie obsahu a významu pojmu bezpečnosť. Jeho definície nachádzame v monografiách, slovníkoch, vedeckých a odborných článkoch, zákonoch, technických normách ap. Pojem bezpečnosť inak vysvetľujú sociológovia, inak ekonómovia, právnici, politológovia, ekológovia, vojaci či technici.

Porada hovorí o stave bezpečnosti ako o systéme vzájomne spätých a na seba pôsobiacich činiteľov a ich vlastností, pôsobiacich na vznik, vývoj a spoločenský rozvoj, ktoré negatívne pôsobia na zdravie, život a všetky iné hodnoty v konkrétnom prípade (spoločenský organizmus, slobodu, vieru, vlastníctvo ap.).

Korzeniowski definuje bezpečnosť ako určitý objektívny stav, ktorý spočíva v neprítomnosti hrozby, ktorú subjektívne cítia (vnímajú) jedinci alebo skupiny.

Šimák a kol. uvádzajú, že bezpečnosť je stav spoločenského, prírodného, technického, technologického systému alebo iného systému, ktorý v konkrétnych vnútorných a vonkajších podmienkach umožňuje plnenie stanovených funkcií a ich rozvoj v záujme človeka a spoločnosti.

Bezpečnosť je v zákone definovaná ako stav, v ktorom je zachovávaný mier a bezpečnosť štátu, jeho demokratický poriadok a zvrchovanosť, územná celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc štátu,

základné práva a slobody a v ktorom sú chránené životy a zdravie osôb, majetok a životné prostredie.

Pojem bezpečnosť (vo význame vnútornej bezpečnosti) je vysvetľovaný ako:

- súhrn spoločenských vzťahov, ktoré upravuje právo a ktoré chránia práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie republiky,
- faktický stav (úroveň), ako sa tieto vzťahy chránia,
- kategóriu, v ktorej sa chápe bezpečnosť ako prípustná miera nebezpečenstva . (Hofreiter 2006)

Na agendu občiansko-spoločenského sektora bezpečnosti existujú dva rôzne pohľady.

Prvý rozoznáva rozdiely medzi sociálnou bezpečnosťou a spoločenskou (societálnou) bezpečnosťou. Podľa tohto prístupu je societálna bezpečnosť vnímaná skôr ako problém vzťahujúci sa k bezpečnosti, zachovaniu či udržaniu si identity v individuálnej i skupinovej rovine. V tomto zmysle je societálna bezpečnosť definovaná ako problém udržateľnosti v prijateľných podmienkach evolúcie) tradičných foriem jazyka, kultúry, zvykov, náboženstva a národnej identity. (Hofreiter 2006)

Medzi faktory, ktoré môžu byť vnímané ako hrozby societárnej bezpečnosti, môžeme zahrnúť:

- migráciu, v dôsledku ktorej sa môže narušiť národnostná, kultúrna a náboženská homogenita pôvodného obyvateľstva do takej miery, že sa podstatne zmení zloženie a štruktúra obyvateľstva v krajine;
- kultúrny a jazykový vplyv silnejších, vyspelejších krajín, preberanie cudzích kultúrnych vzorov,
- narušenie pocitu náležitosti k danej komunite (národnostnej, kultúrnej ap.) ako dôsledok integračných procesov (napr. euróobčianstvo, svetoobčianstvo ap.) ale i dezintegračných procesov, napr. v dôsledku rozpadu mnohonárodnostných štátov,
- demografické problémy, prejavujúce sa úbytkom obyvateľstva, čo spôsobuje úbytok nositeľov určitej identity.

V dôsledku týchto, ale i niektorých ďalších vplyvov, môže sa identita sociálneho objektu formovať a transformovať v súvislosti s tým, ako sa daný objekt etabluje, reprezentuje alebo presadí v kultúrnych systémoch, ktoré ho obklopujú.

Druhý prístup považuje ako rozhodujúci faktor sociálnej bezpečnosti. Táto je stotožňovaná s problémami ochrany občana, sociálnych skupín, spoločnosti pred hrozbou porušovania ich životne dôležitých záujmov, práv a slobôd. V užšom poňatí sa dá považovať za sociálne zabezpečenie, čo mu prisudzuje prevažujúci ekonomický rozmer.

V súvislosti s týmto chápaním spoločenského sektora bezpečnosti je objektom sociálnej bezpečnosti jednotlivec, občan, jeho práva a slobody v sociálnej sfére života spoločnosti : právo na život, na prácu, na mzdu, na lekársku starostlivosť, na vzdelanie, na oddych ap.

Okrem toho, objektmi takto vnímanej sociálnej bezpečnosti sa v konkrétnych sociálno-ekonomických podmienkach stávajú tí najzraniteľnejší (ženy, deti, starí ľudia ap.), ale i tí, ktorí sa ocitajú c v stave chudoby, hmotnej núdzy a sú závislí od sociálnej pomoci štátu. Nezariadenie takýchto ľudí do zodpovedajúceho systému sociálnej pomoci by sa mohlo, za určitých podmienok, stať vážnym vnútro-Bezpečnostným problémom krajiny.

Občianstvo

J. Szacki, zostavovateľ antológie textov k problematike občianskej spoločnosti (Ani knieža, ani kupec: občan. Krakow, 1997) na stránkach časopisu Studia socjologiczne (1999, č. 4) odpovedal na otázku, ako by definoval občiansku spoločnosť. Jeho odpoveď znela: „Nie som si istý, či je takáto definícia až taká nevyhnutná“. Občianska spoločnosť sa ako pojem podľa J. Szackého radí k dosť abstraktným politickým ideám so slušnou filozofickou tradíciou, ale podobne ako pojmy sloboda, demokracia, spravodlivosť, naznačuje nám skôr smer nášho úsilia, prípadne nám pomáha uvedomiť si, že niečo nám chýba. Bez takýchto ideí sa nezaobídeme. Dávajú zmysel tomu, čo robíme, ale nepomáhajú nám objasňovať to, čo sme urobili. Občianstvo má základný význam pre každého občana, keďže vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije. (Macháček 2008)

Sociologická reflexia vývoja tohto procesu v klasických demokraciách, ako je obsiahnutá v diele anglického sociológa T. H. Marshalla naznačuje, že občianstvo sa vyvíjalo počas dlhých storočí a v istej logickej nadväznosti: občianska dimenzia v 18. storočí, politická v 19. storočí a sociálna dimenzia v 20. storočí. Pre pochopenie pojmu občianstvo je potrebné zodpovedať na základné otázky. Prvou otázkou je, aké **práva** zahŕňajú jednotlivé dimenzie občianstva, druhou otázkou je aké sú **nástroje** ich realizácie. Napokon si kladieme otázku či existujú v spoločnosti nezávislé **inštitúcie**, ktoré tieto práva zabezpečujú alebo dohliadajú na ich poskytovanie.

Schéma č. 2: Občianstvo podľa T. H. Marshalla

Kritériá, Druh občianstva	Kedy sa vyvinul?	Aké práva zahŕňa?	Nástroje realizácie	Zodpovedné inštitúcie
OBČIANSKY	18. stor	osobná sloboda, súkromné vlastníctvo, ochrana pred štátom, zmluvné vzťahy, sloboda prejavu a vyznania	panstvo práva (právny štát)	súdy
POLITICKÝ	19. stor.	participácia na výkone politickej moci (ako volič alebo člen reprezentatívneho zboru)	proces volieb, všeobecné volebné právo	parlament, miestny orgán moci
SOCIÁLNY	20. stor	ekonomické a sociálne zabezpečenie podľa prevládajúceho štandardu v spoločnosti	bývanie, vzdelávanie, zdravotnícka starostlivosť, sociálne zabezpečenie, podpora v nezamestnanosti, penzia	Sociálne poistenie, Sociálne zabezpečenie

Zdroj: Prevzaté zo štúdie Wallace, C. (1993): Koncepcia občianstva v súčasnej svetovej sociológii. In: Sociológia, vol. 25, č. 3, s. 163-176.

Občianska spoločnosť má nadnárodný rozmer. Jedným zo štyroch strategických priorít Európskej komisie je podpora nových foriem *European governance*. *Governance* sa vymedzuje ako pravidlá, mechanizmy a praktiky, ktoré ovplyvňujú proces rozhodovania a umožňujú, aby sa do tohto procesu maximálne zapájali občania Európy. Modernizácia fungovania európskej verejnosti spočíva na piatich základných princípoch: otvorenosť, participácia, zodpovednosť, efektívnosť a koherencia.

Schéma č. 3: Princípy občianskej modernizácie v Európe

<i>Otvorenosť:</i>	zabezpečuje informácie a aktívnu komunikáciu s mladými ľuďmi v ich jazyku tak, aby chápali činnosť Európy a politiku, ktorá sa ich týka.
<i>Participácia:</i>	zaisťuje, že sa s mladými ľuďmi konzultuje a zabezpečuje sa, aby participovali na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú individuálne a celkovo aj života ich spoločenstva.
<i>Zodpovednosť:</i>	rozvoj novej a novo-štruktúrovanej formy spolupráce medzi členskými štátmi a európskymi inštitúciami je aj v záujme toho, aby sa našli spôsoby vyvolať primeranú úroveň zodpovednosti a rešpektovania aspirácií mladých ľudí.
<i>Efektívnosť:</i>	zabezpečuje, aby to, čo mladí ľudia ponúkajú, mohlo byť odpoveďou na výzvy spoločnosti, aby mladí ľudia prispeli k úspechu rôznych sektorových politík, ktoré sa ich týkajú a prispeli k budovaniu Európy budúcnosti.
<i>Koherencia:</i>	rozvíjať informovanosť o existencii rozličných koncepcií politík, ktoré sa týkajú mladých ľudí a umožňovať ich intervenciu na rozličných úrovniach, kde je to užitočné.

Zdroj: Nový impulz pre európsku mládež. Biela kniha 2002.

Moderná občianska spoločnosť je postavená na základe rešpektovania a realizácie politických, sociálnych, kultúrnych a ekonomických práv občanov. Z tohto pohľadu môžeme hovoriť o nasledovných dimenziách moderného občianstva:

Politická / právna dimenzia

Politické občianstvo sa vzťahuje na politické práva a povinnosti v nadväznosti na politický systém

Sociálna dimenzia

Sociálne občianstvo sa týka vzťahov medzi jednotlivcami v spoločnosti, spája sa s požiadavkami lojality a solidarity

Kultúrna dimenzia

Kultúrne občianstvo sa vzťahuje na vedomie spoločného kultúrneho dedičstva

Ekonomická dimenzia Ekonomické občianstvo sa týka vzťahu individua k trhu práce a k spotrebnému trhu

Úloha štátu v občianskej bezpečnosti

Pojem občianskej spoločnosti na Slovensku sa začal presadzovať na začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia. Cieľom takmer všetkých politických zoskupení, ktoré chceli byť na úrovni doby, bolo vytvorenie občianskej spoločnosti. V politických programoch z tohto obdobia hral termín "občianska spoločnosť" kľúčovú úlohu. Tento termín sa považuje za významovo sebestačný, za samozrejme zrozumiteľný, nepotrebujúci vysvetlenia a komentáre. Samozrejmosť termínu občianska spoločnosť zrejme súvisí s predstavou, že premena spoločnosti je vlastne len záležitosť "dobrej vôle", že stačí odstrániť parazitujúci štát, "vrátiť" občanom ich práva a spoločnosť sa akosi "sama od seba" začne vyvíjať rovnakým smerom ako západoeurópske spoločnosti. (Novosad 1999)

Občianska spoločnosť bola jednoducho pochopená ako spoločnosť občanov, pričom občianstvo je primárne charakterizované určitým súborom práv, ktoré si občan mal vybojovať v zápase so štátom. Občianska spoločnosť a štát tak boli postavené proti sebe, štát sa apriori zavrhol ako "parazit", ktorý nevie nič iné ako "míňať" naše dane. Zabúda sa na to, že občianske práva predpokladajú štát ako svojho garanta, že moderný štát sa nevytvára "proti" občanovi, ale práve v súlade s jeho vôľou ako základný garant jeho práv. Moderný štát rešpektuje a zároveň garantuje občianske práva a štát je zasa kontrolovaný občianskou spoločnosťou. Občiansku spoločnosť potom dopĺňa právny štát, vzájomne sa predpokladajú a vyžadujú, jedno nemôže byť bez druhého. Práve tak sa zabúda na to, že právny poriadok garantovaný štátom je predpokladom trhu a garantom zmlúv. Práve tak i procesy globalizácie povedú skôr k novej definícii úlohy štátu a nie k jeho "odstráneniu". Štát dnes určuje predovšetkým podmienky voľby, podmienky stanovovania cieľov a výberu vhodných prostriedkov k ich realizácii. (Novosad 1999)

Boj so zločinnosťou je nikdy sa nekončiaci proces. V nadväznosti na spoločensko-bezpečnostnú situáciu sú neustále prijímané opatrenia smerujúce k eliminácii zločinnosti, k posilneniu postavenia orgánov zaoberajúcich sa bojom so zločinnosťou a zefektívnenia ich činností.

Vládny Program boja so zločinnosťou na roky 2006-2010 stanovil priority, ktoré smerovali k dosiahnutiu bezpečnej spoločnosti, spoločnosti stability a demokratických hodnôt a sily právneho štátu s cieľom prispieť k:

1. vytvoreniu silnejšej a efektívnejšej spoločnosti umožnením jednotlivcovi ako aj širokej verejnosti zapojiť sa do budovania bezpečnejšej spoločnosti,
2. znižovaniu úrovne kriminality a antisociálneho správania tak, aby sa znížil počet obetí týchto javov,
3. vytvoreniu bezpečnejšieho prostredia na život, prácu a oddych, prostredia bezpečnej spoločnosti,
4. ochrane verejnosti a vytváraniu ovzdušia dôvery potlačovaním kriminality prejavujúcej sa vo všetkých oblastiach spoločnosti a to nielen na národnej úrovni, ale aj vo vzťahu k zahraničiu, Európskej únii a jej inštitúciám,
5. zlepšeniu kvality života občanov tak, aby nemali pohnútky k protispoločenskému konaniu,
6. vytvoreniu predpokladov pre hľadanie rovnováhy medzi verejnými a súkromnými záujmami a celkovo medzi verejným a súkromným sektorom.

Vláda SR v programovom vyhlásení na obdobie rokov 2010-2014 vyhlásila, že zákonnosť a poriadok v štáte a bezpečnosť jeho občanov sú trvalým predpokladom zdravého vývoja každej spoločnosti. Vláda práva a dodržiavanie zákona je základom slobodnej spoločnosti. Kľúčovými inštitúciami pre bezpečnosť občanov, poriadok a zákonnosť sú polícia a ďalšie represívne

zložky štátu. Vláda SR bude od nich so všetkým dôrazom vyžadovať napĺňanie ich základného poslania a tým je tvrdosť k zločinu a slušnosť voči občanom. Funkcia ochrany vnútorného poriadku a bezpečnosti však nemôže byť len vecou týchto zložiek. Vláda SR bude presadzovať, aby svoj podiel zodpovednosti prevzali s oveľa väčšou vážnosťou aj ďalšie subjekty štátu kompetentné v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti. Väčšiu zainteresovanosť pri ochrane života, zdravia, majetku, práv a slobôd občanov očakáva aj od orgánov samosprávy obcí a miest i od samotných občanov.

Vláda SR je pevne rozhodnutá viesť razantnejšie zásahy a tvrdšie postihovať organizovaný zločin. Prijme systém ochrany oznamovateľov závažnej kriminality a zefektívni inštitút spolupracujúceho obvineného. Úpravou trestnoprávných predpisov zlepší využívanie operatívno-pátracej činnosti a informačno-technických prostriedkov.

Vláda SR zameria pozornosť aj na drobnú kriminalitu, s ktorou sa občania stretávajú najčastejšie. Okrem iného posilnením počtu policajtov v hliadkovej službe, predovšetkým v problematických oblastiach. Posilní ochranu majetku občanov žijúcich v blízkosti sociálne odkázaných spoločenských zariadení. Zasadí sa za budovanie dôvery rómskej komunity k inštitúciám štátu (integrácia Rómov do Policajného zboru, obecnej polície), a to aj jej zvýšenou ochranou pred úžerníctvom. Vláda SR predloží návrh novej právnej úpravy postavenia a činnosti obecnej polície. Finančne bude podporovať preventívne programy a projekty budovania kamerových monitorovacích systémov obcí pre väčšiu bezpečnosť ľudí a majetku, vytláčanie vandalizmu a výtržností z verejných priestranstiev a centier miest so zvýšeným výskytom kriminality a porušovania verejného poriadku.

Pri priestupkoch typu drobných krádeží vláda SR posúdi možnosť zavedenia povinnosti nahradiť škodu vo výške dvojnásobku spôsobenej ujmy, a to formou odpracovania verejnoprospešných prác alebo finančne. Za maloleté osoby by táto povinnosť pripadla rodičom alebo zákonným zástupcom.

Vláda SR prijme nový strategický celospoločenský plán smerovania Slovenskej republiky v oblasti prevencie kriminality na najbližšie roky. Považuje za dôležité dobudovať a stabilizovať vytvorené štruktúry systému prevencie kriminality na národnej a regionálnej úrovni a realizovať systémové riešenie financovania prevencie kriminality a vzdelávania na úseku prevencie.

Bezpečnostné prostredie

Bezpečnostné prostredie je časť prírodného, sociálneho a kultúrneho prostredia, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja sociálnych subjektov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou. Vyjadruje predovšetkým priestorovú dimenziu bezpečnosti spojenú s pôsobením subjektov v určitom čase a podmienkach. Predstavuje najširší pojem, ktorý vyjadruje bezpečnostnú situáciu v určitom priestore v určitom čase, pričom táto bezpečnostná situácia je výsledkom aktivít relevantných bezpečnostných aktérov (bezpečnostných orgánov, inštitúcií, štátov, koalícií štátov ap.).

Bezpečnostné prostredie *nie je prázdny priestor, ale určitá kvalita, ktorá nielenže limituje možnosti spoločenského rozvoja, ale svojím kritickým stavom odráža a signalizuje kritický stav samotnej spoločnosti.* Bezpečnostné prostredie sa charakterizuje prostredníctvom vyčlenenia určitého geografického územia, ktoré je spravidla určené aj ďalšími sociálno-ekonomickými, demografickými a kultúrnohistorickými činiteľmi. Ďalšími faktormi, ktorými sa vymedzuje bezpečnostný priestor sú bezpečnostní aktéri, ktorí sa v ňom nachádzajú a pôsobia, existencie bezpečnostných rizík a ohrození, udržateľnosť rozvoja, ale tiež aj environmentálna etika a ekologická ústretová hodnotová orientácia. (Mesároš 2009)

Predmetom analýzy prostredia vo vzťahu k bezpečnosti občanov môžu byť informácie o:

- a) Informácie o **urbanistických charakteristikách prostredia**, pričom pôjde o posúdenie veľkosti sídla, v ktorom je objekt dislokovaný, typu zástavby, charakteristik okolia objektu, ktoré môžu mať vplyv na bezpečnosť obyvateľov,
- b) Informácie o **sociálnych kriminogénnych faktoroch**, za ktoré sa môžu považovať stav životnej úrovne obyvateľstva, úroveň zamestnanosti, podiel sociálne odkázaných občanov atď.
- c) Informácie o **kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľoch kriminality** v posudzovanom prostredí a jeho okolí. Pritom je účelné posudzovať:
- **typ kriminality**, ktorý je charakterizovaný najmä predmetnou stránkou (druhmi kriminality a ich formou),
  - **demografický aspekt**, ktorý spočíva v uplatňovaní takých hľadísk, ako je pohlavie, vek, sociálny, resp. ekonomický status páchatel'a a pod.,
  - **teritoriálny aspekt**, ktorý umožňuje skúmať priestorové rozloženie kriminality podľa jednotlivých regiónov; keďže absolútne hodnoty kriminality sú v značnej miere determinované počtom obyvateľov, na objektivizáciu podielu regiónov na celkovej kriminalite je výhodnejšie sledovať a analyzovať relatívne údaje, ktoré výstižnejšie charakterizujú rizikovosť sledovaných priestorových jednotiek (napr. okresov, miest, štvrtí a pod.),
  - **urbanistický aspekt**, ktorý umožňuje analyzovať podiel obyvateľov urbanistických priestorov (miest, obcí) na celkovej kriminalite i na jej jednotlivých druhoch, pri uplatnení tohto aspektu hodnotenia kriminality vyplýva, že mestá sú z hľadiska kriminality rizikovejšie ako menšie vidiecke sídla, čo je dané aj tým, že v mestách je väčšia anonymita, vyššia koncentrácia ľudí vyplývajúca z väčších pracovných príležitostí, v mestách sa koncentrujú väčšie materiálne hodnoty, väčšie podniky; kriminalitu vo väčších mestách zvyšujú aj migranti z vidieka, ktorí dochádzajú za prácou alebo s cieľom páchať trestnú činnosť, alebo cudzinci (legálni alebo nelegálni migranti), členovia organizovaných zločineckých skupín a pod.,
  - **vývojové tendencie kriminality**, pričom sa posudzujú najmä vývojové tendencie majetkovej kriminality.
- d) Informácie o **stave na úseku ochrany majetku a objektov**, predovšetkým dislokácia policajno-bezpečnostných orgánov, možnosti využitia zásahových jednotiek pri ochrane objektov, predovšetkým vzhľadom na čas zásahu a iné.
- e) Informácie o **stave názorov a nálad, postoji občanov ku kriminalite**, stave právneho vedomia, názory na stav a zaistenie ich bezpečnosti, miera tolerancie občanov k majetkovej kriminalite a pod.
- f) Informácie o **prírodných podmienkach** v danom prostredí, o početnosti, **rozsahu a závažnosti živelných pohrôm**, ktoré by mohli ohroziť chránený objekt.
- g) Informácie o stabilných i mobilných **zdrojoch priemyselných havárií** v danom prostredí, ktoré by mohli ovplyvniť bezpečnostný systém ochrany objektu.

Výsledkom tejto analýzy je definovanie predpokladov rizík sociálnej, technickej a environmentálnej povahy, ktoré môžu ohroziť chránený záujem - život alebo majetok občanov a právnických osôb. (Reitšpís 2004)

Verejný poriadok

Verejný poriadok možno charakterizovať ako stav v spoločnosti, kedy je dodržiavané sociálnymi normami určené správanie sa ľudí na verejnosti a na miestach verejnosti prístupných, patrí k základným podmienkam a súčasne aj predpokladom ďalšieho rozvoja demokratickej a právnej spoločnosti, lebo takýto stav je nevyhnutný pre činnosť štátnych a samosprávnych orgánov a realizáciu práv, plnenie povinností občanov a ich riadny odpočinok. (Stacho 2000).

Narušovanie verejného poriadku úzko súvisí s bezpečnosťou osôb a majetku. Rozsiahlejšie a dlhšie trvajúce narušenie verejného poriadku sa môže nepriaznivo odraziť v ekonomike a vo svojom dôsledku môže ohrozovať i podstatu demokratického štátu. Práve preto je v záujme celej spoločnosti a aj štátu ako takého, aby bol verejný poriadok dodržiavaný. Porušovanie alebo ohrozovanie verejného poriadku sa priamo alebo nepriamo dotýka všetkých oblastí života spoločnosti. Verejný poriadok ako objekt ochrany zo strany demokratického štátu má celospoločenský význam. Z toho jasne vyplýva, že ochrana verejného poriadku musí byť celospoločenskou záležitosťou. To znamená, že na ochrane verejného poriadku sa podieľajú štátne i samosprávne orgány, občania, pričom významné miesto zaujíma štát. Ochrana verejného poriadku ako nedeliteľná súčasť funkcie ochrany spoločenského demokratického zriadenia, práva a slobôd občanov patrí medzi politicko-mocenské, t. z. vnútorné funkcie právneho demokratického štátu.

V súlade so zameraním bezpečnostnej politiky štátu ju potom realizuje prostredníctvom štátnych a samosprávnych orgánov za účasti verejnosti. Touto činnosťou sa uvedené subjekty priamo podieľajú na ochrane verejného poriadku.

Obsahom ochrany verejného poriadku je potom celý komplex politických, sociálnych, ekonomických, právnych a iných opatrení, ktoré smerujú priamo alebo nepriamo k zaisteniu verejného poriadku. Tieto opatrenia spočívajú vo vytváraní spoločenskej situácie pre rozvoj a upevňovanie spoločenských vzťahov v oblasti ochrany verejného poriadku.

Záver:

Vytvorením sociálne udržateľnej a súdržnej spoločnosti bude dôvera občanov v schopnosť štátu zaistiť ich bezpečnosť narastať. Pokojné vykonávanie práce, podnikania a života bez strachu z ohrozovania trestnou činnosťou je základom pri vytváraní efektívnejšej a silnejšej spoločnosti. Cieľom je vybudovať kultúrnu spoločnosť, ktorá bude rešpektovať obyvateľov v ich generáčnej rozmanitosti, rasovej, jazykovej a náboženskej rozdielnosti; budovať programy, ktoré budú garantovať udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv smerujúcich k dôstojnej životnej úrovni každého človeka. Ochrana občana pred zločinom, pred jeho organizovanými formami, formami ústiacimi do terorizmu, ktoré neohrozujú len jednotlivcov a skupiny osôb, ale celú spoločnosť alebo jej značnú časť, nevynímajúc jeho miernejšie formy (z hľadiska účinku), napríklad v podobe vandalizmu, ktorý sa prejavuje najmä v našich mestách. Je preto nevyhnutné venovať pozornosť bezpečnosti na verejných priestranstvách a vo verejnej hromadnej doprave, domácej násilii, ale aj ďalším prejavom agresívneho a protispoločenského správania. Verejnosť musí mať istotu, že keď bol spáchaný trestný čin, bezpečnostné zložky urobia všetko pre to, aby zistili páchatel'a, a tomu bol súdom uložený primeraný trest. Pozornosť musí byť venovaná obeť trestných činov, ale aj svedkom, ktorí majú obavy z poskytnutia svedeckej výpovede. Rovnako dôležité je zaoberať sa drogovou otázkou a alkoholizmom, ktoré často vedú ku kriminálnym aktivitám. Neustále zvyšovať povedomie občanov v tejto oblasti, včasné identifikovanie rizikového správania môže napomôcť k odvráteniu protispoločenského konania.

Aj keď sa na problém bezpečnosti môžeme pozerat' z rôznych uhlov pohľadu, bezpečnosť je vo svojej podstate nedeliteľná a komplexná. Buď je, alebo nie je. Aby sa človek mohol cítiť bezpečný, musí žiť v bezpečnom svete, ktorý je tvorený priaznivými sociálno-ekonomickými podmienkami, bezpečným domom, mestom, regiónom, bezpečnou krajinou.

Literatúra:

BRIŠKA R. Polícia ako súčasť komunity, in: Policačné vedy a policačné činnosti, *Zborník z medzinárodnej konferencie APZ Bratislava 2008*, ISBN 978-80-8054-470-6

CHOMA, P. 1996. *Poriadková činnosť polície III: Ochrana verejného poriadku*. Bratislava: Akadémia PZ, 1996. ISBN 80-88751-69-1.

KAČÍK, E.; Varšová, M. 2000. Ochrana verejného poriadku. In: *Policačná teória a prax*. roč. 8, 2000, č. 1.

STACHO, P.; UHRIN, S. 2000. *Ochrana verejného poriadku a jeho faktické zabezpečenie*. In: Seminár ochrana verejného poriadku a bezpečné mesto, Nitra, jún 2000.

STACHO, P. K pojmu verejný poriadok. In: *Policačná teória a prax*. roč. 8, 2000, č. 3-4.

HOFREITER, L. *Securitológia*. AOS, L. Mikuláš, 2006.

KORBA, M. Bezpečnostný sektor a jeho reforma. In *Sociológia XXXV*, 2003, č. 5.

KORZENIOWSKI, L. *Securitologia – teoretyczne i praktyczne zagadnienia bezpieczeństwa*. In *Bezpieczeństwo, Administracja i biznes w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej*. WSAiB Gdynia, 2005. p. 69-82.

MACHÁČEK, L. Občianstvo a občianska spoločnosť: Didaktické dimenzie, In *Slovenská politologická revue číslo 3*, ročník VIII. 2008, s. 77-94.

MESÁROŠ M. *Riadenie bezpečnostných systémov*, Multiprint Košice 2009,1, ISBN 978-80-89282-37-1.

NEČAS P; SZABO S. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Letecká fakulta Technickej univerzity v Košiciach, 2009, ISBN: 978-80-553-0119-8.

NOVOSAD, F. Občianska spoločnosť a štát, In: *Nové Slovo* č. 25/1999.

REJTŠPÍS, J. et. al. *Manažérstvo bezpečnostných rizík*. Žilina: Žilinská univerzita, FŠI, Žilina, 2004, s. 119-122.

WYŻYKOWSKI A; KWIATKOWSKI K. *Wprowadzenie do zagadnień przestrzeni bezpiecznej*, w: (praca zbiorowa pod red. Wyżykowskiego A.) *Przestrzeń bezpieczna*, Kraków 2004, s. 5 – 14.

Sociálně psychologické aspekty současného terorismu

Stanislav Nečas¹

Social Psychological Aspects of Present Terrorism

Anotace:

Příspěvek se zabývá současnou podobou terorismu, představuje vybraná témata a diskutuje psychologii terorismu. Jsou představeny rozličné formy a typologie soudobého terorismu, který se vyskytuje v rozdílných geografických a kulturních oblastech a užívá širokou škálu metod i taktických a strategických přístupů.

Klíčová slova: *terorismus, teroristické činy, psychologie, násilí, motivace.*

Abstract:

The article deals with the contemporary form of terrorism, introduces selected issues and discusses the psychology of terrorism. Various forms and typologies of contemporary terrorism which occurs in different geographical and cultural areas and uses large scale of methods and tactical and strategic approaches are introduced as well.

Keywords: *terrorism, terrorist acts, psychology, violence, motivation.*

Dobu, v níž žijeme, lze charakterizovat jako relativně bezpečnou. Je pravdou, že na jedné straně se snížilo nebezpečí globálního konfliktu, především jaderného, ale na druhé straně došlo v rámci prohlubujícího se procesu globalizace a pokroku ve vývoji a rozvoji technologií k nárůstu nových forem nebezpečí. Dosud známá bezpečnostní rizika se mění. Dochází tak k možným zneužitím nových technologií, vytvářejí se nové možnosti pro zneužití zbraní hromadného ničení, chemických i biologických zbraní. Rozvíjející se informační a komunikační sítě jsou vážně ohrožovány útoky počítačových pirátů. Obecně lze konstatovat, že se zvyšuje agresivita, různé projevy násilí a další hrozby.

Jedním z podstatných globálních rizik současného světa se stal terorismus, který svou podstatou a svými projevy ohrožuje celé mezinárodní společnosti, neboť cílem teroristického útoku se může stát kterýkoliv stát světa. Nedávné, ale i současné události ve světě a změny v evropských zemích, přispěly k tomu, že se problematika mezinárodní stability, stability regionální a národní, ale i stabilita sociální, ekonomická a zejména problematika bezpečnosti a jejích hrozeb a rizik, dostala do popředí i politických zájmů.

Připomeňme útoky z 11. září 2001 ve Spojených státech, pozdější teroristické útoky v Madridu, Londýnu a současné téměř každodenní teroristické útoky v Iráku a Afghánistánu. Ty prokazují zranitelnost současného světového bezpečnostního prostředí. Dnešní svět je tak neustále vystavován teroristickým útokům a různým hrozbám. Právě terorismus se

---

¹ doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc., Soukromá vysoká škola ekonomických studií, Praha, email: stanislav.necas@svses.cz

v posledních letech stává noční můrou nejen bezpečnostních expertů, prostých občanů, ale i obsahem různých diskusí a politických vystoupení².

Terorismus se vyskytuje v různých formách a podobách (bombové útoky, zadržení rukojmí, únosy, zastrašování a hrozby, vydírání, sabotáže a rozvratné operace, dezinformace a propaganda, vraždy). Pojem terorismus se proto používá v různých oblastech života společnosti a vědních oborech. Lze rozlišit terorismus jako pojem obecný, který je vnímán širokou laickou veřejností, mediální sférou a dalšími veřejnými subjekty. Dalším typickým a používaným pojmem terorismu, který se vyskytuje zejména v právní literatuře, je pojem právní. Jde především o zákony, mezinárodní smlouvy a řadu jiných souvisejících norem. Pojem a obsah terorismu se objevuje i v oficiálních dokumentech institucí. V odborných textech, výzkumných pracích a výsledcích odborných úvah a analýz, se setkáváme s terorismem jako pojmem akademickým. Z obecného pohledu jsou za terorismus označovány nejrůznější skutky a události, které se odehrály ještě v období před vznikem samotného pojmu terorismus, resp. činnosti, které v době svého vzniku za terorismus nikdo nepovažoval. Z tohoto pohledu jsou dosud přijaté definice terorismu velmi rozdílné a zohledňují i různé prvky.

Samotná tvorba definic pojmu terorismus představuje problémy, které vyplývají buď ze zahrnutí nejrůznějších násilných činností a jejich variant, anebo z vyloučení řady těchto činností a aktivit. Z tohoto pohledu vznikají problémy definic na jedné straně z příliš velké obecnosti, na straně druhé z příliš velkého omezení zaznamenaných činností.

Definice terorismu se mění podle přístupu, okolností či určitého státu nebo instituce. Svoje definice tak používají státy, sdružení států, regiony, bezpečnostní služby jednotlivých států, státní instituce, jednotlivci. I přes různé definice, či různé autory, lze ale konstatovat, že většina definic obsahuje určité shodné základní prvky. Těmi jsou zejména: násilí, zastrašování (hrozba násilí) a vynucování.

Základním nástrojem terorismu je násilí, nebo alespoň pohrůžka násilím, která je zaměřena proti osobám či majetku, např. vraždy, mučení, únosy, rukojmí, ničení majetku, kulturních hodnot apod. Základním a bezprostředním cílem je vyvolat strach co nejširšího okruhu obyvatelstva, včetně představitelů státu, národnostní nebo náboženské skupiny, široké veřejnosti. Hlavním cílem není zabít oběti nebo zničení majetku. Oběti jsou většinou vybrány náhodně. Cílem teroristického aktu je dosažení většinou politického cíle. Teroristé nemají zájem o diskusi a dohody, dosažení svého cíle si vynucují.

Terorismus k dosažení svých cílů používá takové násilné činy, které jsou zaměřeny na hromadné zastrašení obyvatelstva, na manipulaci veřejnosti nebo státních orgánů, upoutání pozornosti a splnění určitých požadavků, vynucení si ústupků, podlomení autority vlády aj. Teroristé kalkulují s tím, že státy či jejich bezpečnostní složky přijmou plošná odvetná opatření, která radikalizují další stoupence a příslušníky jejich vlastního společenství.

Položme si otázku, proč je třeba se problematice terorismu v současnosti věnovat. Lze uvažovat o otázkách typu: 1) proč se terorismus vyskytuje, 2) jak je proces terorismu realizován, 3) jaké jsou sociální a politické důsledky³

Z odborných diskusí, které se věnují fenoménu terorismu, lze vysledovat některé postřehy, které se zabývají dvěma úrovněmi výzkumu této oblasti. Dobře tyto diskuse shrnuje L. C. Ibáñez, který tvrdí, že „logika teroristické akce (stejně jako ostatní jevy lidského chování) je tvořena současně kauzálními vlivy společenské i psycho-logické povahy.

² IBL, P. *Bezpečnostní hrozby – součást společenského vývoje?* In *Bezpečnost v podmínkách organizací a institucí ČR*. In Sborník z mezinárodní konference SVŠES, Praha: SVŠES. 2005.

³ HOBSBAWM, E. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Academia, 2009.

Teroristickou aktivitu nelze objasnit odpovídajícím způsobem, pokud se spokojíme s oddělenými analýzami jejich společenských a psychologických příčin a zapomeneme-li, že kauzální účinek makrosociálních struktur a procesů vždy závisí na způsobu, jakým teroristé vnímají a vykládají společenskou realitu, a že jejich osobní rozhodnutí a záměry jsou formovány jejich společenskými vztahy. Znamená to, že logika terorismu není ve své podstatě sociologickou ani psychologickou, nýbrž je psychosociální logika, která se zakládá na interakci mezi faktory sociálními a psychologickými.⁴

Jednoznačná psychologická explikace fenoménu „terorismus“ by byla obtížná, přesto se pokusme vysledovat alespoň některé charakteristiky týkající se jak jednotlivých teroristů, tak i malých teroristických skupin. Crenshaw k tomu sděluje, že teroristé jsou jenom menšinou lidí s podobným osobnostním profilem, která zažívá stejné podmínky, jenž mohou vést k dosažení totožných závěrů z logického usuzování o terorismu jako o technice jak získat politický vliv.⁵

Sledujme, jak psychologie fenomén terorismu vysvětluje? Odpověď k tomuto tématu není zcela jednoznačná, přesto existuje řada pokusů podat jakýsi portrét teroristy. Podle jednoho z „všeobecných modelů teroristy“, lze teroristu charakterizovat takto: mladší třiceti let, aktivně zaměřený, má vysokoškolské vzdělání, příslušník bohaté nebo střední třídy, často vyškolený v oboru medicíny, práva, inženýrství nebo v učitelských profesích, terorismus je zřídka zaměstnáním na plný úvazek, paradoxně je jedinec v podstatě samotář, věří ve vlastní morální nadřazenost a z pozice svého vědomí má pravdu, je netečný k utrpení svých bezprostředních obětí, akceptování vyhledává u kolegů, chce, aby jej oběti respektovaly, je ochotný obětovat sebe sama, vyhledává publicitu, a věří, že násilí je morálně ospravedlnitelné v zájmu idejí a cílů.⁶

V podání řady psychologů, kteří se zabývali nastolenými terorismem vyvolanými otázkami dříve, byl terorismus viděn jako patologický jev vyskytující se u jedinců s nějakou psychologickou deviací či poruchou chování, která má nejčastěji původ v dětství.

O vykreslení psychologického profilu jednotlivce, který se odhodlá k použití terorismu jako metody boje, se pokouší celá řada odborníků z oblasti psychologie i psychiatrie. Tato snaha se nejeví jako úspěšná. Crenshaw upozorňuje na skutečnost, že neexistuje jakási „teroristická osobnost“. Patrně se jedná o kombinaci ego-obranných mechanismů, kognitivních procesů, socializačních faktorů a specifické situací, které mohou vést k postojům a chování spjatých s terorismem. Pokusy o vytvoření „psychologického modelu teroristy“ však nebyly úspěšné, především kvůli rozmanitosti terorismu, který se často projevuje protichůdnými strategiemi, přístupy, ideály a východisky.

Do určité míry ucelenou charakteristiku úspěšného teroristy lze vymezit na základě následujících poměrně obecných znaků - oddanost (idejím a vůdcům), osobní odvaha, absence emocí jako jsou výčitky a slitování, celkem vysoký inteligenční standard, celkem vysoký stupeň sofistikovanosti, je přiměřeně vzdělán (většinou v přírodních vědách či technických vědách) a má obecné znalosti.

Uvažujeme-li o psychologickém základu terorismu odpovědět na dvě otázky: Co vede jedince k tomu, aby udělal první krok a angažoval se v teroristické organizaci? Jsou teroristé „vybaveni“ nějakými specifickými predispozicemi, které je možné odhalit předem?

⁴ IBÁÑEZ, L., C. *Logika terorismu*. Praha: Academia, 2009, s. 40-41.

⁵ CRENSHAW, M. *The Psychology of Political Terrorism*. In Jost, J.T., Sidanius, J. (eds.). *Political Psychology: Key Readings (Key Readings in Social Psychology)*. Psychology Press, New York and Hove, 2004, s. 411-431.

⁶ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií. 2005.

SMOLÍK, J. Teroristé: psychologie nesmiřitelných. *Psychologie dnes*, Praha: Portál, 2006. XII, 7.-8.

Většina prací a teoretických schémat terorismu tvrdila až do 90. let minulého století, že skoro všechny teroristické organizace mají stejnou pyramidální a hierarchickou strukturu, která vychází ze systému autoritářského a vertikálního vůdcovství. Daný organizační model se ale v posledních letech ukázal jako nevhodný pro pochopení fungování džihádistických organizací, jejichž struktury ve formě sítí vyžadují, aby rozhodování probíhalo v méně hierarchických systémech.⁷

Podle autora Stříteckého je terorismus produktem dřívějšího týrání či špatného zacházení.⁸ V této souvislosti upozorňuje na hypotézy teroristického chování:

1) Hypotéza frustrace-agrese (HFA)

Podle této hypotézy každá frustrace vede k nějaké formě agrese a stejně tak každý agresivní čin je výsledkem určité předchozí frustrace.

2) Hypotéza narcistického hněvu (HNH)

Z obecného hlediska lze o HNH říci, že vychází z určitého širšího konceptu, podle kterého jsou teroristé často duševně narušení. HNH specificky odkazuje na poruchy raného stádia vývoje osobnosti, ve kterém z nejrůznějších důvodů nedošlo k neutralizujícímu střetu „vlastního já“ s okolní realitou. Výsledkem této chybějící zpětné vazby je pak zmohutnělé ego, které vede často k sociopatickému, arogantnímu a bezohlednému chování. Podle této hypotézy každá frustrace vede k nějaké formě agrese a stejně tak každý agresivní čin je výsledkem určité předchozí frustrace. Podle některých psychologů, psychiatrů a psychoanalytiků, považujeme za narcistické takové osoby, které mají velké potíže s přijetím záporných aspektů svého vlastního já, což je časem vede k tomu, že idealizují vlastní obraz a přenášejí své problémy do sociálního světa, v němž hledají osoby zodpovědné za vlastní neúspěchy a nedostatky.

3) Hypotéza negativní identity (HNI)

V 60. letech Erik Erikson představil teorii, která označovala formování identity za klíčový moment jejího rozvoje. Hypotéza HNI tedy představuje situaci, kdy u libovolného jedince z nejrůznějších důvodů dojde k odmítnutí rolí a norem, které mu byly vštěpovány rodinou, určitou komunitou či společností, a následnému vytvoření tzv. negativní identity.

Další relativně ucelenou charakteristiku úspěšného teroristy lze vymezit na základě následujících poměrně obecných znaků: oddanost (idejím a vůdcům), osobní odvaha, absence emocí jako jsou výčitky a slitování, celkem vysoký inteligenční standard, celkem vysoký stupeň sofistikovanosti, je přiměřeně dobře vzdělán (většinou v přírodních vědách či technických vědách) a má obecné znalosti. Díky technologickým změnám ve výzbroji a taktice mohou malé skupiny či dokonce jedinci natropit více škody než kdysi.

I z výše uvedeného je nutné konstatovat, že poznatky o jedincích je nutné kombinovat s poznatky o rolích, chování a prožívání teroristů v rámci teroristických skupin či teroristických buněk jednotlivých sítí.

Autor Cameron se vyjadřuje k tomu, že převážná většina teroristů není duševně nemocná, abnormální, psychopatická nebo dokonce zvláště disponovaná k násilí. Jednotlivec může mít určité dispozice k terorismu, ale je vysoce nepravděpodobné, že by si skupina mezi sebe vybrala nevyrovnaného jedince. Taková osoba by totiž byla obrovskou hrozbou pro bezpečnost celé skupiny.⁹

⁷ IBÁÑEZ, L., C. *Logika terorismu*. Praha: Academia, 2009.

⁸ STŘÍTECKÝ, V. *Psychologie teroristického jednání*. In SOULEIMANOV, E. a kolektiv autorů. Terorismus. Válka proti státu. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

⁹ CAMERON, G. *Světový terorismus. Od starověku až po útok na USA*. Praha: Svojtka&Co, 2001.

Z výzkumů vyplývá skutečnost, že mezi teroristy v teroristických organizacích je minimum psychicky labilních jedinců, protože „terorismus vyžaduje schopnost spolupracovat ve skupině, což není právě silná stránka psychopatů a je nepravděpodobné, že tento typ lidí by byl ochoten obětovat se za věc, která nenese okamžitý prospěch, jako je tomu u běžných teroristů“. ¹⁰ Lze uvést, že u většiny teroristů nenajdeme v jejich chování nějakou patologickou nebo duševní poruchu.

Skupinová dynamika teroristické skupiny je nejen z psychologického hlediska jedním z klíčových faktorů, který ovlivňuje teroristické chování. Skupinová dynamika teroristických organizací pomáhá určit, nejenom proč se jedinci spojují, ale proč zůstávají, a proč si vůbec vybrali terorismus jako strategii. Některé rysy jsou charakteristické pro malé sociální skupiny, jiné jsou specifické konspirativními metodami.

V teroristických skupinách existuje struktura formální, související s jednotlivými specializacemi jedinců a jejich rolmi, a struktura neformální, daná interpersonálními vztahy. Pro každou teroristickou skupinu jsou podstatné vlastní normy (někdy se hovoří i o kultuře teroristických organizací) a skupinová koheze. Normy teroristické skupiny představují soubor nedefinovaných pravidel (co je vhodné, nevhodné, správné, nesprávné, účinné, neúčinné apod.), která ovlivňují jednání skupiny, ale i jejích jednotlivých členů (ochota obětovat život). Oběti teroristických činů jsou dle skupinových norem definovány jako „nepřátelé“, jako součást nepřátelského státu, civilizace, světa, systému.

Teroristické organizace se pravděpodobně regrutují z lidí, kteří potřebují skupinu, „vyšší cíle“ a chtějí změnit sociální a politické prostředí. Členové si uvědomují, že jejich bývalý život nebyl dostatečně uspokojivý, a proto ho opustili. V každém případě revoluční teroristé západní Evropy si byli vědomi, že cesta zpět už neexistuje. Ve skupinách méně izolovaných od společnosti je naděje, že existuje cesta zpět, což může ukazovat na menší soudržnost teroristické skupiny.

Koheze teroristických skupin souvisí se subjektivní přitažlivostí pro jednotlivé teroristy. K soudržnosti v teroristických skupinách přispívají: skupinové cíle (boj za „svůj pohled na svět“) a užívané prostředky (z většiny teroristických skupin kvůli činům skupiny nelze vystoupit), vědomí skupinové identity, očekávání jedince (ochota sebeobětovat se, získání obdivu ostatních členů), vztahy sympatií mezi členy skupiny, politická ideologie, náboženství, vzájemná důvěra (intimita), pevná vůle, rituály, symbolika, řeč, vysoká míra ochoty riskovat, solidarita s ostatními členy, uniformita apod.

Zřejmě nejpodstatnější z hlediska utajení je vzájemná důvěra mezi jednotlivými členy teroristické organizace. Ta může být založena na mnoha faktorech, např. předchozí účast a podíl na teroristických činech, stejná socioekonomická situace, příbuzenský vztah, ideologická spřízněnost. Stejně smýšlející jedinci vytvářejí dokonalou homogenní skupinu se specifickými postoji, explicitně definovanými politickými a blíže určenými cíli.

Jaké mohou být motivy teroristických útoků? Z literatury lze vysledovat následující:

- politická ideologie, která je založena na politických postojích, rasové, národnostní či etnické příslušnosti teroristické skupiny,
- náboženský fanatismus; v současném světě se však často náboženství nedá oddělit od samotného státu, např. v Izraeli, Íránu

---

¹⁰ IBÁÑEZ, L., C. *Logika terorismu*. Praha: Academia, 2009.

- touha po negativní seberealizaci (touha pomstít se),
- finanční zisk; je typický pro organizovanou trestnou činnost, kriminální terorismus,
- afekt; typický spíše pro teroristy - samotáře,
- patologická touha ničit,
- potřeba uznání skupinou, širokým okolím.

Brzybohatý jako motivaci útočníků uvádí např. ideologii, experiment, vandalismus, zisk, afekt či uznání.¹¹

Z literatury vyplývá, že teroristé, resp. teroristické skupiny jsou podněcovány mnoha rozdílnými motivy. Převážně z didaktických důvodů jsou uváděny tři podstatné kategorie motivů: racionální, psychologické a kulturní. Racionální motivace vyplývá ze samotné úvahy kombinující cíle a možnosti jejich dosažení – teroristická akce je v podstatě založena na racionální analýze, která je charakteristická pro vojenské štáby či podnikatelské skupiny.

Racionální terorista porovnává obranou kapacitu subjektu s jeho schopností zaútočit, zhodnotí dopad poselství, které chce tímto činem zveřejnit, posoudí pravděpodobnost a sílu odvetných akcí proti jeho organizaci, reakci veřejnosti apod.

Psychologická motivace je odvozena z osobní nespokojenosti teroristy s dosavadním životem a touhy po úspěchu. Terorista tak nalézá nový smysl svého života, ve skupině se projevuje myšlení „my versus oni“, projevuje se skupinová dynamika mezi jednotlivými teroristy. Podstatné je i vnímání teroristického aktu jako „náboženské povinnosti“.

Kulturní motivace je založena na rozdílných kulturních charakteristikách (řeči, náboženství, skupinovém členství atp.), které mohou vést k projevům terorismu. Tato motivace se projevuje např. u sebevražedných atentádníků, pro které příslušnost k národnostní či etnické skupině (rodina, klan, kmen) může vést až k sebeobětování. Kulturní rozdíly jsou v tomto kontextu vyjádřeny představami příslušníků jednotlivých kultur například o vítězství, o národní cti, názorech na současný svět atp., přičemž se jako jedním ze stěžejních termínů ukazuje kulturní identita. V. A. Sosnin na základě kulturních odlišností rozlišuje tzv. západní kulturu (s důrazem na individualismus, pragmatismus, konkurenci, volný trh), která je v konfliktu s tradičními „kolektivistickými“ kulturami. Autor zdůrazňuje kolektivismus, duchovní život, stabilitu, tradiční rolou strukturu a spolupráci.¹²

V kolektivně laděné společnosti je, na rozdíl od společnosti individualistické, nábor potenciálních teroristů mnohem jednodušší. Ochota obětovat se, která je v některých kulturách ceněna jako osobní ctnost, může být další pobídkou k angažování se v teroristické organizaci. Hodnotový systém společnosti, který dává přednost vyšším cílům před osobními, nebo všeobecně přijímaný názor, že řešení konfliktů pomocí násilí je přijatelné, může přispět k nárůstu potenciálních kandidátů teroristických organizací.¹³

Vzhledem k sociálně psychologickému zaměření tématu této stati se nyní budeme věnovat otázce tzv. psychopatologického terorismu. S vědomím, že jsme výše ve shodě s různými autory konstatovali složitost stanovení uvedené „psychologické diagnózy“. Označení psychopatologický terorismus charakterizuje terorismus, jehož primárním cílem je psychické uspokojení pachatele teroristickým aktem.

¹⁰ BRZYBOHATÝ, M. *O terorismu*. In Kol.: Terorismus a my. Základy sebeobran. Brno : Computer Press, 2001.

¹² SOSNIN, V., A. *Psychologija sovremennovo terorizma*. Moskva: Forum, 2009.

¹³ PAŘÍZKOVÁ, L. Motivace k terorismu a východiska boje s ním. *Obrana a strategie*, roč. V., č. 1, 2005.

Alex P. Schmid uvádí jako synonymum pojem idiosynkratický terorismus, což může odkazovat k určité výstřednosti i pomstychtivosti motivace pachatelů.¹⁴

Jako patologičtí teroristé jsou někdy uváděni masoví vrazi, ale ti většinou pouze uspokojují své psychické potřeby (chybí kalkul zastrašení širší veřejnosti). U některých vrahů (násilníků) však lze nalézt symbolické vzkazy širší veřejnosti, a proto je lze považovat za psychopatické teroristy.

Funke sděluje, že podle primární motivace lze psychopatologické teroristy členit na teroristy, které:

- uspokojuje pomsta vůči širšímu publiku, které je činem zasaženo nebo zastrašeno;
- uspokojuje vědomí slávy a „uznání“, které svými činy mohou získat („hérostratovský terorismus“);
- uspokojuje radost z vlastní schopnosti šířit hrůzu, spojenou s obdivem k vlastní osobě („narcistní terorismus“);
- vede psychická nemoc a pocit „fixní ideje“ nutící k teroristickým činům.¹⁵

Rozlišení primární motivace u těchto teroristů je však složité. Často se jednotlivé typy navzájem prolínají. U všech typů psychopatologických teroristů by se měli rozlišovat pachatelé, kteří chtějí způsobit fyzické utrpení (vraždí, kladou bomby,...), a ty, kterým stačí pouhé vyvolání strachu (bez dokončení aktu - imitace bomb, falešná oznámení o bombách,...).

Za psychopatologické teroristy, které primárně motivuje pomsta, lze označit některé zahraniční tzv. školní vrahy (žáci, studenti školy). Tyto případy jsou však často na rozhraní „single-issue“ terorismu. Masakrem ve školách tyto pachatelé vysílají vzkaz širší veřejnosti o své nenávisti ke školnímu prostředí, spolužákům, učitelům, zaměstnancům škol a vlastně proti abstraktnímu autoritativnímu školskému systému. Primárně se chtějí pomstít a také vyslat vzkaz o svých násilných schopnostech.

Nejnámějším případem tzv. hérostratovského terorismu (pravděpodobně spojeného i s psychickou nemocí – deprese přes 30 let) byl na českém území pokus o masovou vraždu včetně demonstrativní sebevraždy střelmistra Bohumila Šoleho v Jeseníku (1997). Tehdy nástražný výbušný systém zdemoloval halu lázeňského domu Priessnitz a zranil 20 lidí a pachatele usmrtil.¹⁶ Výbuch zřejmě neměl jiný než psychopatologický motiv.

Do případů psychopatologického terorismu, u nichž byla primárním motivem radost z vlastních schopností šířit hrůzu, lze zařadit množství anonymních oznámení o uložení bomby nebo jiném nástroji masového zabíjení (např. otrávení vodních zdrojů).

Mezi nejnebezpečnější útoky bývají považovány hrozby (telefonické, dopisní), telefonáty do nemocnic a na letiště, kde mohou vyvolat zmátek a způsobit katastrofu. Specifický charakter mají aktivity, které umocňují atmosféru strachu vyvolanou jinými teroristickými aktivitami. V ČR byla v tomto směru zřejmě nejvýznamnější „prášková psychóza“ po antraxových útocích v USA (2001). Naštěstí žádná z hrozeb rozsypávání bílých prášků na veřejných místech (nebo dopisy s bílým práškem), neobsahovala zdraví škodlivé bakterie či chemikálie. Také v období po 11. září 2001 byl zaznamenán zvýšený počet anonymních oznámení o uložení bomb.

Za psychopatické teroristické aktivity lze považovat i některé subkulturní fenomény spojené s ničením věcí či poškozováním zdraví a životů, které mohou směřovat k zastrašování

¹⁴ SCHMID, A., P. Terrorism and the Use of Weapons of Mass Destruction. From Where the Risk?, 2001.

¹⁵ FUNKE, M. *Terrorismus – Ermittlung sversuch zu einer Herausforderung*, 1977, In Funke, Manfred (Hrsg.): *Terrorismus. Untersuchungen zur Strategie und Struktur revolutionärer Gewaltpolitik*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

¹⁶ BRZYBOHATÝ, M. *Terrorismus II.*, Praha: *Police History*, 1999.

ostatních. Zde lze spatřovat určitou kombinaci narcisistního, hérostratovského i pomstychtivého terorismu. Z tohoto pohledu jsou typické násilnické gangy, které si mimo páchaní násilí zakládají i na šíření vlastní „zlé image“. Příkladem mohou být teroristické aktivity některých latinskoamerických mládežnických gangů či severoamerických kaperských a hip-hopových gangů.

Z pohledu terorismu je rovněž zajímavé zkoumání tzv. hacktivismu. Někteří hackeři i crackeři jednají pouze pro své uspokojení a pro vyslání poselství o svých schopnostech. Některé uspokojuje strach, který svoji činností vyvolávají mezi potencionálními oběťmi napadení a dopady způsobených škod. To ale neplatí u pachatelů, kteří zkusí napadat systémy a pak o tom informují, včetně poukázání na chyby systému.

Dunningan uvádí, že je nutné vnímat, že např. tzv. black-hat hackeři, kteří škodí cíleně, páchají svoji činnost zpravidla za účelem zisku či svoji cyber-teroristickou činnost páchají v rámci ideově motivovaných subjektů (nejde tedy o psychopatologické teroristy).¹⁷ Hackivističtí teroristé, kteří realizují teroristické aktivity čistě pro vlastní uspokojení jsou spíše výjimeční.

Specifickou subkulturou či deviantním seskupením byli a v malé míře dodnes jsou tzv. darkeři (nejvýraznější činnost v letech 2001-2002). Jednalo se o skupiny, které cíleně a organizovaně prováděly plošné odpojování elektrického proudu ničením úsečnicků vysokého napětí. Původním cílem bylo mj. vyvolat tzv. Eliášův oheň. Z tohoto pohledu se jednalo o jistý adrenalinový sport, který však způsoboval značné škody. Postupně však někteří darkeři našli cíl v poškozování jiných lidí v kontextu určitého narcisistního zdůrazňování vlastní dovednosti.

Část z nich začala odůvodňovat svoje aktivity i bojem proti elektrárenským a komunikačním monopolům ČEZ a Telecom; boj proti Telecomu byl prováděn i poškozováním veřejných telefonních budek, a to včetně útoků nástražnými výbušnými systémy.¹⁸

Terorismus motivovaný výhradně psychickou nemocí a fixní ideou je v ČR spjat s některými výhrůzkami a možná i některými konkrétními akcemi psychicky narušených jednotlivců, i když u nich je jednoznačné hodnocení z hlediska terorismu obtížné. Je možné, že do této kategorie spadá několik útoků (bombových i jiných), které dosud nebyly objasněny. Nelze to však jednoznačně potvrdit ani vyvrátit. U některých je možné, že měly zcela jinou motivaci (a to nejen psychopatologickou, ale i kriminální či ideologicky motivovanou). Do této kategorie lze zařadit např. výbuchy podomácku vyrobených bomb na pražském Staroměstském náměstí (1990) a o několik týdnů později u hostivařské nádrže v Praze (pachatelé ani motiv dosud nezjištěni). Vyloučena tedy není možnost pouhého uspokojení pachatele z šíření strachu vlastními dovednostmi či psychická nemoc pachatele či pachatelů.

Důvody, které vedou člověka k zapojení do terorismu, často napovědí, jakým bude teroristou a jak dokáže pracovat. Je nesnadné vytvořit nějaké všeobjímající zobecnění, protože lidé se stávají teroristy z nejrůznějších příčin. U mnoha z nich je v tom zahrnuta potřeba patřit do určitého společenství nebo být součástí nějakého hnutí. Pro většinu může být hlavním motivem již samotné členství ve skupině. Silná potřeba někam patřit a myšlenková shoda s cíli skupiny často vedou k akceptování násilí.

Strmiska upozorňuje v souvislosti s politickým terorismem, že dosavadní výzkumy ukázaly, že až na vskutku ojedinělé případy je nemožné předem jednoznačně identifikovat potenciální pachatele politického terorismu a na druhé straně, že je zároveň nesnadné a priori

¹⁷ DUNNINGAN, J., F. *Bojiště zítřka. Tváří v tvář globální hrozbě kybernetického terorismu.*, Praha: Baronet, 2004.

¹⁸ DANICS, Š. *Extremismus*, Praha: Triton, 2003.

vyločit konkrétní sociální a politické skupiny z okruhu možných teroristů nebo jejich spojenců.¹⁹

Z psychického hlediska je zdrojem a sociálním podhoubím motivace stát se teroristou a ztotožnit se s teroristickými praktikami jednak enormní životní nespokojenost, jednak konkrétní společenské prostředí, obsah a systém vzdělání vedoucí k sociálním předsudkům a ideovému fanatismu.

Relativně ucelenou sociálně psychologickou charakteristiku „úspěšného teroristy“ lze vymezit na základě následujících poměrně obecných znaků. Teroristé bývají nejčastěji ve věkové skupině mezi 19 až 25 lety. Nejčastějšími příčinami terorismu jsou bída, neúplná rodina či špatné rodinné podmínky, ignorace, nedospělost, neexistence rodinné či pracovní odpovědnosti nebo určitá slabomyslnost vedoucí k relativně snadnému vymývání mozků. Mezi znaky figurují zejména:

1. oddanost (idejím a vůdcům)
2. osobní odvaha
3. bez lidských emocí, jako jsou výčitky a slitování
4. celkem vysoký inteligenční standard
5. celkem vysoký stupeň sofistikovanosti
6. je přiměřeně vzdělán a má obecné znalosti

Podmínkami pro existenci terorismu jsou především (vždy ve vztahu k cílům konkrétních teroristů):

- odpovídající členská základna (může se přitom jednat i o individua);
- odpovídající výzbroj a vybavení;
- odpovídající finanční zabezpečení činnosti a logistika;
- odpovídající komunikační kanály pro sdělení teroristického poselství (zpravidla média).²⁰

Teroristé mají tendenci vlastní motivaci asociálně projektovat směrem k „těm druhým“ (s odlišnou barvou pleti, náboženských vyznáním, hmotným zabezpečením, vzděláním a názory) a vytvářejí názorové polarizace a postoje „my kontra oni“. Připisují zlé motivy každému, kdo stojí či se ocitá mimo jeho vlastní skupinu.

Fenomén terorismu je nutné zkoumat interdisciplinárně, což umožňuje využít poznatků mj. i z oblasti sociální psychologie. Některá zjištění sociální psychologie, ale i z psychologie obecně mohou tvořit podklad pro studium fenoménu dneška – terorismu.

---

¹⁹ STRMISKA, M. *Ozbrojená opozice. Studie k subverzivnímu terorismu*. Brno : MU, Mezinárodní politologický ústav, 2000.

²⁰ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.

Literatura:

- BONANATE, L. *Mezinárodní terorismus*. Praha : Columbus, 1997.
- BRZYBOHATÝ, M. *Terorismus I*. Praha : POLICE HISTORY, 1999.
- BRZYBOHATÝ, M. *O terorismu*. In Kol.: *Terorismus a my. Základy sebeobran*. Brno : Computer Press, 2001.
- CAMERON, G. *Světový terorismus. Od starověku až po útok na USA*. Praha : Svojtka&Co, 2001.
- COTTAM, M. L. et al. *Introduction to political psychology*. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 2004.
- CRENSHAW, M. The Cause of Terrorism. *Komparative Politics*, Vol. 13, No. 4, (July 1981).
- CRENSHAW, M. *The Psychology of Political Terrorism*. In Jost, J.T., Sidanius, J. (eds.). *Political Psychology: Key Readings (Key Readings in Social Psychology)*. Psychology Press, New York and Hove, 2004.
- EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS, 2006.
- HOBSBAWM, E. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Academia, 2009.
- IBÁÑEZ, L., C. *Logika terorismu*. Praha: Academia, 2009.
- IBL, P. *Globální terorismus*. Bratislava, APZ, 2010 (disertační práce).
- IBL, P. Bezpečnostní hrozby – součást společenského vývoje ? In *Bezpečnost v podmínkách organizací a institucí ČR*. In *Sborník z mezinárodní konference SVŠES, Praha: SVŠES. 2005*.
- KLAVEC, J. *Terorismus jako politický fenomén*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007.
- KOŽUŠKO, E. P. *Sovremennyj terorizm: Analiz osnovnykh napravlenij*, Minsk: Charvest, 2000.
- KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.
- LUKAS, J.; SMOLÍK, J. *Psychologie vůdcovství. Lídři a uplatňování moci*. Brno : Computer Press, 2008.
- LUKÁŠEK, L. *Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999.
- MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- McCAULEY, C. *Psychological Issues in Understanding Terrorism and the Response to Terrorism*. In STOUT, CH, E. (ed.): *Psychology of Terrorism: Coping with the Continuing Threat*. London: Praeger, 2004.
- MIKŠÍK, O. *Hromadné psychické jevy. (Psychologie hromadného chování)*. Praha : Karolinum, 2005.
- MOGHADDAM, F. M. The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration. *American Psychologist*, Vol. 2, No. 2, 2005.
- NEČAS, S. Profesionální příprava bezpečnostních pracovníků působících v oblasti IZS.. In: *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 4/2009*. Praha : Nakladatelství Karolinum, UK, 2010.
- NEČAS, S. Bezpečnostní rizika v období ekonomické krize.. In: *Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti (ČR a SR na počátku nového milénia), sborník 2. mez. slovensko-české konference*. Praha : SVŠES, 2010.
- PAŘÍZKOVÁ, L. Motivace k terorismu a východiska boje s ním. *Obrana a strategie*, roč. V., č. 1, 2005.
- POLÁK, J. *Jak přežít terorismus*. Kladno: JAMA, 2001.
- RICHARDSON, L. *The Roots of Terrorism: An Overview*. In RICHARDSON, I. (ed., 2006): *The Roots of Terrorism*, New York, London: Routledge, pp. 1-13, 2006.
- ŘEHÁK, D., FOLTIN, P., STOJAR, R. *Vybrané aspekty soudobého terorismu*. Praha: AVIS, 2008.

- SCHEU, H., CH. *Právní aspekty boje proti terorismu*. Praha: Univerzita Karlova, Evropské informační středisko, 2005.
- SMOLÍK, J. Teroristé: psychologie nesmiřitelných. *Psychologie dnes*, Praha : Portál, XII, 7.-8., 2006.
- SMOLÍK, J. Společenské příčiny, podmínky a důsledky terorismu. In VEČERKA, K. (ed.). *Společenské podmínky vzniku sociálních deviací. Sborník příspěvků ze semináře sociální patologie MČSS*. Praha: MČSS, 2007.
- SOSNIN, V. A. *Psychologija sovremennovo terorizma*. Moskva: Forum, 2009.
- STRMISKA, M. *Ozbrojená opozice*. Studie k subverzivnímu terorismu. Brno : MU, Mezinárodní politologický ústav, 2000.
- STRÍTECKÝ, V. *Psychologie teroristického jednání*. In SOULEIMANOV, E. a kolektiv autorů. *Terorismus. Válka proti státu*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006.
- ŠKVRNDA, F. *K sociologickým aspektům chápání mezinárodní bezpečnosti*. In WAISOVÁ, Š. a kol. *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. Dobrá Voda u Pelhřimova : Aleš Čeněk, 2003.
- WAISOVÁ, Š. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. Dobrá Voda u Pelhřimova : Aleš Čeněk, 2003.
- ZEMAN, J. *Terorismus: historicko-psychologická studie*. Praha : Triton, 2002.

Aktuální problémy analýzy terorismu

Petr Ibl¹

Current Problems of the Terrorism Analysis

Anotace:

Problematika terorismu je natolik aktuální, že stále více přitahuje pozornost celého světa. Cílem článku je upozornit na některé aktuální problémy, které doprovází analýzu a výzkum terorismu.

Hrozby a rizika terorismu, jeho různé aktivity a činnosti, nutí k celosvětové spolupráci. Mezi aktuální problémy, které doprovázejí „výzkumný“ proces terorismu, lze řadit jednak určité problémy na tzv. teoretické úrovni (analýza dílčích vlastností, částí a jevů – nikoli terorismu jako celku; předmět poznání jako interdisciplinární hledisko; teorie příčin vzniku a existence terorismu; množství definic terorismu; metody výzkumu; ...).

Další tzv. praktické (empirické) problémy, lze spatřovat ve zvoleném způsobu výzkumu terorismu, zdrojích a sběru informací, analýze doprovodných efektů terorismu, subjektivistickém (objektivistickém) chápání terorismu, eliminaci či hromadění tzv. „příznivých“ dat – zkreslený výsledný efekt,...

V současnosti se jako problematické, jeví i posuzování motivace terorismu (ideologie, náboženství, nacionalismus, ..., metoda prosazování zájmů), vnímání terorismu (teroristický či naopak hrdinský čin) nebo také posuzování účinku teroristických akcí (výše škod a počet obětí, efekt politický, psychologický, ekonomický, společenský, ...).

Při zkoumání terorismu je rovněž problematická absence konvenčních pravidel boje (války). Terorismus neuznává žádná pravidla, žádné hranice ani žádná jiná omezení.

Důležitým při výzkumu terorismu je také organizovaný, trvalý, systematický a plánovaný sběr informací, jejich objektivní hodnocení a následná interpretace

Klíčová slova:

Terorismus, bezpečnostní rizika, předmět poznání, struktura terorismu, motivace a cíle teroristů, účinek teroristického aktu.

Abstract:

The problems of terrorism are so topical that they attract attention of the whole world. The aim of the article is to point out some of the recent problems which accompany the analysis and research of terrorism.

Threats and risks of terrorism, its various activities force to the cooperation throughout the world. Among the recent problems which accompany the „research“ process of terrorism we can count certain problems at so called teoretical level (analysis of fractional characters, parts and facts – not terrorism as a whole; subject to knowledge as an interdisciplinary view; a theory of causes of creation and existence of terrorism; a number of definitions of terrorism; methods of research; ...).

Further so called practical (empirical) problems can be seen in the chosen way of research of terrorism, sources and collection of information, analysis of additional

---

¹ JUDr. Petr Ibl, Ph.D., Poslanecká sněmovna parlamentu ČR, email: petr.ibl@volny.cz

effects of terrorism, subjectivistic (objectivistic) understanding of terrorism, elimination or accumulation of so called „favourable data“ - distorted resulting effect....

At present it also seems to be problematic to give an opinion on the motivation of terrorism (ideology, religion,nacionalism,..., a method of supporting interests), perception of terrorism (terroristic or on the contrary heroic deed) or also giving opinion an opinion on the terrorist actions effect (size of harm and number of victims, political, psychological, economical, social,... effect).

The absence of conventional rules of fight (war) is also problematic in researching terrorism. Terrorism does not recognize any rules, any borders nor any other limits.

The organized, permanent, systematic and planned collection of information, its objective evaluation and subsequent interpretation are also important in the research of terrorism.

Key words:

Terrorism, security risks, object of understanding, structure of terrorism, motivation and purposes of terrorists, effect of a act of terrorism.

Současný svět lze zcela jistě charakterizovat jako relativně bezpečný. Ale, zní to paradoxně, neboť s klesající pravděpodobností klasického válečného konfliktu, v němž je nutností existence armád a masivní nasazení válečné techniky, roste nebezpečí jiných netradičních hrozeb a konfliktů.

Mezi těmito netradičními, zvláštními formami násilí dominuje **terorismus**, který se začal stavět do role mstitelů bojujících proti utrpení, strádání a ponížení zejména muslimského světa, jako nezbytná reakce na domnělý duchovní útlak ze strany Západu.

V minulosti byly teroristické incidenty převážně lokální záležitostí, které měly na geopolitickou situaci minimální vliv. S postupem času se však prostředky a metody terorismu rychle mění. Mění se jeho úroveň, formy, účinnost, roste jeho nebezpečnost a počty jeho obětí.

Nebývalý rozvoj a mezinárodní působnost teroristických i zločineckých organizací byl umožněn postupujícím procesem globalizace, větší operativností, snadnějším přístupem k dříve nedostupným prostředkům technickým, dopravním, komunikačním i finančním.

Bezpečnostní hrozby a rizika nabývají nových forem. Staré a známé formy jsou modifikovány možným zneužitím **nových technologických vymožeností** (internetové spojení; síť mobilních telefonů; předávání zpráv, poselství a příkazů na digitálních nosičích šifrovacího softwaru), možností **zneužití zbraní hromadného ničení, chemických i biologických zbraní. Informační a komunikační sítě** vážně ohrožují a napadají počítačová piráti, zvyšuje se agresivita.

Terorismus se dostal do pozice určitého „**vyrovnávacího nástroje**“ (stírá rozdíly mezi malými a velkými, mezi slabými a silnými), na který neplatí ani ty nejmodernější a nejsofistikovanější zbraňové systémy. Muslimský svět zjistil, že přímý střet či souboj nemá nejmenší naději na úspěch a teroristické akce jsou tak jedinou možností, jak zranit silnou zemi, jako jsou např. USA (New York), Španělsko (Madrid) či Velká Británie (Londýn).

Vyjádřeno metaforou – **terorismus je jako rychle se stěhující mrak**, který nerespektuje žádné hranice. Na vojenskou ránu obdrženu na jednom místě (Irák), odpovídá terorismus zákeřnými útoky někde zcela jinde (např. Madrid nebo Londýn). Právě irácká zkušenost ukázala, že každý represivní zásah je vodou na mlýn teroristů, protože jim pomáhá držet pozici obětí globalizace a rozšiřovat tak základnu svých stoupců a podporovatelů.

Terorismus je dnes celosvětový problém. Hrozby a rizika z něho vyplývající nutí instituce, organizace a státy spojovat síly a spolupracovat v boji proti tomuto zlu. Globální spolupráce v boji proti terorismu je dnes životní nutností.

Příčiny soudobého terorismu je obtížné hodnotit, vždy záleží na subjektivních názorech toho, kdo interpretuje či hodnotí příčiny terorismu. Nejčastěji se lze setkat s názory, že terorismus má příčinu v chudobě či v náboženském fundamentalismu. Někteří ale oponují a argumentují tím, že terorismus nemá jednoznačnou příčinu v chudobě, neboť majetkové poměry mnohých teroristů z 11. září 2001 byly relativně dobré.

Je ale patrné, že teroristické organizace potřebují především vzdělané a finančně zajištěné členy, kteří mohou proniknout do západní společnosti, aniž by vyvolali jakékoli podezření. Lze se tedy setkat s názory, že **terorismus pramení spíše z ideologických, nacionalistických či náboženských důvodů** (nenávist k západní kultuře a demokracii, nenávist ke kapitalismu a konzumní společnosti, jakož i nenávist individualismu). V některých případech ale může jít i o mocenské ambice některé skupiny ovládnout určité území.

Současný terorismus zahrnuje jak **klasické projevy** (vraždy, bombové útoky, brání rukojmí, vyděračství, únosy, sabotáže), **tak i stále potenciálně sílící trend počítačově, chemicky a technicky zaměřený terorismus s úsilím získat a využít i nukleárních, biologických a chemických zbraní a materiálů k prosazování svých záměrů a cílů.**

Přitom právě výběr stále „atraktivnějších“ cílů diverze má demonstrovat schopnosti a sílu teroristů ochromovat, zastrášovat, tlačit prostřednictvím veřejnosti vládnoucí kruhy k ústupkům (viz např. působení na veřejné mínění a vydírání vlád příslušných zemí).

Existence terorismu v současném světě je **objektivní skutečností s určitými a pro ni specifickými vlastnostmi a rysy.**

Terorismus má množství specifických stránek, vlastností, různých aspektů a typů (historický, filozofický, politický, právní, psychologický, kulturní) a je spojený i nekonečným množstvím vztahů s jinými objekty – např. existují určité vazby mezi terorismem a dalšími formami násilí, jako je kriminalita, povstání, revoluce, ale i konvenční válka.

Pro existenci a četnost projevů terorismu, je také příznačné a různým etapám vývoje odpovídající, velké množství vlivů a jevů, které celý proces a vývoj ovlivňují. Naším úkolem, je pokusit se tyto vlivy a jevy analyzovat, specifikovat a odhalovat tak **příčiny, souvislosti a zákonitosti terorismu.**

Je ale jasné, že není fakticky možné ani myslitelné poznat nekonečně mnoho vlastností a stránek jakéhokoli objektu, který chceme poznat. Tato skutečnost je rovněž důvodem, proč ani **terorismus nemůžeme analyzovat a zkoumat jako celek.** V procesu poznání z něj proto vydělujeme jen některé jeho části, vlastnosti a stránky a od ostatních

nutně abstrahujeme. Takto zredukovaný předmět poznání vnímáme jako určitou optiku toho, **kdo a jakým způsobem** se danou problematikou zabývá.

Pro množství a široké spektrum různých vlastností a vlivů, které terorismus provázejí je také zřejmé, že **není možné přistupovat k terorismu jako předmětu poznání pouze z pohledu jednoho vědního oboru**, ale je nutné k němu přistupovat z širšího interdisciplinárního hlediska. I když pro neobyčejnou náročnost interdisciplinárních výzkumů a studií dochází často k tomu, že se např. výzkum deklaruje jako interdisciplinární, ve skutečnosti má multidisciplinární charakter.

Analýza a poznání terorismu je složitý proces. Již samotné jeho definování je velice obtížné. Navíc terorismus prochází rychlým a dynamickým vývojem, a to především v posledních letech. V odborné literatuře je možné např. najít celou **řadu různých definic terorismu**. A. Schmid a A. Jongmann shromáždili celkem 109 různých definic terorismu, které se v literatuře objevily od roku 1936 do roku 1988.

Konstruování definic terorismu přináší určité problémy, které vyplývají buď ze zahrnutí nejrůznějších činností a jejich variant (příliš velká obecnost), anebo z vyloučení řady těchto činností a aktivit (velké omezení zaznamenaných činností).

Nelze ani jednoznačně určit datum, kdy fenomén terorismu vznikl. Vzhledem k tomu, že definice terorismu není jednoznačná, lze považovat různé historické události za první akty soudobého terorismu.

Často se objevovaly snahy o vytvoření teorií vzniku či předpokladů vzniku terorismu. Převážně existoval názor, že bez „**teorie**“ vzniku terorismu, je každý výzkum pouze pokusem bez relevantního výsledku.

Objevilo se množství různých studií, ale **vzhledem k metodám a technikám získávání hodnověrných informací**, spočívajících převážně v analýze dokumentů, **nebyly získány výsledky, které by umožňovaly vytvoření validní konstrukce vzniku terorismu**.

Pouze v omezené míře se při výzkumu terorismu uplatňovaly **rozhovory**, které však nebyly strukturované, minimálně se využívaly **databáze a dotazníky**. Tento „**způsob**“ výzkumu terorismu byl a je celkem pochopitelný, zejména s ohledem na předmět výzkumu a obtíže se získáváním relevantních informací.

I v současné době však v mnoha studiích zůstává výzkum terorismu na obdobných metodách a technikách.

Nabízí se pak otázka, zda výsledky a získaná data mohou umožnit vznik a konstrukci hodnověrných teorií. **Teorie, které tímto způsobem vznikají, jsou tak odkázány na omezené zdroje informací a demonstrují pouze konkrétní projev teroristického aktu**.

Z obecného pohledu pak takové teorie nemají požadovanou výpovědní hodnotu a jejich zevšeobecnění je problematické.

Určitou výhodu při analyzování (zkoumání) terorismu můžeme spatřovat v etymologickém základu latinského slova terror (**strach, hrůza, zděšení**) a v obecně uznávaném symbolu terorismu (**násilí**).

K těmto „doprovodným efektům“ terorismu ještě P. Waldmann doplňuje tzv. teroristický kalkul, který se skládá ze tří prvků – **násilí** nebo jeho veřejná hrozba; **emocionální**

reakce (strach, hrůza – škodolibost, úleva); **důsledek emocí** směřující k určitým reakcím (např. ukvapená, panikou diktovaná ochranná a odvetná opatření).

Dnešní terorismus (zejména zaštiťovaný islámem a krytý větami z Koránu), který za pomoci zpráv ze sdělovacích prostředků a internetu proniká téměř každý den do našich domovů, se ale liší od terorismu minulosti zejména tím, že už to nejsou projevy žádného zoufalství.

Naopak, jde často o velmi dobře **promyšlené a cílevědomé jednání** s politickou, kriminální, drogovou, náboženskou a dokonce i sociální motivací, finančně zajištěné a dlouhodobě připravované **konzpirativní a nepředvídatelné akce s vysokou organizovaností**, které mají vyvolat zděšení a chaos v západním světě.

Vědeckému **poznání terorismu, sledování jeho vývoje** a snaze o vymezení jednotné definice terorismu, ale i snaze o pochopení **příčin vzniku, důvodech existence** a chápání idejí a **myšlení teroristů** i aktérů teroristických aktů, je věnována pozornost bezpečnostních expertů, psychologů, psychiatrů a dalších odborníků z oblasti trestního práva, filosofie, kriminologie, sociologie i dalších oblastí společenských věd. Zvýšená aktivita, úvahy a soudy různých autorů o důvodech a příčinách, se objevují především v situaci, kdy dojde k teroristickému činu.

Odpovědi na tyto otázky se hledají dlouho a stále nepříliš úspěšně. Americká vláda financuje rozsáhlý výzkum jehož cílem je prozkoumat databázi teroristických útoků od roku 1970. Vědci předpokládají, že např. zjistí, proč se lidé uchylují k terorismu. Šéf projektu k tomu dodal: „Samotný výzkum terorismus neukončí, pomůže ale politikům pochopit, jak vznikají a vyvíjejí se militantní skupiny, a umožní tak přijímat protipatření“.

Při všech snahách o poznání terorismu vycházíme nejen ze svých **subjektivních zkušeností a erudice** v dané problematice, ale i z **relevantních objektivních a validních teoretických informací**.

Vědecké poznání podle Holcra, *je efektivní tehdy, pokud systémově integruje obě jeho roviny, tj. rovinu empirickou a teoretickou. I když míra jejich zastoupení je v různých oblastech poznání rozdílná, nemůže některá z nich absentovat.*

Významným faktorem při výzkumu terorismu je i zacházení se získanými informacemi. Autoři Erneker, Porada a kol. např. uvádějí, že *nekvalifikované zacházení s fakty je také účelové „příkladování“, kde pro potvrzení určitých výroků se uvádějí nevyvratitelné skutečnosti (jako argumenty), které však často svědčí o všem možném, jen ne o „dokazovaném“.* Teprve fakta, která jsou zkoumána v širších souvislostech se stávají základem pro formulování vědeckých hypotéz.

Fakta však musí být sbírána bez jakýchkoli předsudků, netendenčně a nezaujatě. **Pokud by fakta, která se nehodí, resp. jsou pro potvrzení či vyvrácení určitých výroků nepříznivá, byla záměrně ignorována nebo naopak, hromadit nadbytečně a nefunkčně fakta „příznivá“, bude výsledný efekt zkreslený a nemůže mít požadovanou objektivní hodnotu.**

Při poznávání terorismu, jeho konkrétních projevů - při analýze, syntéze, indukci, dedukci a použití dalších **metod vědeckého poznání**, je také nutné mít na paměti, že korektní chápání metod vědeckého poznání, vyžaduje vyvarovat se zejména dvou krajností, představovaných jejich „**subjektivistickým**“, a „**objektivistickým**“, chápáním. Subjektivismus navozuje svévoli, objektivismus nerozlišuje mezi teorií a metodou.

Při objektivním a seriozním poznávání terorismu, za použití vědeckých metod, rozlišujeme i různá pojetí terorismu a rovněž jeho podstatné aspekty, které ovlivňují **pohnutky, motivaci či myšlení teroristů**.

Došlo také ke změnám v motivaci terorismu. Ideologicky motivovaný terorismus ustoupil do pozadí a jeho místo postupně zaujímá terorismus náboženský a nacionalistický, což následně vede i ke změnám teroristických cílů, metod a prostředků.

Současná pozornost sociologů, politiků i veřejnosti je zaměřená především na tzv. „politický terorismus“, (např. Brzybohatý M. 1999, 2002, Lukeš D. 2001, Strmiska M. 2001, Mareš M 2005). Ale upřednostňovat a klást důraz např. jen na zastrašování **politických odpůrců**, znamená zúžit vymezení terorismu jen na jeho projevy sociálně politické povahy a neumožňuje pochopit jeho celkovou podstatu a povahu.

Pro některé výzkumníky je terorismus např. **formou ideologie**, pro jiné spíše **metodou prosazování zájmů**. G. Kaouras navíc doplňuje, že není ani jasná odpověď na otázku – zda terorismus a jeho definování má mít **obecnou povahu** nebo má být **definován normativně**.

Vnímáme-li výzkum terorismu jako určitou „optiku“, jejímž prostřednictvím analyzujeme, zkoumáme a poznáváme terorismus, vždy přitom významně záleží i na subjektivním přístupu a pohledu toho, **kdo a proč** se terorismem zabývá; **z jakého pohledu** bude terorismus posuzovat; **s jakým cílem** s předmětem poznání pracuje či **jak posuzuje** konkrétní teroristický čin daného jedince či skupiny, zda se jedná **o hrdinský čin** (bojovníka za svobodu) či zda jde o hrůzný, nelidský **teroristický akt**. V této souvislosti se např. Ganor vyjadřuje následovně – *bude-li terorismus vnímán čistě jako metoda, není vyloučeno, aby i bojovník za svobodu užil teroristické násilí*. K tomuto pojetí však existují značné výhrady, zejména pokud jsou podmíněny politickými zájmy. Na druhou stranu a zejména v zájmu zachování objektivního a neutrálního bádání, by měly být i tyto názory akceptovány.

Právě protichůdnost názorů **na účinek teroristické akce** má významný vliv na veřejné mínění. Na základě zkušeností s prožitky obětí (emoce, žal, bezmocnost, znásilnění, teror), se široká **veřejnost obvykle přiklání k obětem a terorismus nemá veřejnou podporu**.

Vzhledem k tomu, že oběť a cíl násilného aktu ale nejsou totožné, může být symbolickou obětí prominentní, ale i jiná s cílem identifikovatelná osoba. Je-li na oběť nahlíženo jako na provinilou osobu či zástupce provinilé organizace, může útok vyvolávat pocity úlevy, sympatie a zadostiučinění u těch, kteří prožívali činnost obětí jako utrpení. V etnicky rozdělené společnosti pak mohou být **oběti vnímány jako nepřátelé a vláda většiny vnímána jako nezákonná vůči menšině**. Někteří lidé se tak mohou s teroristy identifikovat a pohlížet na ně jako na hrdinské mučedníky, kteří v konfrontaci se zlými silami riskují či obětují své životy.

Klíčovou otázkou rovněž je, pochopit a analyzovat nikoli pouze kdo a s jakými konkrétními cíli, ale **vůči komu, jakými způsoby a metodami usiluje o seberealizaci, prosazení svých cílů a předsevzetí; kdo, proč a jak se stává obětí jeho agresivních tendencí a aktivit**.

Je také zřejmé, že terorismus se vymyká z obecného chápání kriminality. Přesto se však jeho následky obvykle dotýkají zejména obyčejných a nezúčastněných lidí. Terorista atakuje skupiny občanů, kteří jsou **nevinní, ale přitom slouží jako vhodné**

oběti k vytváření cíleného, účinného politického tlaku. Oběť teroristického útoku není nezbytně totožná s jeho cílem (terčem). Volba obětí může být zcela náhodná. V takovém případě se obětí může stát kdokoli.

Významným faktem na kterém terorismus spočívá je, že **terorismus vyvolává víc než hrozbu násilí, je orientován zejména na bezprostřední účinek**, který svými průvodními jevy emotivně působí na nezúčastněné obyvatelstvo, policejní orgány, vládní orgány, znejišťuje, vyvolává strach, pochybnosti a odvádí pozornost od plnění úkolů a povinností.

Ale mnohem důležitější než prvotní efekt teroristického činu – tedy výše škod či počet obětí, je především jeho následný psychologický efekt (účinek), neboť **hlavním cílem terorismu je především terorizovat cílovou skupinu**. V takovém případě můžeme hovořit o tom, že **terorismus zaměřuje svoji pozornost na stav mysli**.

Následný účinek teroristického aktu má však i jiné a neméně významné efekty. Především se jedná o **efekt politický** (rozhodování pod tlakem), propagandistický (šíření informací), **ekonomický** (nestabilita, zvýšení výdajů na opatření) a **efekt společenský** (zvýšení averze k muslimským menšinám nebo odpor k západní kultuře a demokracii).

Pro teroristy není problém dále vymýšlet nové akce a spřádat zlé myšlenky. **Teroristé bojují bez pravidel**, bez jakéhokoli ohledu k možným nevinným obětem, bez vztahu k lidským hodnotám. Muslimští radikálové totiž porušují i to, co hlásá jejich víra. Islám zakazuje sebevraždu a odsuzuje sebevraha k věčnému pecku, přesto teroristé páchají tyto zločiny, a často vraždí bezohledně také své souvěrce.

V rámci analýzy a poznání terorismu, bychom měli rozeznat i elementární příčiny či pohnutky, které vedou teroristu či teroristické skupiny k použití hrozby či spáchání násilí.

Za účelem naplnění tohoto cíle bychom měli pochopit určité obecné rysy motivace teroristů, např.:

- silná potřeba příslušnosti ke skupině,
- sebevědomí (přesvědčení) o skupinové mravnosti,
- intenzita skupinové dynamiky (jednotnost a nepřipuštní rozdílnosti v názorech; zamítání kompromisů),
- iluze nezranitelnosti (nadměrný optimismus, sklon riskovat, nepřítel je zlo), - normalita teroristy (výrazný rys – terorista není psychopat, ale jeho posuzování správnosti je silně ovlivněno mocnými silami skupinové dynamiky a dominantou vůdců).

Při analýze terorismu nesmíme zapomenout ani na další velmi významný faktor, který je pro objektivní poznání důležitý - **každá teroristická skupina je jedinečná a musí být studována v kontextu s jí vlastní národní kulturou a historií**. V opačném případě se můžeme dostat do slepé uličky a získané výsledky nemohou být prezentovány jako objektivní, získané vědeckým zkoumáním.

Při hledání odpovědí na otázky příčin, pohnutek a motivací teroristů, pracujeme i s dalším podstatným rysem terorismu, který nemá žádná pravidla a neřídí se žádnými omezeními.

Jestliže regulérní **konvenční válka má svá pravidla a nepřípustná „ tabu „** (např. zákaz určitých typů zbraní, útoků na specifické typy a kategorie cílů,...), **terorismus ignoruje jakákoli omezení, nemá morální zábrany a je ochoten využít jakékoli**

aktivity, které vyvolají značnou pozornost a publicitu, a povedou k dosahování žádoucího výsledku.

Předpokladem úspěchu v jakékoliv oblasti lidské činnosti jsou především **informace**. Jinak tomu není ani v boji proti terorismu. Musí však jít o **aktuální informace**, které v co největší možné míře odrážejí skutečný stav věcí, tedy musí být co nejobjektivnější. Pak mohou plnit jejich základní funkci – **musí být využitelné**.

Ale sebelepší informace ani jejich dostatečné množství, nemusí být předpokladem pro úspěch při akcích bezpečnostních složek. Získané poznatky a **informace musí být analyzovány a vyhodnoceny**. Obsahují-li informace různá zkreslení, subjektivní pohledy či jakékoliv chybné údaje, jsou ideálním materiálem pro dezinformace a mylná opatření. Chceme-li, aby byly informace využitelné, a byly eliminovány jejich chybné interpretace na co možná nejmenší míru, **je potřebné je hodnověrně ověřit**.

Takový proces je však ideálním stavem a **uvedené požadavky jsou v běžné praxi poměrně ojedinělé**. Důvodem je zejména to, že získat informace z prostředí teroristických skupin či oblastí jejich aktivit, je velmi obtížné za podstoupení vysokého rizika.

Pro úspěch v získávání informací o teroristických aktivitách je důležité disponovat co nejvýkonnějšími bezpečnostními orgány (zpravidla **zpravodajské služby** a jejich činnosti), jejichž hlavním cílem je monitorování teroristických skupin. Zpravodajské informace resp. jejich sběr může mít smysl pouze tehdy, pokud je prováděn **plánovaně, organizovaně, trvale a systematicky**. Zpravodajská činnost zaměřená na vývoj terorismu a případný výskyt teroristů teprve v okamžiku, kdy byl proveden teroristický útok, je značně neefektivní a nesvědčí o správné činnosti zpravodajské služby.

Pouze v případě, že ten kdo rozhoduje, je včas a dostatečně informován, můžeme od něj očekávat, že učiní správné úsudky a správná rozhodnutí.

Dalším nepřehlédnutelným faktem, který analýzu terorismu a jeho vnímání významným způsobem ovlivňují, jsou i **ti, kteří teroristické akce interpretují**. Negativní roli při hodnocení teroristických akcí tak mohou sehrávat **sdělovací prostředky** (zejména bulvární tisk; zavádějící či zaujaté komentáře;), ale i dezinformační operace a propagandistické informace **zpravodajských služeb**.

Objektivnímu výzkumu terorismu neprospívají v mnoha případech ani **komentáře politiků** či poměrně časté **zpolitizování vědeckých diskusí**.

Někteří zahraniční politici si z boje proti hrozbám teroristů udělali „živnost“. Spiknutí pak za pomoci supertajných informací zpravodajských služeb vidí za vším a za každým.

Kdo však následně tyto informace ověřuje a předkládá veřejnosti pravdivou verzi? K tomu už se žádný politik nikde na světě nemá. Je to velká chyba, neboť veřejnost postupně přestává těmto zprávám věřit, a bere i ty skutečně vážné informace na podstatně lehčí váhu. Bohužel, s tím teroristická taktika počítá.

Literatura:

- BRZYBOHATÝ, M. *Terorismus I. a II.* Police History, Praha 1999.
- ERNEKER, J.; PORADA, V. a kol. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe.*, Policejní akademie ČR, Praha 2006, ISBN: 80-7251-217-X.
- HOLCR, K.; PORADA, V. a kol. *Úvod do teorie a metodologie policejních věd.*, Policejní akademie ČR, Praha 2004, ISBN: 80-7251-154-8.
- IBL, P. Globální terorismus a jeho poznání „Zborník príspevkov z mezinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave „Terorismus a mezinárodné právo“, Bratislavská vysoká škola práva 2006, ISBN: 978-80-969320-2-3.
- IBL, P. Bezpečnostní hrozby – součást společenského vývoje?, *Sborník z mezinárodní konference SVŠES, Praha 2005.*
- IBL, P. Mezinárodní terorismus, *Sborník z mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2008, ISBN: 978-80-87146-15-6.*
- MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*, Centrum strategických studií, o. s. 2005, ISBN: 80-903333-8-9.

Obchodovanie s ľuďmi

Simona Štefanková¹

Human Trafficking

Anotácia:

Obchodovanie s ľuďmi je široká a aktuálna téma v každom čase, či už v minulosti, alebo aj v súčasnosti. V tomto článku je predstretá dostupnou formou, od všeobecného uvedenia do problematiky, až po konkrétne problémy súvisiace s obchodovaním s ľuďmi, ako aj návrhmi jednotlivých riešení. V téme sa autor venuje taktiež analýze právneho stavu, z hľadiska jeho vývoja a smerovania do budúcnosti, slabých a silných stránok súčasnej právnej úpravy. V kontexte témy sa zameriava na najvýznamnejšie organizácie, ktoré sa zaoberajú bojom a pomocou pri obchodovaní s ľuďmi, ich vznik a fungovanie, pôsobenie a postavenie v súčasnej dobe. Značná časť témy je zameraná na najvýznamnejšie spôsoby obchodovania s ľuďmi, ich slabé a silné stránky a postupy, ktoré sa v praxi používajú. Samozrejme sa autor snaží nájsť na každý spôsob obchodovania s ľuďmi formu ochrany, prípadne preventívne opatrenia. V záverečnej časti je načrtnutých niekoľko možných efektívnych spôsobov, ako bojovať s danou problematikou, či už z hľadiska zákonodarcu, alebo bežných občanov.

KLúčové slová: *obchodovanie s ľuďmi, trestné právo, vykorisťovanie, nútená práca, prostitúcia, otroctvo.*

Abstract:

Human trafficking is wide and actual topic in any time, whether in past or present time. In this article is topic represented by available form, from general introduction of topic, till concrete tasks and objects related to human trafficking, and also suggestions for solutions. In this article author is giving attention to analysis of legal state in light of its development and tendency to the future, weak and strong aspects of present legal form. In context of topic the author is focusing also to most important methods of human trafficking, their weak and strong aspects, which are normally used. Of course there is also effort to find solutions for each method of human trafficking, by protection or by preventative measures. At last, there is planned a few effective methods to fight with human trafficking, whether on the part of legislator, or ordinary citizens.

Keywords: *human trafficking, criminal law, exploitation, compulsory labour, prostitution, slavery.*

Úvod

Téma obchodovania s ľuďmi tvorí v súčasnosti jednu z najrozšírenejších foriem medzinárodného organizovaného zločinu, ktorá je spojená so závažným porušovaním základných ľudských práv a slobôd. Zároveň tu môžeme hovoriť o fenoméne tzv. „novodobého otroctva“, ktorý okrem iného výrazne súvisí s prebiehajúcim procesom

---

¹ JUDr. Simona Štefanková, PhD. Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, email: simona.stefankova@upjs.sk

globalizácie a ktorý v súčasnej dobe podľa niektorých zdrojov prináša jeho organizátorom zisky porovnateľné so ziskami z nelegálneho obchodu s drogami alebo zbraňami. Vzhľadom na tieto skutočnosti sa postupne potreba efektívnej medzinárodnej spolupráce a následného prenášania jej výsledkov do vnútroštátnych predpisov jednotlivých krajín, stala nevyhnutnou. V tomto článku sa budeme venovať všeobecnému prehľadu problematiky, právnej úprave nielen z jej historického vývoja, ale aj súčasného stavu a taktiež aj prevencii pri obchodovaní s ľuďmi.

Historické aspekty obchodovania s ľuďmi

Na začiatok je potrebné poznamenať, že máloktorý trestný čin má takú bohatú históriu ako práve obchodovanie s ľuďmi. Jestvujú mnohé dôkazy ešte spred dôb starovekého Ríma a Grécka, že ľudia využívali svoju silu v neprospech slabších. Mocnejší uväzňovali a zotročovali slabších, aby ich mohli využívať na manuálne práce, alebo sexuálne uspokojenie. Pri obchodovaní s ľuďmi v súčasnom ponímaní môžeme vlastne v prenesenom slova zmysle hovoriť o novodobom obchode s otrokmi. Táto analógia sa dá použiť z dôvodu, že samotná podstata obchodovania s ľuďmi je viac ako blízka otroctvu.

Obchodovanie s ľuďmi sa dostalo do povedomia spoločnosti až v 19. storočí, kedy zaznamenalo rozkvet vďaka kolonizovaniu Ameriky. Skrz Atlantický oceán, priamo z Afriky, boli denne do Ameriky dovážaní otroci z čierneho kontinentu na lodiach. Títo boli nútení pracovať na plantážach alebo v baniach. Na pozadí tohto obchodu stála Veľká Británia. Parlament zakázal otroctvo v Británii v roku 1807, no v jej kolóniách bolo otroctvo oficiálne zakázané až v roku 1833. V tom období bolo z otroctva prepustených viac ako tri štvrtiny milióna ľudí. V niekoľkých rokoch, ktoré nasledovali po tomto kroku, sa Británia najmä prostredníctvom námorných lodí snažila šíriť politiku, ktorá zabraňovala obchodovaniu s otrokmi, nakoľko bolo viac ako jasné, že z morálneho hľadiska ide o neudržateľný stav. Daná politika bola natoľko úspešná a kvalitná, že si ihneď našla niekoľkých nasledovníkov.²

Ďalším stupňom v historickom vývoji obchodovania s ľuďmi bol tzv. obchod s bielym mäsom. V druhej polovici 19. storočia sa koncentroval najmä v Európe a Spojených štátoch, kde sa obchodníci sústredili na prevoz a predaj žien do moslimských háremov. Všeobecnejšie povedané, obchod s „bielym mäsom“ je vlastne prostitúcia, či už legálna, alebo nelegálna – najčastejšie sa pozná podľa niekoľkých znakov, ktoré sa opakujú, a to donútenie, podvod a násilie. Každý národ alebo etnikum má pre tento jav pomenovanie. V Spojených štátoch sa čínskym emigrantom hovorilo „yellow peril“, v Európe sa Arabom alebo tureckým národom, ktoré sa obchodovaniu s „bielym mäsom“ venovali, hovorilo jednoducho „obchodníci s bielym mäsom“, nakoľko nútili ženy – belošky k prostitúcii.

Na prelome 19. a 20. storočia pribúdali vlády jednotlivých štátov, ktoré vyhlásili vojnu obchodovaniu s ľuďmi. V roku 1904 bola v Paríži podpísaná šestnástimi európskymi štátmi *Dohoda o potláčaní obchodu s bielymi otrokmi*³, ktorej ciele boli jasné už z jej samotného názvu. Túto dohodu neskôr ratifikovalo ďalších sto štátov; boj proti obchodovaniu s ľuďmi sa pripájaním ďalších krajín k dohode v tejto fáze začal globalizovať.

² ANDREAS, P.; NADELMANN, E. *Policing the Globe Criminalization and Crime Control in International Relations*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2006, s. 27.

³ Agreement for the Suppression of the White Slave Trade z 18.5.1904.

Obchodovanie s ľuďmi po druhej svetovej vojne sa nieslo v znamení pokusov o zrušenie prostitúcie, ktoré sa však nikdy nepodarilo zrealizovať úspešne. Zúfalstvo, kriminalizácia a atmosféra, ktorú so sebou priniesla vojna, to všetko sa podpísalo pod situáciu, v ktorej sa svet nachádzal. Vykorišťované prostitútky pracovali v nebezpečných a nezdravých podmienkach, celosvetový obchod s bielym mäsom bol narušený, začal byť viac lokálny. Vznikali rôzne zoskupenia obchodníkov s ľuďmi, ktoré pôsobili na menších územiach, no dôkladne.

Redukcia medzinárodného obchodovania s ľuďmi bola dôsledkom udalostí po vojne, najmä sociálnych zmien. Jednou z takýchto najvýznamnejších sociálnych zmien bolo postupné zrovnoprávňovanie žien a mužov v Spojených štátoch. Do tej doby boli ženy prevažne využívané len na komerčné sexuálne uspokojovanie potrieb. Organizácia spojených národov prijala v roku 1949 *Dohodu o potláčaní obchodovania s ľuďmi a využívania na prostitúciu*, ktorá sa stala základom boja proti celosvetovému problému.⁴

Až v osemdesiatych rokoch sa prvé zmeny prejavili, a to tak, že vo vyspelých krajinách obchodovanie s ľuďmi postupne upadalo. Úsilie zoskupení sa presúvalo postupne na juhovýchod Ázie, odkiaľ sa predávali ženy do západnej Európy, prípadne severnej Ameriky. V Európe sa medzičasom zavádzali komunistické režimy, čo využili špekulanti, aby vytvorili medzištátne zločinecké skupiny. Situácii nepomohla ani vojna v Juhoslávii, všeobecná potreba lacnej práce a rozmach prostitúcie v západnej Európe.

V roku 1990 sa vlády jednotlivých krajín sveta a organizácie zaoberajúce sa ľudskými právami začali sústrediť na novú koncepciu boja proti obchodovaniu s ľuďmi. Do popredia sa dostával všeobecný záujem vytvoriť nové dohody zaručujúce efektívny a okamžitý zásah proti páchatelom. Práve medzinárodný obchod, neľudské podmienky podobajúce sa otroctvu v mnohých miestach, boli podnetom pre vznik *Protokolu o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, zvlášť so ženami a deťmi* (ďalej len ako „Protokol OSN“). Tento protokol OSN bol zahrnutý do *Dohody proti medzinárodnému organizovanému zločinu*, podpísanému v decembri 2000 v talianskom Palerme. Tento protokol, resp. dohoda zaväzuje všetkých jej signatárov, aby obchodovanie s ľuďmi bolo považované za trestné.

Pojem obchodovanie s ľuďmi

Obchodovanie s ľuďmi, osobitne so ženami či deťmi, je predmetom celosvetového záujmu od deväťdesiatych rokov. Rozmach tohto závažného druhu zločinnosti a príbuzných druhov sexuálneho a pracovného zneužívania, ktoré prinášalo obrovské zisky, sa zintenzívnil so zvyšovaním rýchlosti a dostupnosti dopravy, ako aj s využívaním nových technológií, ako je internet. I keď medzinárodné štatistiky je potrebné chápať s určitou rezervou, obyčajne sa pripúšťa skutočnosť, že každoročne sa presúva cez hranice i v rámci hraníc veľký počet osôb, osobitne žien a detí, činnosťou obchodných skupín.⁵

Samotná definícia pojmu „obchodovanie s ľuďmi“ sa nachádza v čl. 3 už spomínaného *Protokolu OSN o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, zvlášť so ženami a deťmi*. Vychádzajúc z tejto definície považujeme za obchodovanie s ľuďmi: najímanie,

⁴ Historical Development of Trafficking - The Legal Framework for Anti-Trafficking Interventions, in Sector Project Against Trafficking in Women (Eds.), Challenging Trafficking in Persons Theoretical Debate & Practical Approaches, Nomos, Baden-Baden, 2005, s. 20-26.

⁵ Oddelenie pre informácie a komunikáciu, Generálne riaditeľstvo pre SPRAVODLIVOSŤ, SLOBODU A BEZPEČNOSŤ, B-1049, Brusel – august 2004.

prepravu, prevoz, prechovávanie alebo prijatie osôb za účelom zneužívania s pomocou hrozby, použitia sily alebo iných foriem donútenia, pomocou únosu, podvodu, uvedenia do omylu, alebo zneužitia moci či stavu bezbrannosti, alebo pomocou odovzdania, resp. prijatia platieb alebo výhod, a to za účelom získania súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou. Toto zneužívanie zahŕňa najmä zneužívanie prostitúcie iných, nútené práce, otroctvo, nevoľníctvo, odoberanie orgánov, sexuálne zneužívanie a ďalšie podobné aktivity. Zaujímavým úkazom je fakt, že samotná definícia neviaže obchodovanie s ľuďmi na prechod štátnej hranice.

Protokol OSN ráta so špeciálnym postavením detí (osoby do dovŕšenia 18. roku života) v čl. III, ods. c) tak, že prenájímame, preprava, prevoz, prechovávanie, alebo prijatie dieťaťa na účely zneužívania bude považované za obchodovanie s ľuďmi aj bez toho, aby šlo o hore uvedené formy zneužívania. Takéto jednanie je považované za trestné aj bez použitia násilia, nakoľko u detí je predpoklad, že vďaka svojej naivite a právnomu vedomiu na veľmi nízkej úrovni by neboli schopné rozpoznať závažnosť takéhoto konania. Taktiež súhlas dospeljej osoby – obeť obchodovania s ľuďmi, sa neberie do úvahy, ak bol na tento súhlas použitý akýkoľvek spôsob nátlaku (napr. hrozba fyzickým násilím, mučenie a podobne).

Pri boji s akoukoľvek formou trestnej činnosti na medzinárodnej úrovni je nesmierne dôležité, aby jednotlivé štáty postupovali unifikovane. Preto aj výklad definície obchodovania s ľuďmi musel prejsť mnohými úpravami, aby sa stal medzinárodne uznávaným všetkými štátmi. Význam medzinárodne uznávanej definície spočíva v tom, že do termínu „obchodovanie s ľuďmi“ boli zahrnuté všetky aspekty tohto kriminálneho javu a jednotlivé štáty, ktoré ho uznali, sa ním musia riadiť a dodržiavať aj pri výkone vnútroštátnej správy. Protokol je založený na zásade, že jeho jednotlivé ustanovenia si každý štát definuje, stíha a trestá podľa vlastných zákonov (viď časť „Právna úprava obchodovania s ľuďmi“).

V danej problematike existuje niekoľko pojmov, ktoré spolu úzko súvisia, no často si ich laická verejnosť zamieňa, resp. pokladá ich za synonymá. Medzi takéto pojmy patrí napríklad prostitúcia a obchodovanie s ľuďmi. Obchodovanie s ľuďmi bolo pojmovo dostatočne vysvetlené vyššie, prostitúciu vykladá Trestný zákon v ustanovení § 132 ods. 1 ako „uspokojovanie sexuálnych potrieb iného súložou, iným spôsobom pohlavného styku alebo iným obdobným sexuálnym stykom za odmenu“. Z legálnej definície nie je možné určiť, či toto uspokojovanie musí byť pod nátlakom, resp. z donútenia, alebo môže prebiehať aj na báze dobrovoľnosti. Pod pojmi uspokojovanie sexuálnych potrieb iného, zobrazovanie súložie alebo iných stykov alebo obnažených pohlavných orgánov smerujúcich k vyvrcholeniu sexuálneho uvoľnenia inej osoby treba rozumieť konanie páchatel'a vedeného takýmto úmyslom, pričom je nerozhodné, či a do akej miery takéhoto uspokojenia aj dosiahne.⁶

Pri prostitúcii rozlišujeme medzi nútenou prostitúciou, ktorú sú nútené vykonávať obchodované ženy a prostitúciou so súhlasom. V prípade, ak je prostitúcia vykonávaná so súhlasom, má osoba možnosť zotrvať v kontakte so svojím sociálnym zázemím, jej pohyb je síce obmedzený, no jestvuje ešte niekoľko prvkov, ktoré tvoria relatívnu slobodu. Medzi tieto prvky zaradíme napríklad migrovanie, resp. pohyb prostitútky po určenom území, dosahovanie zisku za poskytované služby, možnosť výberu zákazníkov podľa vlastného uváženia, prípadne výber a ponuku foriem a spôsobov uspokojovania sexuálnych potrieb. V tomto prípade sú hlavným kritériom dobrovoľnosť a možnosť komunikácie s okolím, kde

⁶ R 31/1964, sp. zn. 5 Tz 8/64, s. 297.

sa násilie v akejkoľvek forme objavuje veľmi zriedkavo. Obchodovanie s ľuďmi prináša konkrétnu formu – nútenú prostitúciu. Pri nútenej prostitúcii sú podmienky opačné, ako v prípade dobrovoľnej, navyše u takejto ženy dochádza k psychickému poškodeniu. Vznikajú traumy, nakoľko sa žena cíti poškvrnená natrvalo, pretrvávajú pocity hanby a viny.

K tejto téme by sme upriamili pozornosť na judikát Najvyššieho súdu⁷, ktorý ustanovuje, že trestný čin obchodovania s ľuďmi je dokonaný, ak páchatel do cudziny zláka, najme alebo prepraví (stačí prepravenie za hranice republiky) ženu v úmysle, aby sa tam použila na pohlavný styk s iným. Na naplnenie subjektívnej stránky tohto trestného činu nemá vplyv okolnosť, že žena mala taký úmysel už pred zlákaním, najatím alebo prepravením do cudziny, prípadne, že taký úmysel pojala až po uvedenom konaní páchatela. Skutočnosť, že žena bola do zahraničia zlákaná v uvedenom úmysle za použitia podvodnej zámienky alebo že sama mala úmysel prostituovať v zahraničí, môže mať význam pri výmere trestu.

Ďalším pojmom, ktorý je potrebné vysvetliť, je ilegálna migrácia. Na jej definovanie si pomôžeme opäť porovnaním s obchodovaním s ľuďmi. Mechanizmus obchodu s ľuďmi, predovšetkým v jeho počiatočnej fáze, má niekoľko spoločných prvkov s ilegálnou migráciou, resp. môže ju vzdialene pripomínať. Pri bližšom pohľade na problematiku sa však objavujú rozdiely, ktoré nie sú malé. Obchodovanie s ľuďmi v žiadnom prípade nie je migráciou a tieto dva pojmy treba odlišovať.

Na odlišenie použijeme hlavné znaky, ktoré v prípade migrácie tvoria organizovaný presun osôb za hranice iného štátu za účelom zisku. V tomto prípade získavajú obe strany, prevádzca finančný zisk a migrant vstup na územie cudzieho štátu. Ich vzťah sa končí v momente príjazdu, resp. vyloženia z prepravy v danej zemi. Ilegálna migrácia je postihnutelná v Trestnom zákone podľa ustanovenia § 355, kde je upravená skutková podstata trestného činu prevádzcačstva. Podľa § 355 ods. 1 Tr. zák. je páchatelom ten, kto pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom alebo osobou s trvalým pobytom, organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice alebo prechod cez územie štátu, alebo také konanie umožní, alebo v ňom pomáha. Ustanovenie § 355 ods. 2 Tr. zák. už predpokladá organizovanie nedovoleného prekročenia štátnej hranice, alebo prechod cez toto územie, alebo na tieto účely výrobu, zaobstaranie, poskytnutie alebo držbu falošného cestovného dokladu alebo falošného dokladu totožnosti.

Obchod s ľuďmi je v porovnaní s ilegálnou migráciou nedobrovoľný, nakoľko z jeho charakteristík vyplýva, že je tu prítomné podvodné konanie, násilie, zneužitie, únos a podobné praktiky v celom procese. Samotný prevoz cez hranicu je len jednou z viacerých fáz obchodovania s ľuďmi, pričom pri migrácii tvorí jeho jedinú časť. Pri obchodovaní s ľuďmi je vopred daný aj cieľ obchodu, zväčša už spomínaná prostitúcia alebo zneužívanie práce v cudzích štátoch.

Právna úprava obchodovania s ľuďmi

Vývoj právnej úpravy na Slovensku

Trestný zákon č. 86/1950 Zb. v ustanovení § 243 upravoval skutkovú podstatu trestného činu obchodu so ženami. Podľa predmetného ustanovenia bol postihovaný ten, kto do cudziny zlákal, najal alebo dopravil ženu v úmysle, aby sa tam použila na

⁷ R 113/1999, sp. zn. 3 To 61/98, Zošit č. 6, s. 20.

pohlavný styk s niekým iným. Prísnejší trest podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty hrozil páchatelovi, ktorý sa dopustil uvedeného činu s úmyslom, aby žena bola použitá k pohlavnému styku za úplatu, ktorý sa dopustil takéhoto činu na žene mladšej ako osemnásť rokov, alebo ak išlo o inú obzvlášť priťažujúcu okolnosť.

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v ustanovení § 246 upravoval skutkovú podstatu trestného činu obchodu so ženami. Základná skutková podstata tohto trestného činu bola v rovnakom znení ako v predchádzajúcej právne úprave (ustanovenie § 243 Trestného zákona č. 86/1950 Zb.). Objektom tohto trestného činu boli morálne zásady, slobodné rozhodovanie ženy v sexuálnych vzťahoch a jej osobné slobody. Trestný čin obchodovania so ženami bol dokonaný, ak páchatel do cudziny zlákal, najal alebo prepravil (stačilo prepravenie za hranice republiky) ženu v úmysle, aby sa tam použila na pohlavný styk.

Na naplnenie subjektívnej stránky tohto trestného činu nemala vplyv okolnosť, že žena mala taký úmysel už pred zlákaním, najatím alebo prepravením do cudziny, prípadne, že taký úmysel pojala až po uvedenom konaní páchatela. Skutočnosť, že žena bola do zahraničia zlákaná v uvedenom úmysle za použitia podvodnej zámienky, alebo že sama mala úmysel prostituovať v zahraničí, malo význam iba z hľadiska hodnotenia stupňa nebezpečnosti konania páchatela⁸. K čiastočnej zmene došlo pri úprave kvalifikovanej skutkovej podstaty, na základe ktorej sa páchatel postihoval prísnejšie, ak spáchal predmetný čin ako člen organizovanej skupiny, na žene mladšej ako osemnásť rokov, resp. v úmysle, aby bola žena použitá na prostitúciu. Výrazná zmena uvedeného ustanovenia § 246 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. bola uskutočnená jeho novelou č. 421/2002 Z.z., ktorá pojem „obchodovanie so ženami“ nahradila pojmom „obchodovania s ľuďmi“. Zákonodarca sankciou postihoval nielen použitie iného na pohlavný styk, ale aj iné formy sexuálneho zneužívania, použitie na nútené práce, nevoľníctvo, otroctvo alebo iné podobné formy vykorisťovania, alebo na neoprávnené odobratie orgánov, alebo tkanív. Skutková podstata trestného činu obchodovania so ženami bola zmenená tak, aby sa vzťahovala na obchodovanie s ľuďmi a to bez ohľadu na to, či ide o ženu, muža alebo dieťa. Tým sa zabezpečila rovnosť pohlaví v zmysle čl. 12 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 1 a 3 Listiny základných práv a slobôd.³ Ďalšia novela č. 403/2004 Z.z. priniesla v súlade s trendmi prebiehajúcimi v Európe ďalšie rozšírenie sankcionovania konaní spadajúcich pod problematiku obchodovania s ľuďmi. Trestný zákon č. 300/2005 Z.z., v ustanovení § 179 upravuje skutkovú podstatu trestného činu obchodovania s ľuďmi a v ustanoveniach § 180 a § 181 skutkovú podstatu trestného činu obchodovania s deťmi. Uvedené trestné činy sú zaradené do druhej hlavy medzi „Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti“, konkrétne do prvého dielu medzi „Trestné činy proti slobode“ v Osobitnej časti Trestného zákona.

V súčasnosti vychádzame z premisy, že najzákladnejší zákon štátu je Ústava Slovenskej republiky. Pri problematike obchodovania s ľuďmi sa hneď v Ústave Slovenskej republiky nachádzajú ustanovenia, ktoré priamo alebo nepriamo zakotvujú rámcové povinnosti a práva aj v tejto oblasti. V čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky sa ustanovuje, že „medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva a povinnosti fyzických osôb

⁸ Porovnaj STIEFFEL, H.; KOČICA, J. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2001, s. 504. Rovnako aj R 113/1999.

alebo právnických osôb a ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“

Prirodzenoprávne východiská ústavnej úpravy základných práv a slobôd sa zreteľne prejavujú v čl. 12 ods. 1 a 2. Odsek 1 ustanovuje, že „ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach, pričom základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné“. Odsek 2 toho istého článku konštatuje, že základné práva a slobody sa na území Slovenskej republiky zaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.

A nakoniec čl. 16 ods. 2 pojednáva o tom, že „nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu“; zabezpečuje na ústavnej úrovni tak telesnú, ako aj psychickú integritu osôb pred fyzickými útokmi alebo psychickým nátlakom. Nútené práce alebo nútené služby sú zakázané v čl. 18 ods. 1 a ustanovenie čl. 23 ods. 1 zaručuje slobodu pohybu a pobytu. Práve tento posledný článok je z hľadiska obchodovania s ľuďmi veľmi dôležitý, nakoľko jedným z jeho základných prvkov je obmedzenie slobody, resp. určenie slobody pohybu.

Už zo samotného zaradenia skutkovej podstaty trestného činu obchodovania s ľuďmi v systematike osobitnej časti nášho Trestného zákona môžeme určiť povahu tohto konania. Obchodovanie s ľuďmi jednoznačne postihuje v prvom rade ľudskú slobodu a z toho dôvodu bolo zaradené do druhej hlavy Trestného zákona medzi trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Slobodu môžeme vnímať ako neprítomnosť donucovania, resp. nemusenie robiť to, čo sa nechce, prípadne ako voľný priestor s možnosťou voľby, v rámci ktorej môže človek rozhodovať sám o sebe, za seba samého.⁹ V metafyzike je chápaná sloboda ako konanie skôr jednej veci než druhej. A práve pri obchodovaní s ľuďmi je sloboda spoločenskou hodnotou, ktorá je obmedzovaná, často potlačená úplne. Obdobne aj ľudská dôstojnosť, ako ďalšia spoločenská hodnota, je pri obchode s ľuďmi do značnej miery znížená.

Ľudská dôstojnosť je pojem, s ktorým sa môžeme stretnúť vo filozofickej a teologickej literatúre, ako aj, hoci zriedkavejšie, v biomedicínskych, právnických alebo politologických prácach. Jedným z najdôležitejších takýchto dokumentov je aj *Všeobecná deklarácia ľudských práv* prijatá 10. decembra 1948, v článku 1 ktorej sa predkladá zásadné tvrdenie, že „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“. Samotná dôstojnosť je podľa *Johna Finnisa* „pevné jadro ľudskej dôstojnosti“ a toto predstavuje „doslova nezmernú hodnotu ľudskej osobnosti vo všetkých jej základných aspektoch.“¹⁰ Osoba, ktorá sa stala obeťou obchodovania s ľuďmi, stráca svoju hodnotu pred sebou samou, ako aj pred ostatnými, je považovaná za tovar, resp. obchodný artikel. Jej vlastnosti sa často obmedzujú len na vizuálnu stránku (pekné dievča je väčším lákadlom) a duševná stránka zakrpatie.

⁹ WEISCHEDEL, W.: *Skeptická etika*. Praha, 1999, s. 102.

¹⁰ *Natural Law and Natural Rights*, Oxford 1986, s. 225.

Zakotvením skutkovej podstaty trestného činu obchodovania s ľuďmi v Trestnom zákone sa preto chránia predovšetkým morálne zásady platné v demokratickom štáte, ako aj slobodné rozhodovanie človeka v zásadných oblastiach existencie. Vzťahuje sa na všetkých ľudí, bez ohľadu na to, či ide o mužov, ženy, alebo deti.¹¹

Trestný zákon v ustanovení § 179 ods. 1 uvádza pomerne rozsiahlu definíciu obchodovania s ľuďmi:

„Kto s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.“

Bolo by neúčelné analyzovať každú jednu charakteristiku tejto rozsiahlej definície. Dôležité je uvedomiť si, že predmetom ochrany je záujem na potieraní obchodu s ľuďmi, bez ohľadu na to, či ide o ženu, muža alebo dieťa, ako aj slobodné rozhodovanie v sexuálnej sfére a osobná sloboda. Táto úprava postihuje len obchod s ľuďmi za účelom ich vykorisťovania určitými formami, nie samotné vykorisťovanie, ktoré postihujú iné ustanovenia Trestného zákona.

Medzinárodné a inštitucionálne aspekty obchodovania s ľuďmi

Medzinárodná organizácia pre migráciu

Medzinárodná organizácia pre migráciu vznikla v roku 1951 a v súčasnosti je jednou z popredných medzinárodných organizácií s mandátom v oblasti migrácie. Organizácia v posledných desaťročiach dynamicky rastie – v súčasnosti má 127 členských štátov. 17 ďalších štátov má postavenie pozorovateľa rovnako ako mnohé medzinárodné a mimovládne organizácie. Programový rozpočet IOM na rok 2008 presiahol jednu miliardu amerických dolárov a pokrýval realizáciu 2 030 aktívnych projektov, na ktorých pracovalo 6 690 zamestnancov v 440 misiách vo viac ako stovke krajín sveta. Na Slovensku má zastúpenie od roku 1995. Od roku 2009 je IOM tiež novým národným koordinátorom aktivít Európskej migračnej siete, ktorú zriadila Európska komisia s cieľom naplňať informačné potreby inštitúcií Európskeho spoločenstva, ako aj orgánov členských štátov prostredníctvom poskytovania aktuálnych, objektívnych, spoľahlivých a porovnateľných informácií o migrácii a azyl

Aliancia žien

Aliancia žien vznikla v januári 1994 s cieľom získať informácie o postavení žien v dnešnej (nielen) slovenskej spoločnosti a šíriť ich (nielen medzi ženami), identifikovať zdroje ich problémov a hľadať konkrétne cesty ku zlepšeniu. Obhajuje potreby a oprávnené záujmy žien, podnecuje vytváranie a dodržiavanie rovnakých príležitostí, vlastné úsilie žien o vzdelávanie a sebarealizáciu a v neposlednom rade aj

¹¹ SAMAŠ, O.; STIFFEL, H.; TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition 2006, s. 363.

monitoruje dodržiavanie medzinárodných dokumentov na ochranu ľudských práv žien, týkajúcich sa najmä odstránenia diskriminácie a všetkých foriem násilia.¹²

Slovenské Krízové centrum DOTYK

Občianske združenie- Slovenské Krízové centrum DOTYK, zaregistrované na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky v roku 2000, pod č. VVS/1-900/90-17066— 2 a na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky pod č. 29/2004-I/21.4. pôsobí v treťom sektore od roku 2000. Hlavnou činnosťou občianskeho združenia je poskytovanie komplexnej pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi a obetiam domáceho násilia. Pomoc pozostáva z vynímania obetí z rizikového prostredia, osobnej ochrany, poskytovania anonymného ubytovania, zabezpečovania základných životných potrieb, psychologicko-sociálno-právneho poradenstva, advokácie, vzdelávania a aktivít zameraných na ich reintegráciu späť do rodiny a spoločnosti. Okrem poskytovania priamej pomoci sa organizácia venuje aj terénnej práci pozostávajúcej z dlhodobého a systematického mapovania oblastí, kde dochádza k trestnému činu obchodovania s ľuďmi. Zároveň skúma aj prostredie detskej pornografie a prostitúcie za účelom eliminácie zdrojov ich vzniku.

Pro Familia

Nezávislá, nezisková organizácia, ktorá vznikla 12. mája 1993 ako nadácia a 8. júla 1997 bola Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky preregistrovaná na občianske združenie. Od roku 2000 má povolenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky na vykonávanie sociálnej prevencie a na poskytovanie sociálneho poradenstva a od roku 2001 je registrovaná ako neštátny subjekt poskytujúci sociálne služby pre obeť domáceho násilia. Poslaním tohto občianskeho združenia je podporovať zlepšovanie kvality života jednotlivcov a rodín, podporovať odstraňovanie a prevenciu násilia páchaného na ženách a deťoch poskytovaním špecializovanej pomoci a sociálnych služieb, vzdelávania a výcviku pomáhajúcim profesiám a uskutočňovaním a taktiež poskytovaním informačnej, publikačnej, edičnej a expertíznej činnosti.

Prevencia obchodovania s ľuďmi

Najúčinnejším bojom proti obchodovaniu s ľuďmi je prevencia. Slovensko je z medzinárodného hľadiska obchodovania s ľuďmi len tranzitnou krajinou. V úzkej spolupráci s ostatnými krajinami, nielen krajinami Európskej únie, je možné úspešne bojovať s fenoménom obchodovania s ľuďmi. Rôzne kroky je možné urobiť na pracovnom trhu, aj keď máme kvalitný Zákonník práce, postihy nelegálnej práce a inšpekciu práce. Európska komisia navrhla iniciatívu o postihovaní zamestnávateľov, subkontraktorov, subdodávateľov, ktorí zamestnávajú nelegálnych migrantov alebo aj obeť obchodovania s ľuďmi. V takomto prípade by sa v jednotlivých štátoch vytvorili nepriaznivé podmienky pre rozvoj nelegálnej práce a časom by sa takmer všetky štáty stali len tranzitnými – obchodníci s ľuďmi by ich totiž nemali kde umiestňovať.

V prípade obchodovania s ľuďmi na účely prostitúcie, resp. „sexpriemyslu“ je prevencia a riešenie situácie veľmi individuálne. V prípade prostitúcie sú len dve možnosti, ako sa situácia vyvinie, no len budúcnosť ukáže, ktorá z nich je správna, či

¹² Stanovy občianskeho združenia Aliancia žien Slovenska zo dňa 1.3.2004, Preambula.

možnosť legalizovať prostitúciu a tým získať väčšiu kontrolu, prehľad a schopnosť regulácie, alebo prostitúciu úplne zakázať a postihovať na všetkých úrovniach prísnyimi sankciami.

Záver

Je veľmi ťažké presne určiť, koľko osôb sa v Európe stalo obeťami obchodovania s ľuďmi. Polícia a medzinárodné organizácie sa zhodujú na tom, že štatistiky sú nepresné, čo je determinované skutočnosťou, že fenomén obchodovania s ľuďmi je veľmi ťažko kontrolovateľný jav. Obete často mlčia, zo strachu alebo hanby sa neprihlásia. Nie je výnimkou, že sa o nich už nikto nič nedozvie a stanú sa nezvestnými natrvalo. Často sú okrem toho, že sa stali obeťou obchodu s ľuďmi, obeťou aj iných trestných činov. Najčastejšími obeťami v obchode s ľuďmi sú deti a ženy. Obe kategórie kvôli hneď niekoľkým vlastnostiam, no najdôležitejšou je azda ich zraniteľnosť a neschopnosť sa účinne brániť.

Európska únia sa problémom obchodovania s ľuďmi zaoberá už viac ako desať rokov, Rada Európy sa snaží všetky členské štáty čo najintenzívnejšie zapojiť do spolupráce pri boji s obchodovaním s ľuďmi. Len účinnou a ráznou spoluprácou všetkých štátov sa podarí potláčať obchod s ľuďmi, ktorý ťaží predovšetkým z dobrej organizácie na medzištátnej úrovni. Ak by sa čo i len jeden napríklad tranzitný štát stal pre obchodníkov s ľuďmi nepriestrelne uzavretým, museli by hľadať cesty v štátoch iných. Zvýšila by sa tým ich aktivita a boli by ľahšie odhaliteľní.

Literatúra:

1. Agreement for the Suppression of the White Slave Trade z 18.5.1904.
2. Andreas, P., Nadelmann, E.: *Policing the Globe Criminalization and Crime Control in International Relations*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2006.
3. Historical Development of Trafficking - *The Legal Framework for Anti-Trafficking Interventions, in Sector Project Against Trafficking in Women (Eds.), Challenging Trafficking in Persons Theoretical Debate & Practical Approaches, Nomos, Baden-Baden*, 2005.
4. MADLIAK, J.; ĎURICOVÁ, A. Obchodovanie s ľuďmi. In: *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.11.2009 v Košiciach*, Iuridicum na podporu vzdelania a vedy, n.f., Košice 2009 .
5. *Natural Law and Natural Rights*, Oxford 1986.
6. Oddelenie pre informácie a komunikáciu, Generálne riaditeľstvo pre SPRAVODLIVOSŤ, SLOBODU A BEZPEČNOSŤ, B-1049, Brusel – august 2004.
7. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Person, Especially Woman and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime A/55/383.
8. SAMAŠ, O.; STIFFEL, H.; TOMAN, P. *Trestný zákon*. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition 2006.
9. Stanovy občianskeho združenia Aliancia žien Slovenska zo dňa 1.3.2004 Preambula
10. STIFEL, H.; KOČICA, J.: *Trestný zákon*. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2001.
11. WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*. Praha, 1999.

Právne predpisy a judikatúra:

1. Dohovor medzinárodnej organizácie práce č. 29/1930 Zb. o nútenej alebo povinnej práci.
2. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
3. R 113/1999, sp. zn. 3 To 61/98, Zošit č. 6.
4. R 31/1964, sp. zn. 5 Tz 8/64.

Internetové zdroje:

<http://www.alianciazien.sk>

<http://www.iom.sk>

<http://www.dotyk.sk>

<http://www.profamilia.sk>

<http://www.radaeuropy.sk/?obchodovanie-s-ludmi>

<http://www.minv.sk/?definicia-obchodu-s-ludmi>

http://ec.europa.eu/justice_home/key_issues/human_trafficking

Právna úprava niektorých vojnových trestných činov v Slovenskej republike

Ján Mihaľov¹
Mária Durkošová²

Legal regulation of some military crimes in the Slovak Republic

Abstrakt:

Zakotvenie väčšiny skutkových podstát trestných činov zaradených do dvanástej hlavy osobitnej časti slovenského Trestného zákona predstavuje realizáciu záväzkov z medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná Slovenská republika. Ide najmä o záväzky stíhať tzv. medzinárodné zločiny, ktorými rozumieme zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny.

Autori v príspevku najprv všeobecne charakterizujú trestné činy vojnové, aby následne priblížili skutkové podstaty vybraných vojnových trestných činov (trestný čin útoku proti parlamentárovi, trestný čin plienenia v priestore vojnových operácií, trestný čin zneužitia rekviračného práva, trestný čin perzekúcie obyvateľstva a trestný čin ohrozenia kultúrnych hodnôt). Vo vzťahu k uvedenému autori stručne charakterizujú objekt, objektívnu stránku, subjekt a subjektívnu stránku vyššie spomenutých trestných činov.

Kľúčové slová:

trestné činy vojnové, Slovenská republika, Trestný zákon, vojsko, vojna, trestný čin útoku proti parlamentárovi, trestný čin plienenia v priestore vojnových operácií, trestný čin zneužitia rekviračného práva, trestný čin perzekúcie obyvateľstva, trestný čin ohrozenia kultúrnych hodnôt.

Abstract:

Laying down most of facts of crimes included in the twelfth chapter of a part of the Slovak Criminal Code represents the implementation of obligations from international treaties by which the Slovak Republic is bound. It is mostly about the obligations to prosecute so called international crimes, such as crimes against peace, crimes against humanity and military crimes.

The authors of the article first generally characterize military crimes and subsequently introduce facts chosen military crimes (crime of assaulting a parliamentary member, crime of plundering in the war area, crime of abuse of a requisition right, crime of persecution of civilians and crime of endangering the cultural values). Relating to the mentioned the authors briefly characterize the object, objective side, subject and subjective side of the above mentioned crimes.

Key words:

military crimes, the Slovak Republic, Criminal Code, army, war, crime of assaulting a

---

¹ JUDr. Ján Mihaľov, PhD., Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice email: jan.mihalov@upjs.sk

² JUDr. Mária Durkošová, Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice email: maria.durkosovav@upjs.sk

parliamentary member, crime of plundering in the war area, crime of abuse of a requisition right, crime of persecution of civilians, crime of endangering the cultural values.

I. Všeobecná charakteristika vojnových trestných činov

Zakotvenie väčšiny skutkových podstát trestných činov zaradených do dvanástej hlavy osobitnej časti slovenského Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z.z. v platnom znení, ďalej aj len „TZ“) predstavuje realizáciu záväzkov z medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná Slovenská republika. Ide najmä o záväzky stíhať tzv. medzinárodné zločiny, ktorými rozumieme zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny. Výnimku predstavujú trestné činy zakotvené v §§ 419, 421 až 424a Trestného zákona, ktoré sa nepovažujú za medzinárodné zločiny, keďže ich trestnosť nevyplýva priamo z medzinárodného práva trestného a teda ani ich páchatelia nenesú medzinárodnú, ale len vnútroštátnu trestnú zodpovednosť.³

Zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny boli po prvýkrát definované v Štatúte Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu, ktorý tvoril prílohu k Dohode o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi (publikovaná pod č. 164/1947 Zb.).⁴ Štatút za zločiny proti mieru považuje osnovanie, prípravu, podnecovanie alebo podniknutie útočnej vojny alebo vojny porušujúcej medzinárodné zmluvy, dohody alebo záruky, alebo účasť na spoločnom pláne alebo sprisahaní smerujúcom k vykonaniu ktoréhokoľvek týchto činov. Zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny v súčasnosti definuje Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu.

Trestné činy proti mieru a ľudskosti a trestné činy vojnové boli zaradené až do dvanástej hlavy osobitnej časti Trestného zákona práve z dôvodu, že ide väčšinou o medzinárodné zločiny, ktoré majú v porovnaní s inými trestnými činmi osobitný charakter, smerujú totiž proti nadštátnym záujmom, hoci inak by z hľadiska ich významu a dôležitosti mali tvoriť obsah prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Trestnosť vojnových trestných činov nezaniká uplynutím premlčacej doby (§ 88 TZ) a nepremlčuje sa ani výkon trestu uloženého pre tieto trestné činy (§ 91 TZ).

Znakom objektívnej stránky u väčšiny vojnových trestných činov je to, že musia byť spáchané počas vojny. V zmysle § 435 ods. 1 TZ sa pritom na účely dvanástej hlavy za vojnu považuje medzinárodný ozbrojený konflikt, ako aj zdĺhavý ozbrojený konflikt na území štátu medzi vládnymi orgánmi a organizovanými ozbrojenými skupinami alebo medzi takýmito skupinami navzájom s výnimkou vnútorných nepokojov a napätí, ako sú vzbury, izolované a ojedinelé akty násillia alebo iné akty podobnej povahy.

Druhovým objektom vojnových trestných činov je záujem na dodržiavaní uznávaných zásad medzinárodného vojnového práva, ktoré obmedzujú bojujúce strany vo výbere spôsobu a prostriedkov, ktorými môžu nepriateľovi škodiť. V ozbrojenom konflikte nemajú totiž strany v konflikte neobmedzené právo voľby spôsobov a prostriedkov vedenia vojny. Zakazuje sa používať zbrane, muníciu, materiál a spôsoby vedenia vojny, ktoré by svojou

³ bližšie pozri napr. MADLIAK, J.; MESÁROŠ, M. Trestný postih extrémistických prejavov v legislatíve SR. In: *Karlovská právni revue*, štvrtletník VŠKV, roč. 5, č. 4 (2009), tiež MADLIAK, J.; PORADA, V.; TANEČKA, P. Extrémizmus a jeho dopad na mládež. In: *Bezpečná Európa : zborník z konferencie : 28.-29.október 2009, Košice*. Košice, 2009, tiež MADLIAK, J.; JAMNICKÁ, L.; HANČÁROVÁ, G. Možnosti trestnoprávneho postihu extrémistických hnutí v Slovenskej republike. In: *Bezpečné Slovensko a Európska únia : zborník príspevkov z 3. medzinárodnej vedeckej konferencie : 12.-13.november 2009, Košická Belá*. - Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2010, tiež MADLIAK, J.; ROMŽA, S. *Niektoré úvahy o intolerancii, xenofóbii a rasizme z pohľadu trestného práva*. In: *Právna ochrana pred intoleranciou, xenofóbiou a rasizmom v právnom systéme SR*. Bratislava : Slovenská informačná agentúra, 1995

⁴ bližšie pozri MADLIAK, J. *Trestné právo hmotné - všeobecné : č. II. Tresty a ochranné opatrenia*. Košice: UPJŠ, 1999, s. 24

povahou spôsobovali nadmerné zranenia, škody alebo zbytočné útrapy. Dôvodom zakotvenia niektorých uznávaných zásad medzinárodného vojnového práva v dohodách je tak snaha zmluvných strán o relatívne minimalizovanie strát na ľudských životoch, poskytnutie ochrany civilnému obyvateľstvu a obetiam vojny, ako aj významným kultúrnym a prírodným pamiatkam. Ide predovšetkým o tieto medzinárodné dokumenty: Petrohradská deklarácia o zákaze používania výbušných nábojov vo vojne z roku 1868, Dohovor o zákonoch a obyčajach pozemnej vojny a Poriadok pozemnej vojny (II. Haagska konferencia z roku 1907), Protokol o zákaze použitia vo vojne dusivé, otravné alebo podobné plyny a bakteriologické prostriedky z roku 1925 (č. 173/1938 Zb.), Ženevské dohovory z roku 1949 (č. 65/1954 Zb.) a Dodatkové protokoly k Ženevským dohovorom z roku 1977 (č. 168/1991 Zb.), Dohovor na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu zo 14. mája 1954 (č. 94/1958 Zb.), Dohovor o zákaze vývoja, výroby a zhromažďovania zásob bakteriologických (biologických) a toxických zbraní (č. 96/1975 Zb.), či Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (č. 77/1980 Zb.). Veľmi dôležitý je z tohto hľadiska aj článok 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

Pri všetkých trestných činoch uvedených v dvanástej hlave sa na vojenského veliteľa navyše vzťahuje aj špecifická forma trestnej zodpovednosti. V zmysle § 435 ods. 3 TZ totiž vojenský veliteľ zodpovedá za trestné činy uvedené v dvanástej hlave aj vtedy, ak sa ich dopustili ozbrojené sily pod jeho faktickým velením a riadením v dôsledku jeho zlyhania riadiť také sily, ak

- a) vedel alebo na základe okolností v tom čase mal vedieť, že ozbrojené sily páchali, alebo sa chystali spáchať takéto trestné činy, a
- b) neuskutočnil všetky potrebné a primerané opatrenia v rámci svojej právomoci na zabránenie alebo potlačenie ich spáchania alebo nepredložil vec príslušným orgánom na vyšetrovanie a trestné stíhanie.

Takáto špecifická forma trestnej zodpovednosti sa pritom nevzťahuje len na vojenského veliteľa, ale aj na inú (nevojenskú) nadriadenú osobu. V zmysle § 435 ods. 4 TZ totiž nadriadený, s výnimkou vojenského veliteľa, zodpovedá za trestné činy uvedené v dvanástej hlave aj vtedy, ak ich spáchali jeho podriadení pod jeho faktickou autoritou a riadením ako výsledok jeho neschopnosti náležite riadiť takýchto podriadených, ak

- a) vedel alebo vedome prehliadal informácie, z ktorých vyplývalo, že podriadení páchali, alebo sa chystali spáchať takéto trestné činy,
- b) trestné činy sa týkali aktivít, ktoré boli v rámci faktickej zodpovednosti a riadenia nadriadeného, a
- c) neuskutočnil všetky potrebné a primerané opatrenia v rámci svojej právomoci na zabránenie alebo potlačenie ich spáchania alebo nepredložil vec príslušným orgánom na vyšetrovanie a trestné stíhanie.

Vzhľadom na obmedzený priestor priblížime skutkové podstaty len vybraných vojnových trestných činov, a to skutkovú podstatu trestného činu útoku proti parlamentárovi, trestného činu plienenia v priestore vojnových operácií, trestného činu zneužitia rekviračného práva, trestného činu perzekúcie obyvateľstva a trestného činu ohrozenia kultúrnych hodnôt, pričom stručne charakterizujeme objekt, objektívnu stránku, subjekt a subjektívnu stránku vyššie spomenutých trestných činov.

II. Útok proti parlamentárovi (§ 429 TZ)

Objektom tohto trestného činu je záujem na ochrane bezpečnosti parlamentára - osoby, ktorá bola vojenským velením vyslaná vyjednávať s nepriateľským velením, ako aj bezpečnosť jej sprievodu.

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchatel' urazí parlamentára alebo člena jeho sprievodu, alebo neoprávnené zadrží parlamentára alebo člena jeho sprievodu.

Parlamentárom sa v zmysle čl. 32 Poriadku pozemnej vojny (Haag 1907) rozumie osoba, ktorá bola poverená jednou bojujúcou stranou, aby začala vyjednávať s druhou bojujúcou stranou, pričom v ústrety tejto strane postupuje s bielou zástavou. Parlamentár, ako aj členovia jeho sprievodu, majú právo nedotknuteľnosti. Podľa Poriadku pozemnej vojny môže byť členom parlamentárovho sprievodu trubkár, trubač, bubeník, vlajkonosič a tlmočník. *Zadržaním* sa rozumie neumožnenie slobodného návratu k vlastnému vojsku, no trestným je iba neoprávnené zadržanie parlamentára a jeho sprievodu. Dočasné zadržanie parlamentára alebo člena jeho sprievodu bude v súlade s medzinárodným vojnovým právom, ak parlamentár alebo člen jeho sprievodu zneužil svoje postavenie. Ak bude dokázané, že parlamentár alebo člen jeho sprievodu zneužil svoje privilegované postavenie na vyzvedačstvo, stráca v zmysle čl. 34 Poriadku pozemnej vojny právo nedotknuteľnosti.

Subjekt tohto trestného činu je všeobecný, jeho páchatel'om môže byť každá trestne zodpovedná osoba.⁵

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie, pričom páchatel' musí vedieť, že predmetom jeho útoku je osoba majúca postavenie parlamentára, alebo ide o osobu patriacu do sprievodu parlamentára.⁶

III. Plienenie v priestore vojnových operácií (§ 427 TZ)

Zákaz plienenia (pustošenia, drancovania) je jednou z uznávaných zásad medzinárodného vojnového práva, ktorá je zakotvená predovšetkým v Poriadku pozemnej vojny (čl. 47, 51, 52), v Ženevskom dohovore o ochrane civilných osôb za vojny (čl. 33), ako aj v Protokole I k Ženevským dohovorom (čl. 4).

Objektom tohto trestného činu je záujem, aby aj v miestach postihnutých vojnovými operáciami bola zabezpečená ochrana majetku a vlastnícke právo.

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchatel'

- a) zmocní sa (§ 130 ods. 4 TZ) cudzej veci, využívajúc tieseň
- b) svojvoľne ničí cudzí majetok,
- c) odníma cudzí majetok pod zámienkou vojrovej potreby,
- d) okráda padlých alebo ranených (podmienkou nie je spôsobenie malej škody).

Znakom skutkovej podstaty tohto trestného činu je aj jeho spáchanie na zákonom stanovenom mieste. Aby mohlo byť konanie páchatel'a kvalifikované ako trestný čin plienenia v priestore vojnových operácií, musí sa páchatel' dopustiť vyššie uvedeného konania buď v priestore vojnových operácií, na bojisku, v miestach postihnutých vojnovou operáciou alebo na obsadenom území. *Bojiskom* sa rozumie bezprostredné územie v ktorom dochádza k priamemu stretu bojujúcich síl. *Priestor vojrovej operácie* zahŕňa okrem bojiska aj priestor, na ktorom sa vykonávajú ďalšie operácie súvisiace s bojovou činnosťou.⁷

⁵ bližšie pozri MADLIAK, J.; MADLIAK, A. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*: I. Základy trestnej zodpovednosti. Košice : ATOM computers, 2000, s. 162.

⁶ bližšie pozri MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Košice : UPJŠ, 2004, s. 176.

⁷ pozri tiež IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné 2 . Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2006.

Subjekt tohto trestného činu je všeobecný, jeho páchatelom môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

IV. Zneužitie rekviračného práva (§ 430 TZ)

Rekviráciou vo všeobecnosti rozumieme vydanie (poskytnutie) vecí patriacich fyzickým a právnickým osobám na verejné účely, predovšetkým pre potreby obrany štátu. V zmysle článkov 2 a 3 ústavného zákona č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v platnom znení možno v čase vojny, resp. vojnového stavu v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas v závislosti od priebehu udalostí obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na celom území Slovenskej republiky alebo na jej časti. Obmedziť výkon vlastníckeho práva k hnutelným veciam možno o. i. aj prikázaním motorových vozidiel pre potreby ozbrojených síl alebo verejných služieb. V zmysle § 10 ods. 1 písm. i) zákona č. 319/2002 Z.z. o obrane Slovenskej republiky v platnom znení obvodný úrad v rámci svojej pôsobnosti na úseku obrany štátu na návrh územnej vojenskej správy ukladá v čase vojny alebo vojnového stavu právnickým osobám, fyzickým osobám a fyzickým osobám oprávneným na podnikanie povinnosť poskytnúť vecné prostriedky na plnenie úloh obrany štátu. Vecným prostriedkom je hnutelná vec, ktorá môže byť použitá na obranu štátu, pričom poskytnuté vecné prostriedky sa bezprostredne po zániku dôvodov, pre ktoré boli poskytnuté, vrátia oprávnenej osobe; o vrátení rozhoduje obvodný úrad, ktorý o povinnosti ich poskytnúť rozhodol. Na návrh Ministerstva obrany Slovenskej republiky môže v čase vojny alebo vojnového stavu príslušný obvodný úrad vo verejnom záujme aj vyvlastniť nehnuteľnosti. Vyvlastniť nehnuteľnosti však možno len vtedy, ak účel vyvlastnenia nemožno dosiahnuť núteným obmedzením vlastníckeho práva.

Objektom tohto trestného činu je záujem na ochrane majetku fyzických a právnických osôb pred neoprávnenými konaniami uskutočnenými pod zámienkou potreby majetku na verejné účely a s poukazom na ich vecné povinnosti pri obrane vlasti v súvislosti s vojnou alebo ozbrojeným konfliktom. Cieľom tohto ustanovenia je tiež zabezpečiť, aby rekvirovaný majetok nebol zneužitý na iné než verejné ciele, pre ktoré bola rekvirácia nariadená.

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchatel *počas vojny*

- a) zneužije právomoci pri výkone rekviračného práva,
- b) vykonáva rekviráciu bez oprávnenia, teda podvodne predstiera právo na rekviráciu,
- c) odmieta vydať potvrdenie o vojenskej rekvirácii, teda porušuje povinnosti na úseku evidencie vykonanej rekvirácie a jej rozsahu.

Subjekt tohto trestného činu je špeciálny (osoba oprávnená na rekviráciu), ak ide o zneužitie právomoci pri výkone rekviračného práva, v ostatných prípadoch pôjde o subjekt všeobecný.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

V. Perzekúcia obyvateľstva (§ 432 TZ)

Perzekúciou (útlakom) vo všeobecnosti rozumieme nespravodlivé, zo zaujatosti predsavzaté prenasledovanie niekoho alebo potlačovanie niečoho. Zákonná úprava znakov trestného činu perzekúcie obyvateľstva vychádza najmä zo Ženevského dohovoru o ochrane civilných osôb za vojny z roku 1949 (č. 65/1954 Zb.), Dodatkových protokolov k Ženevským dohovorom z roku 1977 (č. 168/1991 Zb.), Medzinárodného dohovoru OSN o potlačení a trestaní apartheidu z roku 1973 (č. 116/1976 Zb.) a Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu z roku 1984 (č.

143/1988 Zb.). Trestný čin perzekúcie obyvateľstva má dve základné skutkové podstaty uvedené v odsekoch 1 a 2.

Objektom tohto trestného činu je život, zdravie a dôstojnosť civilného obyvateľstva a vojnových zajatcov, záujem na ochrane osôb pred diskrimináciou, právo civilného obyvateľstva na pobyt na svojom území, ako aj právo civilného obyvateľstva a vojnových zajatcov na spravodlivý trestný proces.

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchatel' počas vojny

- a) pácha neľudské činy vyplývajúce z národnostnej, rasovej alebo etnickej diskriminácie,
- b) terorizuje bezbranné civilné obyvateľstvo násilím alebo hrozbou jeho použitia,
- c) zničí alebo vážne naruší zdroj základných životných potrieb civilného obyvateľstva na obsadenom území alebo v dotykovej zóne,
- d) svojvoľne neposkytne obyvateľstvu pomoc nevyhnutnú na prežitie,
- e) bezdôvodne oddiaľuje návrat civilného obyvateľstva alebo vojnových zajatcov,
- f) bezdôvodne presídľuje civilné obyvateľstvo obsadeného územia,
- g) osídľuje obsadené územie obyvateľstvom vlastnej krajiny,
- h) svojvoľne znemožní civilnému obyvateľstvu alebo vojnovým zajatcom, aby sa o ich trestných činoch rozhodovalo v spravodlivom konaní.

Neľudské činy. V zmysle článku 2 Medzinárodného dohovoru OSN o potlačení a trestaní apartheidu sa za neľudský čin vyplývajúci z rasovej diskriminácie považuje čin páchaný s cieľom vytvoriť a upevniť nadvládu jednej rasovej skupiny osôb nad akoukoľvek inou rasovou skupinou osôb a systematicky tieto osoby utláčať, pričom článok 2 zároveň taxatívne vymenúva tieto činy:

- zbavenie príslušníka alebo príslušníkov rasovej skupiny alebo skupín práva na život a slobodu osobnosti,
- zavraždenie príslušníkov rasovej skupiny alebo skupín;
- spôsobenie vážnej telesnej alebo duševnej ujmy príslušníkom rasovej skupiny alebo skupín, obmedzením ich slobody alebo dôstojnosti alebo ich mučením alebo krutým, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestami;
- svojvoľné uväznenie a nezákonné žalárovanie príslušníkov rasovej skupiny alebo skupín;
- úmyselné vytváranie životných podmienok rasovej skupine alebo skupinám zameraných na dosiahnutie jej alebo ich čiastočnej alebo úplnej fyzickej likvidácie;
- akékoľvek legislatívne a iné opatrenie, ktorého zmyslom je zabrániť rasovej skupine alebo skupinám v účasti na politickom, sociálnom, ekonomickom a kultúrnom živote krajiny a zámerné vytváranie podmienok, ktoré znemožňujú plný rozvoj takej skupiny alebo skupín najmä tým, že príslušníci rasovej skupiny alebo skupín sú zbavení základných ľudských práv a slobôd, včítane práva na prácu, práva založiť povolené odborové organizácie, práva na vzdelanie, práva odchodu a návratu do svojej krajiny, práva na štátnu príslušnosť, práva na slobodu pohybu a voľbu miesta usídlenia, práva na slobodu myslenia a prejavu a práva na slobodu pokojného zhromažďovania a združenia;
- akékoľvek opatrenie, včítane legislatívneho, ktorého zmyslom je rozdeľovať obyvateľstvo podľa rasy zriaďovaním oddelených rezervácií a get pre príslušníkov určitej rasovej skupiny alebo skupín, zákazom uzavierať zmiešané manželstvá medzi príslušníkmi rôznych rasových skupín, vyvlastňovaním pôdy, ktorú vlastní rasová skupina alebo skupiny alebo ich príslušníci;
- vykorisťovanie práce príslušníkov rasovej skupiny alebo skupín, najmä ich nasadením na nútené práce;

- prenasledovanie organizácií a osôb pre ich odpor proti apartheidu odňatím ich základných práv a slobôd.

Zdroje základných životných potrieb obyvateľstva. Medzinárodné vojnové právo zakazuje okupačnej mocnosti ničiť na obsadenom území alebo v dotykovej zóne zdroje základných životných potrieb obyvateľstva, ako sú napr. zásoby potravín, zariadenia na dodávku vody a zásobovanie vodou, či zavlažovacie zariadenia. Popri tomto zákaze má okupačná mocnosť v zmysle článku 69 Protokolu I k Ženevským dohovorom zároveň aj pozitívnu povinnosť zabezpečiť na okupovanom území v najvyššej možnej miere z prostriedkov, ktoré má k dispozícii, zásobovanie potravinami, zdravotníckymi potrebami a ďalšími základnými prostriedkami potrebnými na prežitie civilného obyvateľstva, ako je napr. oblečenie, posteľná bielizeň, či prístrešie. *Dotyková zóna* je každá oblasť na zemi, kde predné jednotky proti sebe stojacich strán sú navzájom v dotyku, osobitne tam, kde sú vystavené priamej palbe zo zeme.

Subjekt tohto trestného činu je všeobecný, jeho páchatelom môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

VI. Ohrozenie kultúrnych hodnôt (§ 434 TZ)

Vzhľadom na to, že počas ozbrojených konfliktov často aj kultúrne statky utrpia ťažké škody, pričom sú rozvojom vojnovnej techniky čoraz viac ohrozované zničením, bola ako jedna zo zásad medzinárodného vojnového práva uznaná aj zásada ochrany kultúrnych hodnôt počas vojen, ktorá je zakotvená predovšetkým v Dohovore na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu z roku 1954 a v Protokole k tomuto dohovoru (č. 94/1958 Zb.). Zmluvné strany Dohovoru na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu sa zaviazali, že budú šetriť kultúrne statky, tak na vlastnom území, ako aj na území ostatných zmluvných strán, nedopúšťajúc, aby sa tieto statky, ich ochranné zariadenia a bezprostredné okolie používali na účely, ktoré by za ozbrojeného konfliktu mohli tieto statky vystaviť zničeniu alebo poškodeniu, a zdržujúc sa všetkých nepriateľských činov voči nim. Obdobne tiež článok 16 Protokolu II k Ženevským dohovorom zakazuje vykonávať akékoľvek nepriateľské činy namierené proti historickým pamiatkam, umeleckým dielam alebo miestam na konanie bohoslužieb, ktoré sú kultúrnym a duchovným dedičstvom národov, a využívať ich na podporu vojenského úsilia.

Objektom tohto trestného činu je záujem na ochrane kultúrneho dedičstva ľudstva. Vychádza sa pritom z presvedčenia, že poškodenie kultúrnych statkov, nech už patria ktorémukol'vek národu, predstavuje poškodenie kultúrneho dedičstva celého ľudstva, pretože každý národ prispieva svojím dielom k svetovej kultúre

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchatel počas vojny

- a) vo veľkom rozsahu zničí (§§ 124 – 126 TZ) alebo si privlastní predmety kultúrnej hodnoty chránené medzinárodným dohovorom,
- b) dopustí sa drancovania, vandalizmu alebo iného zneužitia voči predmetu kultúrnej hodnoty chráneného medzinárodným dohovorom,
- c) z predmetu kultúrnej hodnoty chráneného medzinárodným dohovorom urobí v rozpore s medzinárodným dohovorom cieľ útoku,
- d) predmet kultúrnej hodnoty pod zvýšenou ochranou medzinárodného dohovoru alebo jeho bezprostredné okolie využije v rozpore s medzinárodným dohovorom na podporu vojenskej činnosti.

Kultúrne hodnoty (statky). V zmysle článku 1 Dohovoru na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu sa kultúrnymi statkami nezávisle od ich pôvodu a vlastníka rozumejú⁸:

a) statky huteľné i nehnuteľné, ktoré majú veľkú dôležitosť pre kultúrne dedičstvo národov, ako pamiatky architektonické, umelecké alebo historické, a to náboženské i svetské; archeologické náleziská, stavebné celky, ktoré samy o sebe sú historicky alebo umelecky zaujímavé; umelecké diela, rukopisy, knihy alebo iné predmety významu umeleckého, historického alebo archeologického; ako aj vedecké zbierky a dôležité zbierky kníh, archíválií alebo reprodukcii statkov vyššie uvedených;

b) budovy, ktorých hlavným a skutočným určením je uchovanie a vystavovanie huteľných kultúrnych statkov vymedzených v bode a), ako múzeá, veľké knižnice, archívy, ako aj úkryty určené za ozbrojeného konfliktu na úschovu huteľných kultúrnych statkov vymedzených v bode a),

c) strediská zahrnujúce značný počet kultúrnych statkov, ktoré sú vymedzené v bodoch a) a b), nazývané "strediská kultúrnych pamiatok".

Osobitná (zvýšená) ochrana sa za podmienok stanovených v článkoch 8 až 11 tohto dohovoru môže poskytnúť úkrytom určeným na úschovu huteľných kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu, strediskám kultúrnych pamiatok a iným nehnuteľným kultúrnym statkom veľkej dôležitosťi, ak sú tieto kultúrne statky zapísané do Medzinárodného registra kultúrnych statkov pod osobitnou ochranou, pričom kultúrne statky pod osobitnou ochranou majú mať v dobe ozbrojeného konfliktu poznávací znak vymedzený v článku 16 dohovoru a majú byť prístupné medzinárodnej kontrole.

Subjekt tohto trestného činu je všeobecný, jeho páchatelom môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

Literatúra:

1. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné 2*. Osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006.
2. MADLIAK, J.; PORADA, V.; TANEČKA, P. Extrémizmus a jeho dopad na mládež. In: *Bezpečná Európa : zborník z konferencie : 28.-29.október 2009, Košice*. Košice, 2009.
3. MADLIAK, J.; BAŇACKÝ, M.; ČVERČKO, T.: *Kriminológia*. Košice : UPJŠ, 2005.
4. MADLIAK, J.; JAMNICKÁ, L.; HANČÁROVÁ, G. Možnosti trestnoprávneho postihu extrémistických hnutí v Slovenskej republike. In: *Bezpečné Slovensko a Európska únia : zborník príspevkov z 3. medzinárodnej vedeckej konferencie : 12.-13.november 2009, Košická Belá*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažerstva, 2010.
5. MADLIAK, J.; MESÁROŠ, M. Trestný postih extrémistických prejavov v legislatíve SR. In: *Karlovarská právni revue : čtvrtletník VŠKV, roč. 5, č. 4 (2009)*.
6. MADLIAK, J.; ROMŽA, S. *Niektoré úvahy o intolerancii, xenofóbii a rasizme z pohľadu trestného práva*. In: *Právna ochrana pred intoleranciou, xenofóbiou a rasizmom v právnom systéme SR*. Bratislava : Slovenská informačná agentúra, 1995.

⁸ porovnaj MADLIAK, J. *Kriminológia*. Košice: ATOM Computers, 1998, s. 124, tiež MADLIAK, J.; BAŇACKÝ, M.; ČVERČKO, T. *Kriminológia*. Košice : Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, 2005, s. 326.

7. MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Košice : UPJŠ, 2004.
8. MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Košice: UPJŠ, 2010.
9. MADLIAK, J.; MADLIAK, A. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť : I. Základy trestnej zodpovednosti*. Košice : ATOM computers, 2000.
10. MADLIAK, J. *Kriminológia*. Košice: ATOM Computers, 1998.
11. MADLIAK, J. *Prevenia a prognózovanie kriminality*. Košice : UPJŠ, 2010.
12. MADLIAK, J. *Trestné právo hmotné - všeobecné : č. II. Tresty a ochranné opatrenia*. Košice: UPJŠ, 1999.

Pramene a právo EÚ a ES so zameraním na drogovú problematiku

Livia Jamnická¹

Sources and Law of EU and EC Concerning Drug Problems

Anotácia:

Jedným z generálnych problémov, kde Európska únia vynakladá svoje úsilie, je oblasť nadnárodného organizovaného zločinu, ktorého elementom je aj drogová kriminalita, ktorá zasahuje do spoločenského diania v každom štáte Európskej únie. Spolu s rastúcim trendom v tejto sfére musela Európska únia využiť svoj potenciál a posilniť nástroje, ktoré sú jej ponúknuté v boji s touto kriminalitou. Spôsob modernizácie sa uskutočnil práve prostredníctvom Lisabonskej zmluvy. Týmto príspevkom chcem poukázať na zmeny, ktoré táto zmluva od svojej účinnosti priniesla na úrovni prameňov práva, o ktoré sa drogová problematika opiera.

KLúčové slová: *Lisabonská zmluva, drogová kriminalita, aproximácia, nariadenie, smernica.*

Abstract:

One of the general problems where the European Union takes its effort is the area of supranational organized crime, whose element is also drug criminality that interferes with social events in each state of the European Union. With the rising trend in this area the European Union had to use its power and strengthen instruments which are offered in the fight with this crime. The way of modernization was realized through The Treaty of Lisbon. Through this article I want to point out the changes which this treaty has brought since its effect at the level of sources of law which are supportive for the drug problems.

Key words: *The Treaty of Lisbon, drug crime, approximation, regulation, directive.*

Nadnárodný organizovaný zločin je jednou z najväčších hrozieb bezpečnosti, preto sa stal jednou z priorít Európskej únie, proti ktorému je potrebné účinne bojovať. V Zmluve o založení Európskej únie bola problematika organizovaného zločinu upravená v hlave VI – Ustanovenia o policajnej a justičnej spolupráci v trestných veciach. Článok 29 ustanovoval, že cieľom Únie je zabezpečiť občanom vysokú úroveň ochrany v oblasti voľného pohybu, bezpečnosti a justície aj vďaka prevencii a boji proti organizovanej zločinnosti, predovšetkým terorizmu, obchodovania s ľuďmi, nezákonnému obchodovaniu s drogami, zbraňami, korupcii a podvodom vďaka úzkej spolupráci policajných, colných a justičnej orgánov. Základom integračného procesu smerujúceho k vzniku Spoločenstva bol prenos časti suverenity jednotlivých členských štátov na Spoločenstvo zmenou ich ústavy (s výnimkou Veľkej Británie a Fínska²). V Slovenskej republike boli predpoklady na prenos časti suverenity vytvorené taktiež novelou Ústavy Slovenskej republiky.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov v článku 7 ods. 2 ustanovuje: „Slovenská

---

¹ JUDr. Ing. Livia Jamnická, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, email: livia.jamnicka@upjs.sk

republika môže medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniest' výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu.“ Boli tak vytvorené predpoklady na prenos výkonu časti suverenity Slovenskej republiky, pričom k samotnému prenosu došlo až nadobudnutím platnosti medzinárodnej zmluvy – Zmluvy o prístupí k Európskej únii 2003 (podpísaná 16. apríla 2003, nadobudla platnosť 1. mája 2004).

Aby mohla EÚ efektívnejšie využívať svoj potenciál, potrebovala vnútornú modernizáciu a reformu. Európska únia s 27 členmi funguje podľa pravidiel navrhnutých pre EÚ ešte s 15 členmi. Posledné desaťročie 21. storočia Európska únia hľadala zložito mechanizmy posilnenia svojej akcieschopnosti a optimalizácie nástrojov, ktoré má k dispozícii. Začala silnieť podpora pre spoluprácu v EÚ v oblastiach, ktoré sa dotýkajú všetkých. Takými sú napríklad zmeny klímy, energetická bezpečnosť a medzinárodný terorizmus. Pretože sa EÚ zväčšila, zmenili sa aj jej úlohy. Musel sa naliehavo hľadať spôsob modernizácie jej fungovania.

Ten sa našiel prostredníctvom Lisabonskej zmluvy, ktorá a posúva slobodu, spravodlivosť a bezpečnosť medzi priority. Európska únia sa tak môže lepšie vyrovnat' so zločineckými skupinami, ktoré prevádzajú ľudí cez hranice, presadzovať a podporovať činnosti v oblasti prevencie kriminality a pomáhať v boji proti terorizmu prostredníctvom „zmrazovania“ majetkov, čo nepochybne súvisí aj s drogovou problematikou. EÚ rozvíja i svoju spoločnú imigračnú politiku.

Lisabonská zmluva nadobudla platnosť 1. 12. 2009. Od tohto dátumu boli podstatne zmenené dve zmluvy, na ktorých stálo Európske spoločenstvo a Európska únia. Integráciou hmotnoprávných pravidiel policajnej a súdnej právomoci v trestných veciach a spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky do Zmluvy o fungovaní Európskej únie prestala byť aktuálna trojpilierová štruktúra Európskej únie, ktorá bola založená na dominancii piliera tvoreného Európskym spoločenstvom. Tretí pilier Európskej únie bol zadefinovaný Zmluvou o Európskej únii z Maastrichtu, pričom predstavoval spoluprácu v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí, neskôr novelizovaný Amsterdamskou zmluvou, ktorá prerozdelila agendu tretieho piliera medzi tretí a prvý pilier EÚ a taktiež premostila tieto piliere. Lisabonskou zmluvou dochádza v podstate k spojeniu agendy prvého a tretieho piliera EÚ.

Ďalšiu zmenu, ktorú priniesla Lisabonská zmluva sa týka označenia legislatívnych aktov. Oblasť justičnej spolupráce v trestných veciach už nie je regulovaná vlastnou, špeciálnou sadou aktov, ale budú sa tu uplatňovať klasické (doteraz komunitárne) pramene sekundárneho práva. Stanovená forma aktov sa u jednotlivých cieľov v tejto oblasti navzájom líši. Terminologicky zostávajú základné pramene práva zachované – nariadenia, smernice a rozhodnutia. Minulosťou sa stali rámcové rozhodnutia, ktoré boli vydávané v oblasti policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach. Otázky, ktoré boli nimi upravované, budú teraz riešiť smernice. Prostredníctvom smerníc môžu Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom ustanoviť minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblastiach obzvlášť závažnej trestnej činnosti, ktorou je aj nedovolené obchodovanie s drogami a organizovaná trestná činnosť s cezhraničným rozmerom vyplývajúcim z povahy alebo dôsledkov týchto trestných činov alebo z osobitnej potreby bojovať proti nim na spoločnom základe. V závislosti od vývoja trestnej činnosti môže Rada prijať rozhodnutie určujúce ďalšie oblasti trestnej činnosti, ktoré spĺňajú kritériá uvedené v tomto odseku. Rada sa uznáva jednomyselne po udelení súhlasu Európskeho parlamentu.

Ak sa ukáže, že aproximácia² zákonov a iných právnych predpisov v oblasti trestného práva je nevyhnutná na zabezpečenie účinného uskutočňovania politiky Únie v oblasti, ktorá bola predmetom harmonizačných opatrení, môžu smernice ustanoviť minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v dotknutej oblasti. Takéto smernice sa prijímajú v súlade s riadnym legislatívnym postupom alebo mimoriadnym legislatívnym postupom podľa toho, aký bol použitý pri prijímaní príslušných harmonizačných opatrení, bez toho, aby bol dotknutý článok 76.³

Členským štátom bola ponechaná možnosť tzv. „záchranej brzdy“. Ak by mohli byť navrhovanou smernicou dotknuté základy systému trestného súdnictva členského štátu, dotknutý štát môže požiadať, aby o návrhu smernice rokovala Európska rada. V takom prípade sa riadny legislatívny postup pozastaví. Európska rada po prerokovaní v prípade dosiahnutia konsenzu vráti do štyroch mesiacov od tohto pozastavenia návrh späť Rade, čím sa ukončí pozastavenie riadneho legislatívneho postupu.

Ak sa konsenzus nedosiahne a ak si aspoň deväť členských štátov želá na základe dotknutého návrhu smernice nadviazať posilnenú spoluprácu, v rovnakej lehote to oznámia Európskemu parlamentu, Rade a Komisii. V takom prípade sa povolenie uskutočňovať posilnenú spoluprácu podľa článku 20 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii a článku 329 ods. 1 tejto zmluvy považuje za udelené a uplatnia sa ustanovenia o posilnenej spolupráci.

Len časť smerníc sa vyznačuje priamou aplikovateľnosťou tak, ako tomu je pri nariadeniach. Smernica má nepriamy účinok, je záväzná pokiaľ ide o cieľ, ktorý upravuje a ktorý treba dosiahnuť novým alebo zmeneným vnútroštátnym predpisom. Smernica teda nie je záväzná pokiaľ ide o jej obsah, platí však pravidlo, že zákazy upravené smernicou by sa mali doslovne prevziať (transponovať) aj do vnútroštátneho právneho predpisu. Všeobecne sa tiež zdá byť prijateľné pravidlo, vyjadrené ESD, že treba implementovať smernicu do vnútroštátneho práva pomocou predpisov takej právnej sily ako tie, ktoré dosiaľ obsahovali úpravu toho, čo nové prináša smernica. Štát nemá povinnosť transponovať smernicu vo forme zákona, avšak nepostačí obežník, ktorý nemá záväznosť právnej normy, resp. nie je všeobecne prístupný (nie je publikovaný v zbierke zákonov). Na rozdiel od nariadenia, smernica je záväzná len pre členské štáty. Smernice môžu byť tiež záväzné len pre niektoré členské štáty, alebo pre všetky. Platí však, že smernica môže nadobudnúť priamy účinok a jednotlivec (občan) sa jej môže domáhať uplatnenia jej ustanovení vo forme podania žaloby na ESD proti členskému štátu za nesplnenie si jeho povinností za predpokladu, že sú splnené nasledovné podmienky: márne uplynutie lehoty stanovenej na jej transpozíciu (prevedenie do vnútroštátneho právneho poriadku), zrozumiteľnosť a terminologická presnosť (jednoznačnosť) a nepodmienenosť v nej uvedených práv priznaných jednotlivcom. Jednotlivec (občan) môže v konečnom dôsledku žiadať aj náhradu škody za predpokladu, že smernica zakladá právo jednotlivca,

---

² Aproximácia (zblížovanie) práva je proces prípravy a prijímania právnych predpisov spolu s vytváraním podmienok na ich riadne uplatňovanie tak, aby sa postupne dosiahla úplná zhoda právnych predpisov Slovenskej republiky s právom EÚ. Aproximácia práva má nasledovné formy:– transpozíciu, ktorou je proces zameraný na dosiahnutie rovnakých právnych účinkov v právnych predpisoch, aké majú príslušné právne akty, a to buď prijatím, zmenou, doplnením, alebo zrušením právnych predpisov,– adaptáciu, ktorou je proces zameraný na prispôbienie právnych predpisov právnym aktom s cieľom vytvorenia podmienok na fungovanie režimu, ktorý existuje v Spoločenstve, a to buď prijatím, zmenou, doplnením, alebo zrušením právnych predpisov,– koordináciu, ktorou je proces smerujúci buď k zosúladieniu legislatívny alebo k zosúladieniu administratívnej praxe v prípadoch, keď adaptácia alebo transpozícia nie je možná alebo potrebná,– implementáciu, ktorou je proces spočívajúci v transpozícii právneho aktu a následnom vydaní vykonávacích právnych predpisov (ďalej len „implementácia v užšom zmysle“), ako aj výklad, aplikácia, vynútiteľnosť a dodržiavanie právnych predpisov zlučiteľných s právom EÚ, ktoré zabezpečujú orgány verejnej moci (ďalej len „implementácia v širšom zmysle“).

³ vid' Lisabonská zmluva

nebola transponovaná, jednotlivcovi vznikla preukázateľná škoda a je zrejmä (dokázateľná) príčinná súvislosť medzi absenciou transpozície smernice a vzniknutou škodou.⁴

Európsky parlament a Rada môžu v súlade s riadnym legislatívnym postupom ustanoviť opatrenia na povzbudenie a podporu činnosti členských štátov v oblasti predchádzania trestnej činnosti, pričom je vylúčená akákoľvek harmonizácia zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.

Jedným z orgánov Európskej únie je Eurojust. Bol založený v roku 2002, aby podporoval a zdokonaľoval koordináciu pri vyšetrovaní a trestnom stíhaní medzi príslušnými súdnymi orgánmi v členských štátoch EÚ, ktoré sa zaoberajú závažným cezhraničným a organizovaným zločinom. Taktiež ma významné postavenie aj pri boji s drogovou kriminalitou. Jeho poslaním je podporovať a posilňovať koordináciu a spoluprácu medzi vnútroštátnymi orgánmi zodpovednými za vyšetrovanie a stíhanie závažnej trestnej činnosti, ktorá sa týka dvoch alebo viacerých členských štátov alebo ktorá si vyžaduje trestné stíhanie na spoločnom základe, a to na základe operácií vykonaných a informácií poskytovaných orgánmi členských štátov a Europolom.

V tejto súvislosti Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom určia prostredníctvom nariadení štruktúru, fungovanie, oblasť pôsobenia a úlohy Eurojustu. Tieto nariadenia tiež ustanovia podrobnosti účasti Európskeho parlamentu a národných parlamentov na hodnotení činnosti Eurojustu.⁵

Nariadenie (regulation) je veľmi významným aktom normatívnej povahy, ktoré má v práve ES obdobné postavenie ako zákon vo vnútroštátnom práve. Nariadenie je podľa článku 288 Lisabonskej zmluvy všeobecne záväzný právny akt, ktorý je záväzný vo všetkých svojich častiach a je priamo aplikovateľný. Na rozdiel od smernice, nariadenie nezaväzuje len členské štáty, ale aj fyzické a právnické osoby. Nariadenie je priamo aplikovateľné, a to samo, bez nutnosti vnútroštátnej transpozičnej normy. Nariadenie, na rozdiel od smernice, nevyžaduje transpozíciu do vnútroštátnej právnej normy, dokonca ju takmer vôbec nepripúšťa⁶. V niektorých prípadoch však judikatúra Súdneho dvora Európskych spoločenstiev toleruje transponovanie obsahu nariadenia do vnútroštátnych právnych predpisov po splnení dvoch predpokladov:

- účelom prebratia ustanovení je zabezpečenie vnútornej súvislosti vykonávacích vnútroštátnych ustanovení a ich zrozumiteľnosť pre adresátov,
- členský štát nemôže pri preberaní ustanovení vytvoriť situáciu, v ktorej by bol priamy účinok nariadení Spoločenstva ohrozený.

Princíp neprípustnosti prenesenia obsahu nariadenia do vnútroštátnej normy je potrebné odlišovať od prípadov, kedy samotné nariadenie vyžaduje od členských štátov prijatie implementačných alebo doplňujúcich opatrení. V takýchto prípadoch nejde o prenášanie obsahu nariadenia, ale o implementáciu, to znamená konkretizáciu alebo doplnenie ustanovení nariadenia vnútroštátnym predpisom.⁷

⁴ KARAS, V.; KRÁLÍK, A. *Európske právo*, IURA EDITION, 2004, s.156.

⁵ http://europa.eu/agencies/pol_agencies/eurojust/index_sk.htm

⁶ Vo veci *Komisija vs. Taliansko (C- 272/83)* ESD konštatoval, že fungovanie systému podporujúceho vznik združení poľnohospodárskych výrobcov nezávisí len od predmetného nariadenia, ale tiež od celej kombinácie ďalších predpisov, prijatých tak na komunitárnej, ale aj vnútroštátnej a regionálnej úrovni. Na základe tejto skutočnosti ESD nepovažoval preberanie nariadenia regionálnymi predpismi za porušenie komunitárneho práva.

⁷ KLUČKA, Ján; MAZÁK, Ján, a kol. *Základy európskeho práva*, Iura edition, 2004.

V prípade, ak členský štát neprijme implementačné opatrenia na vnútroštátnej úrovni alebo v rozpore s požiadavkou efektívnosti nezruší, respektíve primerane neupraví svoje vnútroštátne predpisy, ktoré vykonaniu nariadenia bránia, vzniká povinnosť predmetné všeobecne záväzné predpisy v konkrétnej veci neaplikovať alebo aplikovať v zmenenej podobe. Samotné neprijatie implementačných opatrení k nariadeniam predstavuje priame porušenie povinnosti podľa článku 288 zmluvy, v dôsledku čoho by Komisia Európskych spoločenstiev mohla použiť ochranné opatrenia alebo podať žalobu proti Slovenskej republike na Súdny dvor Európskych spoločenstiev podľa článku 258, príp. 260 zmluvy.

Ďalším právnym aktom únie sú rozhodnutia- na rozdiel od odporúčaní a stanovísk je rozhodnutie právny akt, ktorý je záväzný. Nie je však všeobecne záväzným právnym aktom, ale je záväzný len voči tomu, komu je adresované. Rozhodnutie musí vždy zasahovať do práv subjektu. Ak by to tak nebolo, takýto akt by nebol považovaný za rozhodnutie. Adresámi rozhodnutia môžu byť fyzické a právnické osoby, jednotlivci, skupiny jednotlivcov a členské štáty. Samotné rozhodnutie musí obsahovať jasné označenie adresáta.⁸ Pod označením adresáta sa však nechápe ten, o kom je len bežná zmienka v obsahu právneho aktu. Podobne ako nariadenie, priamy účinok má aj rozhodnutie, je priamo aplikovateľné a na jeho aplikáciu nie je potrebná žiadna vykonávací norma, ak jej vydanie samotné rozhodnutie nepredpokladá. Nezverejňujú sa v Úradnom vestníku (s určitými výnimkami), ale doručujú sa tomu, komu sú určené.

Lisabonská zmluva ďalej rozlišuje medzi legislatívnymi aktmi a nelegislatívnymi aktmi. Rozdiel medzi nimi je v druhu postupu, ktorým budú prijímané. Legislatívne akty budú môcť splnomocniť Európsku komisiu na prijatie delegovaného aktu, ktorým bude môcť Európska komisia priamo zmeniť alebo doplniť nepodstatné prvky legislatívneho aktu – takýto akt bude mať v názve označenie „delegovaná“ alebo „delegované“. Podmienky vykonávania aktov bude môcť na základe splnomocnenia stanoviť Európska komisia alebo Rada Európskej únie. Rovnako toto vykonanie bude zrejmé z názvu aktu, a to použitím slova „vykonávací“ alebo „vykonávacie“.

Záverom možno povedať, že u všeobecných opatrení k posilneniu justičnej spolupráce je voľba ponechaná na legislatívnych orgánoch⁹, v prípade pravidiel vzájomného uznávania a harmonizácie trestného práva je výslovne stanovená forma smerníc¹⁰ a v prípade precizovania činnosti Eurojustu bola určená forma nariadení¹¹.

---

⁸ KLUČKA, Ján; MAZÁK, Ján, a kol. *Základy európskeho práva*, Iura edition, 2004.

⁹ článok 82 odsek 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

¹⁰ pozri článok 82 odsek 2 a článok 83 odsek 1 prvý pododstavec Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

¹¹ pozri článok 85 odsek 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Radikalizmus – jeho súčasný stav

Adela Kavečanská¹

Radicalism – Its Present State

Abstrakt

Radikalizmus je definovaný ako dôsledný spôsob myslenia a jednania, nekompromisná politická a iná verejná činnosť, bezohľadnosť, neznesiteľnosť, riešenie za každú cenu. Radikalizmus je možné chápať ako prechod od ústavnej konformity k politickému extrémizmu. Za jednu z príčin vzniku radikalizmu môžeme považovať prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorý túto využíva a podporuje ju. Intolerancia je základom ideológie väčšiny radikálnych a extrémistických skupín. Skúmanie prejavov radikalizmu sa bude odvíjať od samotného systému rozlíšenia jeho prejavov, od systému právnych noriem, ktoré budú upravovať boj proti radikálnym extrémistickým prejavom a od úrovne vzdelania príslušníkov Policajného zboru, ktorí budú schopní rozlíšiť takéto prejavy a včas prijať opatrenia na odvrátenie hroziaceho nebezpečenstva pre spoločnosť.

Kľúčové slová radikalizmu, intolerancia, extrémizmus, politika, náboženstvo

Abstract

Radicalism is defined as a consistent way of thinking and discussions, uncompromising political and other public activities, recklessness, unbearableness, deal at any price. Radicalism can be understood as the transition from institutional conformity to political extremism. One of the causes of radicalism can be seen the presence of intolerance in society, and promotes the use of it. Intolerance is the basis of ideology, most radical and extremist groups. Examination of expressions of radicalism will be based on the actual resolution of his symptoms, the system of laws to govern the fight against radical extremist speech and the educational level of the Police Force who will be able to distinguish such acts and to take timely action to avert imminent danger to society .

Keywords: radicalism, intolerance, extremism, politics, religion

Úvod

Radikalizmus ako spoločenský fenomén sa v rôznych formách prejavuje ako súčasť organizovanej spoločnosti. Novú dimenziu nadobudol v novodobej histórii, kedy sa prejavuje ako hrozba demokracie. Ani Slovenská republika nie je imúnna voči formám pôsobenia medzinárodného či vnútroštátneho radikalizmu. Radikalizmus predstavuje akúsi amorfnú oblasť na zohraní medzi požadovaným, resp. tolerovaným správaním sa jednotlivcov a skupín a extrémizmom ako javom spoločensky nežiaducim. V zásade platí hierarchická triáda:

---

¹ Ing. Adela Kavečanská, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, email: adelakavecanska@azet.sk

radikalizmus – extrémizmus – terorizmus. Zvlášť extrémizmus a terorizmus sa javí na základe dlhodobých vývojových trendov a tragických udalostí, ako jeden zo zásadných bezpečnostných problémov, majúcich aj medzinárodný rozmer.

V zásade neexistuje všeobecná definícia pojmu radikalizmus, ale štáty Európskej únie si zhodne vysvetľujú tieto protispoločenské javy:

Radikalizmus – zahrňuje kritické postoje, ktoré chcú meniť či zlepšiť dané politické pomery, ale nevedú k odstráneniu demokratického politického systému a pohybujú sa v jeho ústavnom rámci alebo okraji. Radikalizmus je definovaný ako dôsledný spôsob myslenia a jednania, nekompromisná politická a iná verejná činnosť, bezohľadnosť, neznesiteľnosť, riešenie za každú cenu. Radikalizmus je možné chápať ako prechod od ústavnej konformity k politickému extrémizmu.

Extrémizmus – z lat. *extremus* charakterizovaný ako „výrazné odchylenie sa od všeobecne uznávaných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem“, čím sa tento termín stáva závislým „na usporiadaní a stave spoločnosti, v ktorej sa prejavuje“ (Milo, D.). V legislatíve sa pritom pod extrémizmom rozumejú aktivity, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku (Odbor násilnej kriminality PPZ, 2001). Miroslav Mareš pri charakteristike extrémizmu vychádza najmä z podobnej definície nemeckých autorov Backesa a Jesseho, ktorí chápu „politický extremismus jako antitezi k demokratickému ústavnému štátu a v tomto směru slouží pojem k označení antidemokratických názorů a činností“.(Mareš, M. 2003)

Terorizmus – *teror*, resp. *terorizmus* - slová, ktorými označujeme dnes jeden z najhrozivejších sociálnych a politických javov, ktoré ohrozujú samú podstatu súčasnej civilizácie. V súvislosti s pojmom „terorizmus“ však musíme poznamenať, že neexistuje žiadna medzinárodne a už vôbec nie všeobecne uznaná definícia tohto pojmu. Zároveň musíme povedať, že takáto definícia neexistuje predovšetkým z *ideologických a politických dôvodov*. Ak totiž vôbec v niečom v súvislosti s terorizmom existuje zhoda medzi odborníkmi pre analýzu a boj s terorizmom, či už teoretikmi alebo praktikmi, tak len v tom, že sformulovať jasné, zreteľné a vyčerpávajúce vymedzenie terorizmu je mimoriadne obtiažné, takmer nemožné. Terorizmus je možné zhruba charakterizovať ako plánovanie, príprava a uskutočnenie aktu cieľavedomého použitia organizovaného násillia proti osobne nijako bezprostredne nezainteresovaným osobám alebo ich majetku, a to s cieľom dosiahnuť politické, kriminálne alebo iné vopred stanovené ciele. Terorizmus vyvoláva psychologický efekt vyplývajúci z pocitu ohrozenia života alebo majetku. Politicky motivovaný terorizmus sa programovo usiluje vyvolať v spoločnosti zmenu ideologických a najmä politických postojov a nálad ľudí s cieľom buď vyvolať v krajine vnútornú politickú alebo ekonomickú krízu, alebo priamo zmeniť politické, ideologické alebo ekonomické a sociálne postoje vlády či štátu a jeho obyvateľov. V takom prípade sa terorizmus stáva aj formou psychologického boja, resp. priamo určitou formou vojny – psychologickéj vojny. (Olekszy 2007)

Príčiny radikalizmu

Za jednu z príčin vzniku radikalizmu môžeme považovať prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorý túto využíva a podporuje ju. Intolerancia je základom ideológie väčšiny radikálnych a extrémistických skupín.

Spoločenská nebezpečnosť radikalizmu a existencia konfliktných situácií sú vzájomne úzko

súvisiacimi faktormi. Väčšinou ide o prejavy mimoparlamentných radikálnych organizácií na protestných vystúpeniach, ohrozovanie verejného poriadku, rasovo motivované útoky, výtržnosti na štadiónoch atd.

Neplatí však, že každý radikál je alebo bude extrémista, a že každý extrémista je terorista, aj keď počiatok väčšiny teroristických skupín sa ukrýva v radikalizme a extrémizme (Danics, 2002).

Nedávno politicky prebudené masy rozvojového sveta prechádzajú rýchlym vývojom v kratšom čase a za iných podmienok, než kedysi tie západné. Zároveň prichádzajú do iného sveta. Súčasne sa menia aj postindustriálne spoločnosti. Vyspelým krajinám hrozí nebezpečenstvo materializmu a vývoja smerom k hedonistickým spotrebným spoločnostiam. Veľké rozdiely medzi tzv. Juhom a Severom v kombinácii s dnešným prepojením sveta, globálnym rozšírením gramotnosti a informačných kanálov, nárastom urbanizácie, vytvára podmienky pre frustráciu a neorganizovanú závisť strádajúcej časti sveta, ktorú by mohli demagogickí extrémisti ľahko zneužiť.

Práve masová chudoba, obrovské sociálne rozdiely v rámci krajín i medzi susedmi, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, populačná explózia, ekonomický úpadok, korupcia a nestabilné režimy v mnohých častiach sveta pôsobia spoločne a vytvárajú živnú pôdu pre extrémistické ideológie. Práve tam získavajú radikáli rôzneho druhu najväčšiu podporu a verbujú prívržencov.

Krajiny, ktorých obyvateľstvo v nasledujúcich päťdesiatich rokoch bude najviac rásť, sú ekonomicky slabé a politicky krehké. Ide o značnú časť Afriky, ale najmä Stredný Východ a väčšiu časť južnej Ázie (napr. Pakistan, Kambodža). Ak sa tieto štáty nedokážu vyrovnat' s politickými želaniami a ekonomickými potrebami svojho stále rastúceho prevažne mladého obyvateľstva (čo rozhodne nie je isté), potom by sa mohli posilniť lokálne destabilizačné a medzinárodno-revizionistické hnutia usilujúce zmenu medzinárodného status quo. (Brzezinski, 2004)

Avšak chudoba a zaostalosť sami osebe nie sú príčinou násilného správania či terorizmu. Atentátnici z 11. 9. boli vzdelaní a ekonomicky zabezpečení. Medzi podnety k radikalizmu, ktorý sa môže napokon demonštrovať vo forme terorizmu, môžu patriť i kultúrna a hodnotová dezorientácia, dlhodobjší pocit poníženia, frustrácia, nejasné alebo odmietané predstavy o budúcnosti, pretŕhanie tradičných rodinných väzieb, opustenie pôvodného spôsobu života, znudenosť \ Eric Hoffer v tejto súvislosti píše: „*Vášnivá nenávisť môže dať význam a cieľ prázdnemu životu. Preto ľudia prenasledovaní bezcieľnosťou vlastného života skúšajú nájsť jeho nový obsah nie len v oddávaní sa svätej veci ,ale aj v pestovaní si fanatickej nenávisti*“.(Hoffer, 2003)

Náboženský radikalizmus

V ďalšej časti sa budem snažiť aspoň čiastočne rozviesť problematiku náboženského radikalizmu, ktorého vzostup môžeme sledovať od konca studenej vojny.

Dôvodom je, že dnešný globálny terorizmus má práve nábožensko-extrémistické pozadie. Dôsledky načrtnutého vývoja sa dnes prejavujú aj v islamisticky orientovanom terorizme. Po kolapse komunizmu a rozpade bipolárneho usporiadania, angažovaní sa Spojených štátov v Perzskom zálive začiatkom 90. rokov, islamský fundamentalizmus, islamistické skupiny a ich aktivity zaznamenali boom. Sú to práve islamistické skupiny, ktoré majú na svedomí väčšinu teroristických útokov a obetí za posledných 10 rokov. Globálna teroristická sieť je reprezentovaná práve islamsko-fundamentalistickou organizáciou Al-Kajdá (v preklade: Základňa). Tá spolupracuje, integruje, resp. manažuje desiatky regionálnych buniek po celom

svete. Vznikla v Afganistane roku 1989 a najlepšie podmienky mala za vládnutia režimu, ktorý bol prísne islamský.

V druhej polovici 20. storočia modernizácia hospodárstva i spoločnosti síce dosiahla globálne rozmery, avšak súčasne s ňou začalo po celom svete dochádzať k náboženskému oživeniu, v rámci ktorého sa objavili fundamentalistické hnutia, ktoré usilovali militantne očistiť náboženské doktríny a inštitúcie rovnako ako prispôbiť súkromný, spoločenský i verejný život náboženským zákazom. Fundamentalistické hnutia, hoci tvoria len časť širšieho trendu obnovy náboženstva, majú pomerne veľkú dynamiku a môžu dosiahnuť značný politický vplyv. Tento proces prenikol na všetky kontinenty.

V 20. storočí boli do Ruska, Latinskej Ameriky, arabských a afrických krajín, importované socialistické a marxistické ideológie, ktoré sa zlúčili s nacionalizmom a stali sa opozíciou voči západnému kapitalizmu a imperializmu. Neschopnosť naplniť deklarované ciele, zaistiť trvalý rozvoj, vyčerpanosť a napokon krach týchto sekulárnych ideológií, prispeli k vzniku ideologického vákua, ktoré začalo vyplňať náboženstvo, často vo fundamentalistickej forme od islamu, cez ruské pravoslávie, po rýchlo sa množiace sekty.

Radikálni islamisti sú zatiaľ len malou skupinou v lone islamu, i keď skupinou rastúcou. Veľká väčšina moslimov a rovnako moslimov islamisticky zmýšľajúcich používanie vojnových alebo teroristických prostriedkov zavrhuje. Absolútnu oddanosť hlása iba menšina. Ako píše Tofflerovci: *„Menšina islamských extrémistov si sníva svoje fantázie o akomsi novom križiactve, ktoré by spojilo celý moslimský svet do džihádu - svätej vojny proti židovsko-kresťanskému svetu“*.

Dnešný terorizmus je organizovaný a financovaný bohatými patrónmi a jeho vykonávateľmi sú často synovia bohatých rodín do istej miery postihnutí práve fenoménom vyššie zmieneným. Ako píše Angelo Codevilla, samovražedné útoky sa nezaobídu bez radikálnych duchovných, tyranských politikov, skalných prívržencov ich režimov. *„Sú to oni, kto ich [samovražedné útoky] podnecujú, obeť organizujú, platia a oslavujú“*. Je príznačné, že tieto *„skutočné príčiny“*, ako píše Codevilla, *„netrpia núdzou. užívajú si život a toto potešenie si chránia“*.

Vlády jednotlivých krajín si uvedomujú, že vzťah Európy a islamu, resp. moslimov bude určovať budúcnosť Európy a snažia sa nájsť spôsob, ako udržať krajinu kohéznou. Prostredníctvom médií je širokej verejnosti sprístupnený istý obraz o islame, zverejnené sú väčšinou vyhlásenia radikálov alebo dramatické incidenty či udalosti, väčšinou negatívne. Pre širokú verejnosť ide o jediný zdroj informácií o moslimoch. Je otázne čo motivuje ľudí v moslimských komunitách, aby sa radikalizovali, no na druhej strane sú ľudia, ktorí veľmi silne odmietajú všetko čo súvisí s moslimami a islamom, a to takisto môže viesť k radikalizácii. Pretože ak v spoločnosti začne prevažovať radikálne správanie - radikálne prejavy, vtedy sa začína komunikovať nedemokratickým spôsobom a používať násilie. Strach z moslimov je možné spájať so strachom z terorizmu. Nie je možné poznať teroristov a je problém potenciálnych teroristov identifikovať. Vlády investujú prostriedky na získavanie takýchto informácií, ale bolo by vhodné aby politický boj proti radikálnym prejavom, či už sa jedná o extrémizmus alebo terorizmus bol založený na poznatkoch a nie na strachu, ktorý je dôsledkom negatívnych stereotypov. problémy so stereotypom sú však na oboch stranách - mnohí moslimovia sú presvedčení, že sú neakceptovaní u všetkých nemoslimov. Islamofóbia je reakciou na radikalizáciu. Viac radikalizácie znamená viac islamofóbie a výsledkom toho je násilie.

Na pôde Európskeho centra pre výskum migrácie a etnických vzťahov (ERCOMER) vzniklo niekoľko štúdií o politickej participácii a politickom vzdelávaní mládeže. Z môjho pohľadu je

možné považovať za nedostatok, že v školách ľudia nedostávajú informácie o islame, o moslimoch, o migrácii atď., že chýba vzdelávanie o tejto oblasti a priamy kontakt, ktorý by pomohol odbúrať negatívne stereotypy spoločnosti. Vzdelávanie a informácie by pomohli znížiť negatívny dopad, či už nábožensky alebo rasovo motivovaného radikalizmu vo svete. Dôležitá v tejto oblasti je však medzinárodná spolupráca a aby bola väčšia snaha poznať toho druhého. Je dôležité diskutovať o fenoménoch vedeckým spôsobom a šíriť hlavne medzi mladými ľuďmi exaktné poznatky z tejto oblasti získané z akademického prístupu.

Akademici si fenomén radikalizmu vysvetľujú tým, že časť spoločnosti je frustrovaná z EÚ a hľadá riešenie cez národ. "Je to také ideové východisko toho, ako sa dostať z depresie. Takto sa realizujú a bojujú za lepší národný štát" uviedol Mareš v článku "Radikalizmus ako východisko z eurodepresie" (2.10.2008, TASR)

Súčasná podoba radikalizmu

Radikálna scéna, resp. predovšetkým jej neonacistické spektrum, prešla procesom celkovej kvalitatívnej premeny. Nešlo pri tom len o zhodnotenie predávaných generačných skúseností pravicových extrémistov. Rolu zohralo viac faktorov. Zvyšujúca sa vzdelanostná úroveň samotných aktivistov, súvisiaca, mimo iného s nárastom počtu sympatizantov zo strednej vrstvy, oživila tendenciu k návratu „do politiky“.

Začali sa preto snažiť o získanie podpory verejnosti, začali postupne sprístupňovať svoje hnutia čo možno najširšiemu okruhu sympatizantov a hľadať témy vhodné k osloveniu širšej verejnosti. Plne si uvedomovali, že v demokratickej spoločnosti sa môžu presadiť len v prípade, že budú svoju činnosť vyvíjať v súlade s platnými zákonmi. Tomu začali prispôbovať svoj životný štýl, image, formu aktivít, ale i témy, na ktorých sa profilovali. V ich aktivitách začala byť viditeľná profesionalita a koncepcnosť, k čomu rovnako prispela výmena skúseností so zahraničnými partnermi, umožnená celkovo prehlbujúcej sa internacionalizácií európskej pravicovo radikálnej scény. Seba a svoje radikálne názory prezentovali kultivovaným spôsobom v snahe vylepšiť svoj image a získať si podporu časti verejnosti. O dosiahnutie toho sa snažili výberom aktuálnych a páľivých celospoločenských tém, ktoré nemusia na prvý pohľad evokovať spojenie s pravicovo extrémistickou scénou.

V posledných rokoch neonacisti potvrdili svoj návrat z „uzavretých priestorov na verejné priestranstvá“ radom akcií, ktorých cieľom bolo zviditeľniť sa. Jednalo sa o rôzne zhromaždenia, demonštrácie, pochody, pietne akty, kedy pravý zámer akcií býval skrytý pod nevinným názvom. V masmédiách termíny „*extrémny*“ alebo „*radikálny*“ spájajú novinári obvykle s agresívnymi demonštrantmi útočiacimi na políciu, ničením majetku alebo účastníkmi neonacistických koncertov atď. Vzhľadom k tomu, že zábery zakuklených demonštrantov, horiacich aut, potetovaných skinheadov alebo nacistov spoľahlivo priťahujú divácku pozornosť stretávame sa s nimi v médiách pomerne často. Označenie extrémista sa teda redukuje na pouličného výtržníka, asociata alebo rasistu. Ale pokiaľ sa tento extrémista prelečie do obleku, zriekne sa násilia (aspoň verbálne) a miesto o rasizme začne hovoriť o škodlivosti politickej zhovievavosti a korektnosti stane sa v médiách niekedy radikálom inokedy politickou alternatívou aj keď sa jeho názory nezmenili. Mnoho extrémistov (radikálov) si túto skutočnosť uvedomuje a naučili sa ju aj veľmi šikovne využívať.

V poslednom období je zaznamenávaný stúpajúci počet organizovaných pokojných protestných vystúpení občanov s radikálnymi prejavmi. Vzhľadom na zvyšujúcu sa frekvenciu podobných protestných vystúpení, ekonomickú a sociálnu situáciu niektorých vrstiev obyvateľstva, je reálny

predpoklad, že podobné organizované protesty môžu prerásť v radikálnejšie vystúpenia občanov narušujúce verejný poriadok a ohrozujúce majetok a práva ľudí. V súvislosti s globalizačnými procesmi možno dôvodne predpokladať výskyt hromadných narušení verejného poriadku väčšieho rozsahu a intenzity než tomu bolo doteraz, najmä čo sa týka počtu protestujúcich osôb, ich organizovanosti a pripravenosti aj na otvorený stret s policajnými silami.

Radikalizmus na Slovensku

Slovenská radikálna scéna sa podobá českej a nemeckej scéne, tendencie tamojšieho radikálneho extrémizmu s istým časovým oneskorením do značnej miery kopíruje. Z hľadiska organizácie slovenskí radikáli pôsobia vo viacerých formách združovania sa: v hnutiach, subkultúrach, neregistrovaných organizáciách, občianskych združeniach a politických stranách. Už od polovice deväťdesiatych rokov sa slovenskí radikáli snažia o prienik na oficiálnu spoločensko – politickú scénu. Po viacerých neúspešných pokusoch o registráciu vlastného občianskeho združenia alebo politickej strany sa ako reálne ukázali stratégie umierneného pôsobenia alebo infiltrácie do už registrovaného subjektu. Pokusy o oficiálne registrovanie sú typické skôr pre pravicovo – extrémistické spektrum. Ľavicoví extrémisti prejavujú znížený záujem o oficiálne pôsobenie v rámci demokratického politického systému a zostávajú na báze neregistrovaných organizácií. Prívrženci pravicového extrémizmu sa dopúšťajú viacerých druhov trestnej činnosti. Tieto aktivity sa z hľadiska ich druhu a povahy dajú rozdeliť do viacerých kategórií. Postupne tu rozoberieme jednotlivé typy aj s právnou kvalifikáciou takéhoto konania.

Ďalšou z častých aktivít neonacistických skinheadov je organizovanie hudobných koncertov a párty. Na týchto podujatiach je verejne reprodukováaná hudba (či už naživo alebo z hudobných nosičov), ktorá vo svojich textoch hanobí iné rasy, či národnosti, vyzýva k útokom na ne, vyjadruje obdiv k fašizmu či nacizmu. Neodmysliteľnou súčasťou takýchto akcií je distribúcia rozličných časopisov, hudobných nosičov, tričiek, nášiviek a iných predmetov so symbolikou vyjadrujúcou sympatie k fašizmu. Na základe viacerých fotografií z koncertov i zo záberov nakrútených televíziou je zrejmé, že na nich dochádza aj k hajlovaniu a iným verbálnym prejavom sympatií k fašizmu.

Distribúcia časopisov, hudobných nosičov a iných predmetov sa dá kvalifikovať ako trestný čin podľa § 260 Trestného zákona, Podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd občanov a „hajlovanie“ podľa § 261 Verejné prejavy sympatií k fašizmu.

Na Slovensku sú demonštrácie a verejné zhromaždenia prívržencov extrémnej pravice dosť zriedkavé. Okrem pravidelných zhromaždení 14. marca sa zatiaľ takéto aktivity veľmi nevyskytujú. Oveľa častejšie sú však prípady násilia spojeného so športovými podujatiami. Jeho páchatelmi sú tzv. hooligans alebo futbaloví výtržníci. Je medzi nimi veľa prívržencov neonacizmu a v mnohých mestách sa tieto dve skupiny prekrývajú. K násiliu nedochádza len medzi znepriatelenými fanúšikmi futbalových klubov, ale obeťami útokov sa neraz stávajú príslušníci iných rás či národnostným menším, ktorí prídu skupinám rozvášnených chuligánov do cesty. Aj keď najzávažnejšie sú prípady priamych fyzických napadnutí, na tribúnach bežne dochádza k „hajlovaniu“, objavujú sa tam symboliky vyjadrujúce sympatie k fašizmu, nápisy hanobiace iné národnosti a pod.

Záver

Nerovnomerný ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj jednotlivých regiónov, ako aj postupné zakladanie pobočiek radikálnych až extrémistických organizácií zo západoeurópskych krajín, môžu ovplyvniť rozmach radikalizmu v nasledujúcich rokoch. Tieto organizácie totiž majú dobré finančné zázemie, ako aj skúsenosti z otvorených stretov s mocenskými orgánmi štátu.

Z uvedeného dôvodu je potrebné v boji proti radikálnym prejavom zabezpečiť systematické monitorovanie radikálnych jednotlivcov, skupín a hnutí a včasné predchádzanie protiprávnemu konaniu, tiež nulová tolerancia pre páchatel'ov trestných činov s extrémistickým prvkom, ako aj zamedzenie prenikania vplyvov radikalizmu zo zahraničia.

Problematika boja proti prejavom násilia, intolerancie a extrémizmu v spoločnosti je úlohou pre politikov, pedagógov, právnikov, sociológov a sociálnych pracovníkov, ale aj policajtov. Ministerstvo vnútra a Policajný zbor, podobne ako všetky ostatné inštitúcie, môžu však plniť len časť týchto úloh. Dôslednou a včasnou realizáciou zistených prípadov protiprávného konania s prvkami extrémizmu môže Policajný zbor výraznou mierou prispieť k ich eliminácii. Ako nasvedčujú zahraničné skúsenosti, určite nie je možné tieto negatívne javy odstrániť zo života spoločnosti úplne, ale vhodným pôsobením sa dajú eliminovať na prijateľnú úroveň a tým aj zabezpečiť ich dostatočnú kontrolu. Súčasne je potrebné si uvedomiť nebezpečenstvo prerastania malých incidentov s prvkom extrémizmu, ktoré zostanú nepovšimnuté, do veľkých, riešiteľných len s nasadením maximálneho množstva síl a prostriedkov. Aj preto je nevyhnutné takéto incidenty už v zárodkoch nekompromisne potláčať.

Skúmanie prejavov radikalizmu sa bude odvíjať od samotného systému rozlíšenia jeho prejavov, od systému právnych noriem, ktoré budú upravovať boj proti radikálnym extrémistickým prejavom a od úrovne vzdelania príslušníkov Policajného zboru, ktorí budú schopní rozlíšiť takéto prejavy a včas prijať opatrenia na odvrátenie hroziaceho nebezpečenstva pre spoločnosť.

Literatúra:

BRZEZINSKI, Z. *Volba: globálni nadvláda alebo globálni vedení*. Mladá fronta. Praha. 2004.

CODEVILLA, M. A. Jít těžkou cestou. Občanský inštitút, *Bulletin* č. 159 11/2004.

ČERNÍK, J.; LISOŇ, M.; MIKUŠ, P. 1999. *Násilná kriminalita – I. časť*. Bratislava: Akadémia PZ, 1999., 116s., ISBN 80-8054-111-6.

DUDINSKÁ, I. *Terorizmus ako extrémna forma fundamentalizmu*. In: Človek v súradniciach multidimenzionálnej spoločnosti III. (ed. doc. PhDr. V. Dudinský, CSc); LANA Prešov, 2001; Encyklopedie Světový terorizmus – *Od starověku až po útok na USA*. Svojtka & Co., Praha 2001.

HOFFER, F. In: ŠEBEJ, F. Chudoba a terorizmus. In: *Domino fórum*. r. 12. č. 29, 30.7.-5.8.2003. s. 11.

Koncepcia boja proti extrémizmu, schválená uznesením vlády SR č. 368/2006.

Mareš, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Bariristel & Principal, Praha.

Odbor násilnej kriminality Prezídia Policajného zboru: *Výročná správa o stave a vývoji extrémizmu na území Slovenskej republiky v roku 2001*.

ZELENÁK, Š.; MIKULA, P.: *Islamský terorizmus a jeho politické dôsledky*, Bratislava, Akadémia PZ, 2005, Č.p.: PA-33/1-DP-2003.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 85/2005 Z.z. o politických stranách a hnutiach.

Zákon č. 301/2005 Z.z. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších

predpisov.

[http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-kriminalita-zpravy o-extremizmu.aspx](http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-kriminalita-zpravy-o-extremizmu.aspx), Praha 2008.

<http://hnonline.sk/svet/c1-22402500-radikalizmus-ako-vychodisko-z-eurodepresie>.

<http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=522&lg=sk>.

Safety System Elements in Road Traffic

Jacek Dworzecki¹

Prvky bezpečnostního systému v silniční dopravě

Abstract:

The article presents an outline of OVS (occupant, vehicle, surroundings) system elements, which are identified as causative factors of road events (collisions, accidents). The analysis of causes of criminal acts in road transport by diagnosis of causative factors is one of essential tools used in preventive actions aiming at road traffic safety improvement. The material concerned among others the most important groups of factors influencing the road traffic safety. Also, according to EU and governmental Road Traffic Safety Improvement Program, the factual and expected numbers of road accidents' fatalities in 2001-2013 in Poland have been presented.

Key words: traffic, security, car accident, pedestrian.

Anotace:

Článek se zabývá přehledem systémových prvků ÚVO (účastník, vozidlo, okolí), které se označují za příčinné faktory silničních událostí (kolize, nehody). Jedním z nezákladnějších nástrojů používaným v preventivní činnosti s cílem zvýšit bezpečnost silničního provozu je analýza příčin trestných činů v silniční dopravě diagnostikováním příčinných faktorů. Tento příspěvek se týká, mimo jiného, nejdůležitějších skupin faktorů ovlivňujících bezpečnost silničního provozu. Také podle EU a vládního programu nazvaného Program zlepšení bezpečnosti silničního provozu byly uvedeny faktické a očekávané počty obětí silničních nehod v roce 2001 -2003 v Polsku.

Klíčová slova: provoz, bezpečnost, automobilová nehoda, chodec.

INTRODUCTION

Along with emergence and constant development of motor industry, the safety condition on roads has become a serious social problem².

Within the last 17 years in Poland there were almost a million of car accidents in which over 110.000 people were killed and over a million were injured. On average, 15 people die in car crashes every day, and 160 get injured. In 2009, 4572 people were killed on Polish roads³. Every fifth Pole behind the wheel does not fasten safety belts, and every tenth car accident is caused by a drunken driver (in 2009, the police detained 173 324 drunken drivers). Material losses that Polish society bears due to car accidents measured by the amount of national income that was not generated exceed the national budget's expenses on health care

---

¹ Dr. Jacek Dworzecki, PhD. College of Public Security and Individual „Apeiron” Cracow, Poland, email: jacekdworzecki@o2.pl

² MAĐRO, R.; TERESIŃSKI, G. *Obrażenia ciała u pieszych ofiar wypadków drogowych*, „Prokuratura i prawo” 1996, no. 1, p. 24.

³ In the next section a detailed safety condition on Polish roads in 2009 analysis will be presented.

and social services. The World Bank estimated that Poland loses over 2.5 billion Euros every year. The whole society pays for recklessness and irresponsibility of some drivers. It is particularly markedly visible in case of medical aid. Since 2007, the national budget's expenditures for rescue services had increased by several millions Euro. Currently Poland spends almost 500 Mio. Euros yearly on this purpose. Hospitalization and rehabilitation of casualties costs even more. National Health Fund estimates that many billions of Euros goes on that from the public purse. A road incident is a total of many pejorative elements, which overlap in a definite unit of time and simultaneously cause the unfavorable results like collisions or car crashes.

HUMAN RIGHT TO SAFE EXISTANCE

The contemporary notion of safety appears as ambiguous and complex. Among the multiplicity of references, typologies and classifications, it is most imposing and most propagated to perceive the security in relation to danger. Such an approach favors defining the concept of security in the so called negative aspect. In such expression security also relates to the Latin *sine cura = securitas*⁴.

As every wide-range notion, safety is an ambiguous issue. The primary etymologic meaning is defining safety as a state of: non-danger, calm and confidence⁵, state of confidence, free from perils⁶, free from perils, fear and attacks⁷.

It is adopted that the sense of security is defined by objective and measurable factors as well as subjective and hard to measure and not always rational factors. Subjective factors, as J.Stańczyk observes, may also concern imaginary danger, which exists in person's or society's consciousness but objectively, does not exist outside the consciousness⁸. L.F. Korzeniowski indicates that subjective aspects of safety appertain to: the awareness of real danger; lack of such awareness despite the existence of danger; lack of awareness of possibility to prevent the danger; false awareness of danger non-existent in reality⁹.

Recapitulating – security is a state which gives the sense of confidence and a guarantee of preserving and improving it. It is one of humans' primary needs. It is characterized by the lack of risk of losing something that is particularly valuable – life, health, job, respect, feelings, material and non-material goods. Security is humans' and social groups' supreme need as well as basic need of countries and international systems and lack of it evokes anxiety and feeling of being endangered.

Danger is an antonym of security. Examining the term – danger, it may be indicated after R. Zięba that it is perceived as a state of mind being a result of unfavorable or dangerous phenomena and applies to the sphere of consciousness of a given entity (a person, social group, nation etc.)¹⁰. R.H. Ullman defines danger in an interesting way. According to him "...it is an activity or a sequence of occurrences which drastically and in a relatively short time threatens with degradation of life quality of country inhabitants or with considerable nar-

---

⁴ ZALEWSKI, S. *Bezpieczeństwo polityczne państwa. Studium funkcjonalności instytucji*, Siedlce 2010, p. 93.

⁵ *Słownik języka polskiego/ Polish dictionary, volume. 1*, Warsaw 1978, p. 147.

⁶ ZIĘBA, R. *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, p. 10 i 50.

⁷ MAUNING, CH. *The Elements of Collective Security*, [w:] *Collective Security*, (Ed.) BOURQUIN W., Paris, p. 134.

⁸ STAŃCZYK, J. *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warsaw 1996, p. 28.

⁹ KORZENIOWSKI, L. F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Cracow 2008, p. 71.

¹⁰ ZIĘBA, R. *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego – koncepcje-struktury-funkcjonowanie*, Warsaw 2004, p. 28.

rowing down the range of political decisions available for governments of the country or private non-government entities inside the country”¹¹.

CONTEMPORARY THEATS (AN OUTLINE)

Rapid technologic and economic development, increasing globalization, decline of traditional borders are only some of many factors causing the increase of civil safety threats. The process of civilization and demographic development itself is a productive factor of a danger. The rapid increase of population, particularly in cities, and people’s dependence on centralized food supplies, water, gas, electricity and sewage and waste purification system generates serious threats connected with possible breakdowns of technical and communicational infrastructure which are dangerous not only for people’s health but also for their life.

Dangers are not self-contained category, because they always relate to specific subject for which they have destructive nature. They may cause harmful consequences, because every subject (a person, system, organization, natural resource) is characterized by smaller or bigger susceptibility, which are weaknesses which enable converting potential dangers into damage. They can be either objective or subjective. Speaking of category of objective dangers it needs to be indicated that these are factual, unconditional possibilities of destruction and causing damage. Whereas subjective dangers relate to:

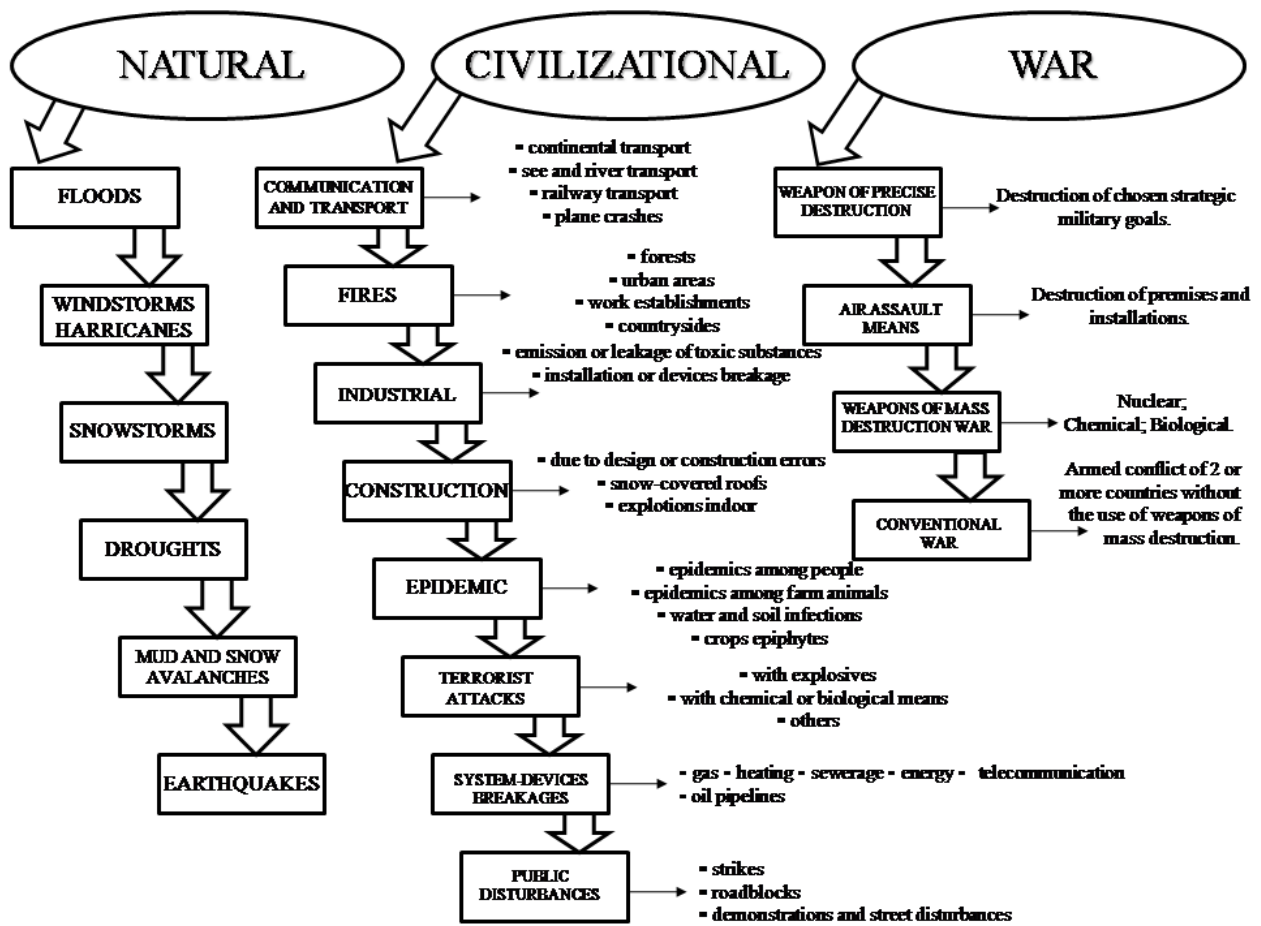
- Awareness of threats;
  - Lack of awareness of threats;
  - Lack of knowledge about opportunities to prevent dangers;
- In respect of the source (reason) of arising threats they can be divided in three groups:
- Natural threats (related to natural disasters caused by nature powers);
  - Civilization threats related to human activity, which can cause disasters and technical breakdowns¹²;
  - War threats – resulting directly from local and intercontinental armed conflicts.

Illustration no.1: Contemporary threats.

---

¹¹ ULLMAN, R. H. „*Redefining Security*” 1983, no. 5, p. 133.

¹² KOŁODZIŃSKI, E.; MATELA, J.; PIETKIEWICZ, T. *Komputerowe wspomaganie zarządzania bezpieczeństwem cywilnym*, Warsaw 2003, p. 16.

Source: own study.

The above division of threats is an open one, because it does not always allow to fully and unequivocally separate particular threats and their causes. In reality, it is a set of threats which can mutually reinforce (the synergy effect)¹³, interrelate or supplement, as in, for instance, case of road disaster with participation of dangerous materials nearby drinking water intake, there can be a domino effect – apart from fatalities and material losses, water contamination can occur, and consequently, cease of its’ supplies.

Generally, it can be stated that the number of factors generating threats along with civilization development constantly increases, despite applying better and better security systems. It is optimistic though, that as new kinds of threats emerge, people are able to oppose them, creating new or improving old methods and organizations of preventing them.

THREATENING ELEMENTS IN ROAD TRAFFIC

The researches show that in most of OECD¹⁴ countries, the costs of car accidents absorb 2% of NGP. In developing countries, losses are larger than loans and international financial support.

In etiology of road incidents, the following elements are specified as causative factors:

¹³ *Synergy* means that cooperating elements give a random result in some respect larger than a simple sum of results caused by each factor separately. The notion of synergy was first introduced by Melancthon (Philipp Schwarzerg, 1497-1560), German humanist, theologian and Protestant activist. He applied it in his theological deliberation on analyzing the factors determining the “soul salvation”. Source: KRZYŻANOWSKI, L. J. *O podstawach kierowania organizacjami*, Warsaw 1999, p. 194.

¹⁴ ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT.

- Human (road traffic occupant – O)
- Vehicle (V)
- Road (surrounding – S)

The term of “road traffic occupant” should be understood as all road users (drivers, motorcyclists, cyclists, and unprotected road traffic occupants – pedestrians). The elements of OVS system appear in the majority of analyses concerning the road traffic security issue.

In the field of road traffic safety there is a term of a collision and a road accident. Road collision is an event in which people were not killed nor injured and only the property was damaged (vehicle). Whereas road accident is an event where one or more road traffic occupants were injured or killed. In such cases police needs to be called immediately and sometimes also a fire brigade (if the casualties are trapped in vehicles). In every collision three mutually related phases can be distinguished: *initial*, *climactic* and *final*¹⁵. In the *initial* phase such a road situation brews up in which road traffic occupants do not have the ability to prevent a collision. The effect of the *climactic* phase, which lasts only a few seconds and happens on short section of the road, has the most serious consequences (injuries and death of road traffic occupants, damage or destruction of the vehicle, material losses in environmental surroundings). The exception is a road event in which many vehicles take part on roads with large traffic intensity (over 700 v/h), where the duration of the climactic phase and the collision area will be considerably extended (the so called domino effect). The *final* phase is a continuation of the climactic phase and may end after all the vehicles taking part in the collision stop, or it may continue (as in case of fire).

Human being presents the central element of the human-vehicle-road (OVS) system. That is why resolving the road traffic issues require the knowledge about road occupants, i.e. drivers, cyclists and pedestrians.

The cause of most road events (accidents, collisions) is human’s mistake which can be related to:

- Not adjusting the speed do traffic conditions and obliging speed limits;
- Not observing the right of way;
- Incorrect maneuvering (overtaking, passing, bypassing);
- Incorrect driving over the pedestrian crossings;
- Not observing traffics regulations by pedestrians¹⁶.

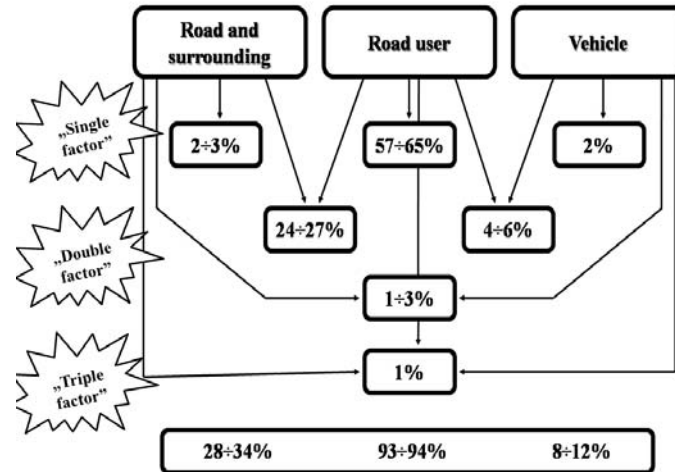
Researches carried out in the USA and UK in the 70’s showed that the cause of 57-65% of all road accidents is road occupants’ incorrect behavior and for the remaining 30%, such behavior constitutes one of two or three causes.

Illustration no.2: Proportional participation of specific factors in road accidents.

---

¹⁵ KOŃCZYKOWSKI, W. *Odtwarzanie i analiza przebiegu wypadku drogowego*, Paris–Warsaw 1993, p. 162.

¹⁶ PAWELEC, K. J. *Wypadek drogowy*, Warsaw 2003, p. 116.

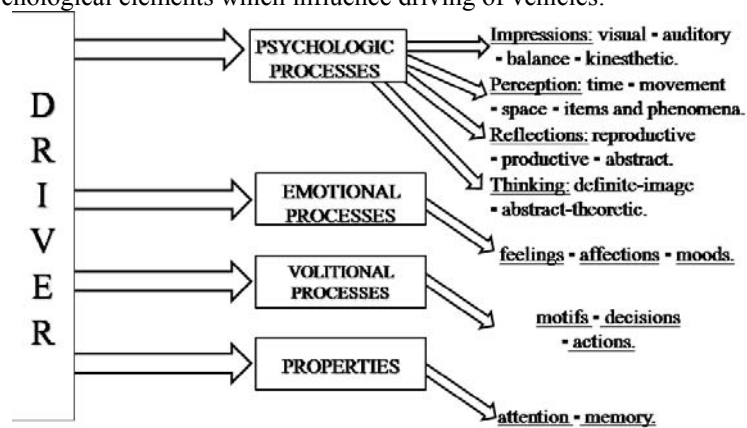

Source: Rumar Kare. The role of human behavior. Psychological aspects, [w:] Road Safety, first and foremost a matter of responsibility. ECMT International Seminar 1998.

Different psychophysical factors influence the safety of driving: temperament, age, eyesight, general health condition, fatigue, current professional and family situation, stress, ability to make fast decisions, experience.

Safe participation in road traffic is largely dependant on mental and physical development level. Among the elements of psychological provenience which have influence in the driver's decision and which relate directly to actions taken to increase the level of road traffic safety, there can be specified: cognition processes (perception, observations, reflections, thinking), emotional, volitional and other properties (alcohol or drugs' influence on driver's organism).

Illustration no.3: Psychological elements which influence driving of vehicles.

Source: own study.

Mentioning a road¹⁷ – the “S” element in road traffic safety system, it needs to be indicated that in the light of statistics it is in the second position (after the driver) when it comes to causative factors responsible for the number of road events in Poland. Construction properties of the road as well as its nearest surroundings are of major significance in ensuring the safety for road traffic occupants' context. It leads to designing and constructing roads and

¹⁷ A road is an allocated and entrenched section of the land with hardened surface assigned for vehicle traffic, and outside the built-up area also for pedestrians. A road can be divided into roadway and sideway. A road can also have a sidewalk for pedestrians, bicycle path and track-way for track vehicles. If the length of the hardened surface (bituminous, paved, concrete, clinker, break-stone or gravel) exceeds 20m, the road can be called *hard* road and others are called *ground* roads. Correctly labeled two-lane road with collision-free junctions is a *high-way*. WALAWSKI J. *Droga – bezpieczeństwo ruchu*, Warsaw 1980, p. 11.

routes which will be characterized by simplicity, regularity and uniformity of applied solutions, which in turn facilitates the clarity and understanding them by the drivers and other road users.

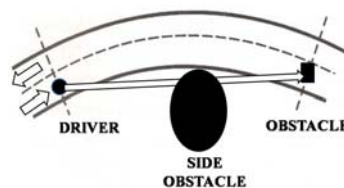
A road's significant element which has direct impact on road traffic occupants' (drivers) safety is its capacity. Capacity is defined as the largest number of units (vehicles or pedestrians) that the section of a road (street, junction entry, pedestrian crossing, bicycle path etc.) is able to accept in specified road and traffic conditions and in specified unit of time (1 h). The section's capacity or other road infrastructure element's capacity depends on both physical and external conditions as well as drivers' behavior.

J. Wicher indicates that also road traffic devices are responsible for safety (active and passive)¹⁸. They should:

- minimize the obstacles in traffic smoothness;
- regulate (even partly – so called *forgiving road*)¹⁹ the mistakes made by road traffic occupants;
- minimize the road accidents' consequences.

In the light of researches²⁰, the largest drawbacks of road infrastructure in Silesian region²¹ are mainly bad condition of road surface, vertical side obstacles in direct proximity which hinder visibility (especially on curves) and the lack or insufficient traffic signs (vertical and horizontal)²².

Illustration no.4: Visibility on curves with side obstacles.

Source: own study.

Among the most popular defects in traffic signs in Poland there are:

- Locating the sign in place which is not visible correctly.

Not noticing a sign is often related to its incorrect location. It happens that it is not located within driver's direct field of vision. It can be located too far from the road, too

¹⁸ In road traffic industry the elements of *active* safety are devices which channel the flow of vehicles within the traffic zone; they improve the smoothness and traffic order. Typical active safety devices are safety barriers, safety barriers on bridges. Devices which influence the *passive* safety are devices which allow to minimize the possibility of an accident (traffic signals, anti-reflective shields, sound-absorbing screens) or mitigate its consequences (street lamp posts, traffic signal posts, which absorb the crash energy during a collision so that they become distorted or damaged). *Węzły drogowe i autostradowe*, (Ed.) KRYSZEK R. Warsaw 2008, p. 128.

¹⁹ The term *forgiving road* denotes a road which is designed in way which does not require constant concentration on avoiding incorrect maneuvers from the driver or even „forgives” the driver his mistakes while maneuvering, allowing to concentrate on safe driving. HERRSTEDT L. *Self explaining and forgiving roads. Speed management in rural areas*, ARRB Conference Denmark, October 2006.

²⁰ The author carried out a research (survey) in 2010 (Feb-Jun) among university students in Silesia. The questioned group was 217 people (164 men, 53 women) aged 20–54. 74% of the interviewees indicated that the bad condition of Silesian roads (ruts, holes) is the „causative factor” of road events, coming from the “S” element of the traffic safety system. 15% stated that bad infrastructure and surrounding solutions (side obstacles) are to be blamed for most of the collisions. 8% indicated lack or insufficient traffic signs. 3% of respondents drew attention to out-of-control expansion of advertising market within road infrastructure, which results in worsening of visibility of vertical signs being consecutively covered or overwhelmed with colors by advertising banners. The Board of Ministers Committee works on planning and land development act amendment, which aim at giving the counties relevant tools to administer on the local level observing the rules of advertising locations, materials and size. It functions similarly in Germany for years. See: WYBIERALSKI, M. *Sprzątanie w reklamie*, „Gazeta Wyborcza” 2010, no. 196, p. 6.

²¹ The Silesian Voivodship is inhabited by 4. 642 Mio. of people. The surface of the Voivodship is 12, 333 km². There are 71 cities in Silesia region (19 with urban county rights and 17 with mundane county rights) with 78,4% urbanization level and demographic density at 377 people per km².

²² First innovations influencing the improvement of traffic safety were implemented by W. P. Eno, also called “the father of road safety”. He is the creator of the STOP sign, a roundabout, one-way road and many more communicational solutions and traffic signs. MONTGOMERY J. A. *Eno – The Man and the Foundation. A Chronicle of Transportation*, Pub. Westport 1988, p. 11.

high or not in the right angle. It can be located too close to the road, where it is hard to notice them, as for instance, in the junctions. In many cases we deal with road signs surplus which hinders noticing them. Another important cause of not noticing the signs is the background it is on as well as its visual surroundings. It concerns mainly the excess of advertisements on road sides, which can overwhelm the signs effectively and make them unnoticeable;

- Poor legibility of the sign causes difficulties in reading the message. Poor legibility can be caused by the lack of supervision and renovation works. It concerns damaged, bent, faded, dirty, painted or overgrown with roadside bushes signs. Sometimes they are simply too small, even if their size is agreeable with the road category. Some of the signs are difficult to read because they were not designed properly. It concerns mainly a whole group of direction and guide signs but also supplementary signs, panels etc. It also needs to be mentioned that applying signs in different versions influences their legibility²³.
- Inadequate application of a sign in a given situation. In this regard out-of-date signs need to be mentioned, as for example STOP signs (B-20)²⁴ before unfrequented level train crossings etc. Also the sequence of important (for safety reasons) signs with less important signs often is problematic. In some situations road signs are applied inadequately in respect of specific conditions, which results in their disregard. It concerns for instance:
  - “speed limit”;
  - “double solid line”;
  - “no entry in both directions”;
  - “no parking” etc.
- Different combination of the same informative signs or combination of contradictory signs can also be problematic.
- Lack of adequate sign.

Picture no.1: Incorrect traffic sign marking.

Source: own materials.

While characterizing the “S” element it needs to be indicated that it does not only consist of a road but also surrounding infrastructure elements, other traffic occupants as well as weather conditions (visibility, rainfalls and temperature).

Another ‘causative factor’ of road incidents in Poland is bad technical condition of the vehicles. Vehicle is an indispensable element of road traffic. Specific damage risk is connected with its exploitation. Defining the risk in the road traffic context, it needs to be pointed that it adopts a form of a product of frequency of undesirable events and their consequences.

²³ GACA, S.; SUCHORZEWSKI, W.; TRACZ, M. *Inżynieria ruchu drogowego. Teoria i praktyka*, Warsaw 2009, p. 504.

²⁴ Infrastructure Ministers’ and Ministry of Interior Affairs and Administration Decree from July 3rd, 2002 on signs and traffic signals (2002 No.170, art. 1393).

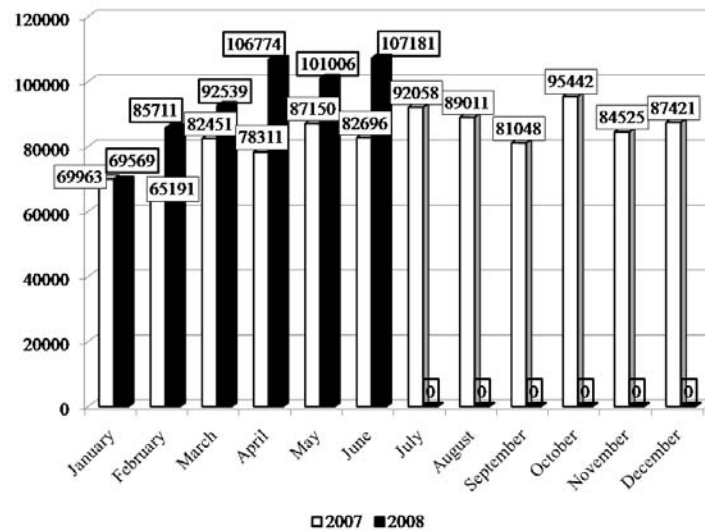
Illustration no.5: Classification of damage risk, resulting from vehicle exploitation.

Source: own study.

Following the “old European” countries pattern, Poles adopt consumer lifestyle – which mirrors the high level of sold new cars²⁵ which are equipped in newest active and passive driver’s support technologies. But still, we deal with bad technical condition of vehicles on Polish roads, particularly when it comes to repaired “post-accidental” cars imported from France, Belgium, Germany or the Netherlands²⁶.

Diagram no.1: Number of used cars imported to Poland in 2007 and 2008.

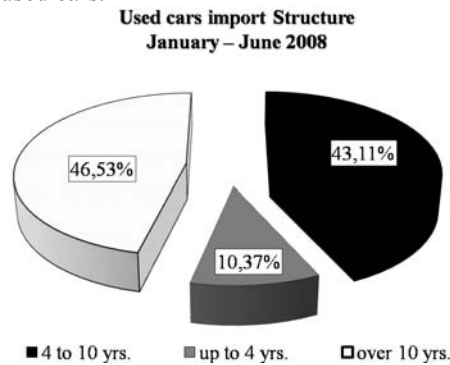
Source: own study in relation to information from Internet <http://www.samar.pl> [on 03.02.2010].

²⁵ 320010 new passenger cars were sold in 2009 in Poland (in 2008 – 320007). Source: own study.

²⁶ Increasing level of import seems to deny the thesis that the increase of petrol prices is one of basic reasons hindering market development. This factor plays a significant role in Western European markets, in case of developing markets its significance is slightly different. In Poland, petrol prices, important in respect of current costs, do not influence the car sales and import. Essential role still plays the cost of purchasing a car, including the costs of a loan or leasing – most popular financial tools in Poland. Source: Internet <http://www.samar.pl> [on 03.02.2010].

The term of active safety in relation to cars is understood as a combination of such properties which enable the driver to reduce or avoid the risk, and consequently minimize the possibility of a road accident. A typical example of active safety device is brake system with additional devices supporting its effective functioning²⁷. Passive safety elements in cars aim at reducing the results of an accident. Such passive safety devices are air bags, safety belts, headrests.

Diagram no. 2: "Age" of imported used cars.

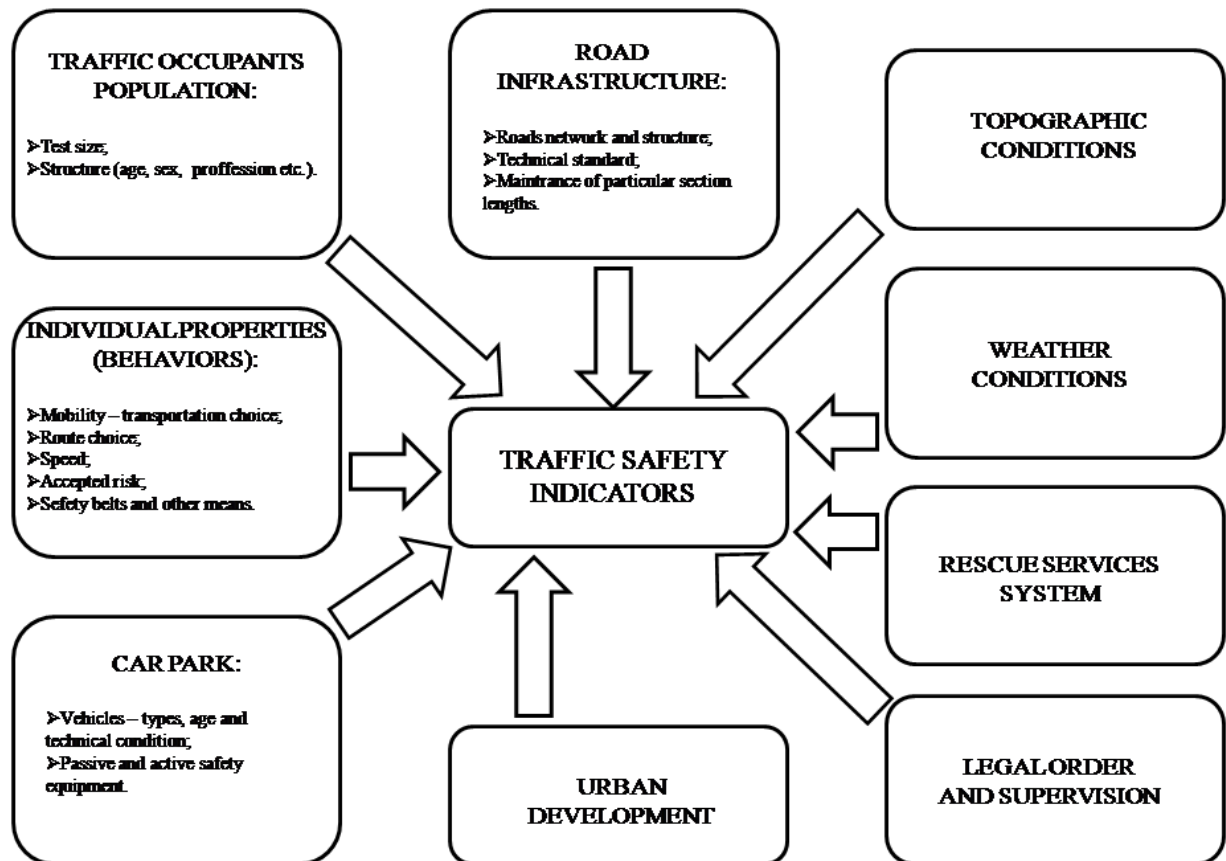

Source: own study in relation to information from Internet <http://www.samar.pl> [on 03.02.2010].

Accident rate and traffic safety are phenomena description of which requires the whole complex of causes and circumstances of accidental events. The below illustration presents the most important groups of factors influencing road traffic safety.

Illustration no.6: The most important groups of factors influencing road traffic safety.

²⁷ Such devices are among others: ▪ anti-lock brake system (ABS); ▪ traction control system (ASR); ▪ sudden braking support system (BAS); ▪ electro hydraulic brake system (EHB); ▪ electronic stability control system (ESP); ▪ speed blocks ▪ radar distance control systems ▪ automatic driving system; ▪ navigation systems ▪ other devices increasing safety. Source: HERNER A.; RIEHL H. J. *Elektrotechnika i elektronika w pojazdach samochodowych wyd. 1* (transl. WENDRYCHOWICZ A.), Warsaw 2003, p. 460.

Source: own study.

SUMMARY

According to European Transport Safety Council²⁸:

- In EU countries about 40.000 people gets killed and 3.5 Mio. people gets injured on roads yearly;
- Up to 2020 road accidents will be the most frequent cause of premature death;
- Every third EU citizen will be hospitalized because of a road accident;
- 1 in 20 EU citizens will die or will be severely injured in a road accident;
- On average, EU citizens' life will be shortened by 6 months because of car accidents.

Comparing the number of car accidents in Poland and in other countries, it ought to be noted that the risk of dying in a road accident in this country is for couple of years highest in Europe²⁹.

²⁸ Source: Internet [on 03.05.2010]

<http://topics.europeanvoice.com/topic/organisation/European+Transport+Safety+Council>

²⁹ To compare the road accidents rate in other countries it is necessary to present some illustrative base data (from 2007) concerning, among others, country surface (in km²), population (in thousands) and road lengths (in km): Austria – 83871/8299/106855 ▪ Australia – 7692024/21017/815739(2006) ▪ Belgium – 32545/10585/153088 ▪ Czech Republic – 78860/10287/55585 ▪ Denmark – 43098/5474/73487 ▪ Finland – 338145/5277/78161 ▪ France – 551208/61538/1042996 ▪ Spain – 504750/43984(2006)/? ▪ the Netherlands – 41528/16358/? ▪ Japan – 377930/127771/1197008(2006) ▪ Canada – 9984670/32976/? ▪ Luxemburg – 2586/474/? ▪ Germany – 357039/82366/644480(2006) ▪ Norway – 323873/4640(2006)/92863(2006) ▪ New Zealand – 269122/4228/93576 ▪ Poland – 322577/38116/383053 ▪ Portugal – 92631/10570(2006 r.)/? ▪ USA – 9631418/309983/? ▪ Switzerland – 41285/7509/? ▪ Sweden – 450295/9113/213000 ▪ Turkey – 767604/71893/? ▪ Hungary – 93033/10064/? ▪ Great Britain – 229898/58846/398350 ▪ Italy – 301328/60054/?. Source: Road Transport Institute in Warsaw, Road Traffic Safety Centre.

Table no.1: Road accidents number in chosen countries (1970, 1980, 1990, 2000, 2006, 2007).

KRAJ	2007	2006	2000	1990	1980	1970
AUSTRIA	41096	39884	42126	46338	46214	51631
BELGIUM	49794	49171	49065	62446	60758	76968
CZECH REPUBLIC	23060	22115	25445	21910	18326	55738
DENMARK	5549	5403	7346	9155	12334	19782
FINLAND	6657	6740	6633	10175	6790	-
FRANCE	81272	80309	121223	162573	248469	235109
SPAIN	100508	99797	101729	101507	67803	57968
NETHERLANDS	25819	24527	37947	44915	49383	58883
IRELAND	5990	5628	7757	6067	5683	6405
ISRAEL	16018	35903	40278	27668	17881	19526
JAPAN	832454	886864	931934	643097	476677	718080
STH. KOREA	211662	213745	290481	255303	83711	-
GERMANY	335845	327984	382949	389350	412672	414362
NORWAY	-	7776	8440	8801	7848	-
NEW ZEALAND	12043	11291	7830	12818	10728	13297
POLAND	49536	46876	57331	50532	40373	41813
PORTUGAL	-	35680	44159	45110	33886	22662
USA	-	1785000	2107000	2540946	2074257	1774612
SWEDEN	18548	18213	15770	23834	25649	28651
SWITZERLAND	21911	21491	23737	16975	15231	16636
HUNGARY	20635	20977	17493	27801	18994	23225
UK	182115	189161	233729	265600	257282	272765

Source: own study according to Road Transport Institute in Warsaw, 2008.

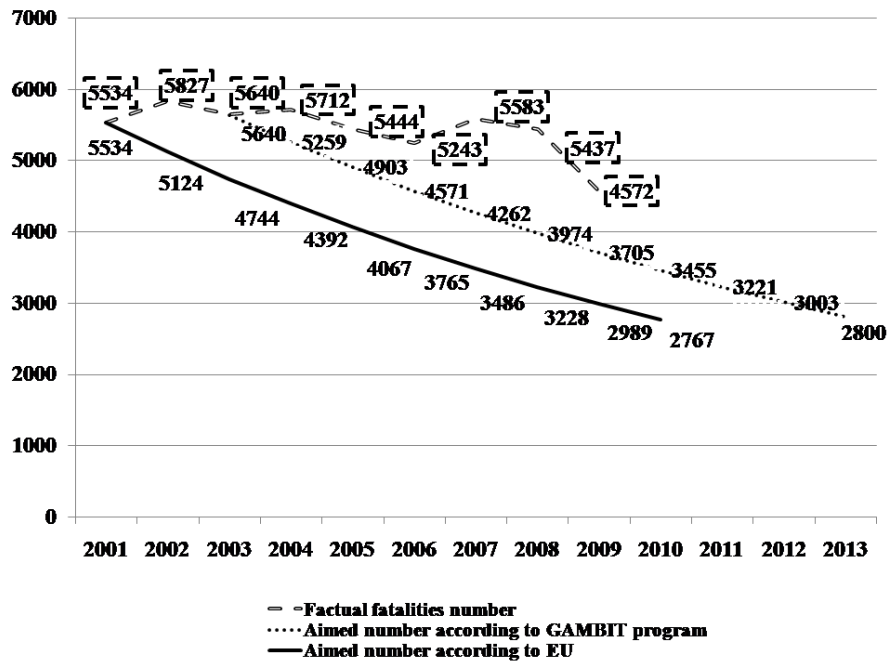
It is a misjudged opinion that the large number of car accidents and their casualties are caused mainly by dynamic motorization development.

There are countries like Great Britain or Germany, where motorization indicators are considerably higher than in Poland and the citizens' death risk (the number of people killed / 100.000 citizens) is much lower.

In most countries, despite the motorization growth, the number of accidents and casualties drops. What conclusions should the Poles draw? From other European countries' experience it comes out that the most effective way to reduce the dangers on roads is to introduce systematic, multidisciplinary (education, law, control and engineering) actions performed accordingly with a long-term traffic safety improvement program. Presently we observe how motor industry development and rapid increase of number of cars on roads which result in mass travelling between countries gradually make road traffic safety an international problem.

The European Union has implemented directives concerning road traffic occupants' life protection which aim at reducing by a half the number of fatalities until 2013 as well as reducing the number of so called severe road accidents. Poland is seen by its partners as a threat to achieving the European goal of reducing the accidents by 25.000 in 2010.

Diagram no.3: The number of fatalities in Poland in 2001-2013 (factual and expected values).

Source: own study according to – Internet www.cbrd.pl [on 03.02.2010]³⁰.

In motorized countries, road accidents are a serious social problem in regard to large number of casualties and too small effectiveness of undertaken actions aiming at reducing the casualties' number. In this context, road traffic safety as a complicated and economically and socially significant issue should be treated seriously on both international and local level. Apart from people's suffering, the society bears also other visible costs in consequence of road accidents. Over a half of casualties are aged 15-44. It is an age in which people are particularly productive, they contribute to their families' uphold and development of communities they live in. The loss of principal earner has great influence on material safety of the casualties' families. Apart from huge material losses connected with rescue costs, treatment, rehabilitation, loss of production and property damages, road accidents cause pain and suffering. Young people pay for their thoughtlessness and recklessness with their health and lives. Living standard of many people drops drastically. EU experts claim that road traffic casualties should be treated as public health problem and not only as a side effect of mobility.

³⁰ On the 8th of May 2001 Polish government accepted the National Road Traffic Safety Improvement Program (RTS) „GAMBIT 2000”, which anticipates implementing a range of actions in years 2001-2010 in Poland, aiming at the road traffic safety improvement. The program includes two groups of actions: system tasks as well as tasks implementing means of RTS improvement in the scope resulting from the RTS analyses and available financial means rate. System tasks include: RTS structure management reformation aiming at novelization of legal acts and creation of relevant local and regional structures; RTS system development; implementation of auditing system aiming at systematic road infrastructure planning, designing and building control; education of staff which will enable fulfilling the above mentioned tasks. In the second group of tasks, problems concerning issues defined in complex analysis of RTS condition in Poland which the „GAMBIT 2000” program is to resolve there are: the problem of excessive speed which is the most frequent cause of car accidents in our country; the problem of the so called ‘juvenile drivers’ (aged 18-24), who are the most frequent car accidents perpetrators because they are characterized by lack of experience and proneness to risk and recklessness; the problem of unprotected road traffic occupants: pedestrians (particularly children, elders and the handicapped), cyclists and motorcyclists who constitute 50% of road fatalities; the problem of drunken road users; the severity of road accidents – causes are among others too much time of waiting for the rescue services after the accident, excessive speed, road infrastructure which requires modernization, bad road surroundings infrastructure (ditches, trees, lamp posts); the problem of pedestrian crossings on national and regional routes going through small towns – the essential drawback is overlapping of local and long-distance traffic and differences in speed of the vehicles related to it; the problem of accidents' concentration spots – such places (more than 4 accidents on the 1 km distance within 1 year) converge about 20-30% of all road accidents. Source: Own study.

BIBLIOGRAPHY

- [1] GACA, S.; SUCHORZEWSKI, W.; TRACZ, M. *Inżynieria ruchu drogowego. Teoria i praktyka*, Warsaw 2009.
- [2] HERNER, A.; RIEHL, H. J. *Elektrotechnika i elektronika w pojazdach samochodowych wyd. 1* (transl. WENDRYCHOWICZ A.), Warsaw 2003.
- [3] KOŁODZIŃSKI, E., MATELA, J., PIETKIEWICZ, T. *Komputerowe wspomaganie zarządzania bezpieczeństwem cywilnym*, Warsaw 2003.
- [4] KOŃCZYKOWSKI, W. *Odtwarzanie i analiza przebiegu wypadku drogowego*, Paris–Warsaw 1993.
- [5] KORZENIOWSKI, L. F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Cracow 2008.
- [6] KRZYŻANOWSKI, L. J. *O podstawach kierowania organizacjami*, Warsaw 1999.
- [7] MĄDRO, R.; TERESIŃSKI, G. *Obrażenia ciała u pieszych ofiar wypadków drogowych*, „Prokuratura i prawo” 1996, no. 1.
- [8] MAUNING, CH. *The Elements of Collective Security*, [w:] *Collective Security*, (Ed.) BOURQUIN, W., Paris.
- [9] MONTGOMERY, J. A. *Eno – The Man and the Foundation. A Chronicle of Transportation*, Pub. Westport 1988.
- [10] PAWELEC, K. J. *Wypadek drogowy*, Warsaw 2003.
- [11] *Słownik języka polskiego/ Polish dictionary, volume. 1*, Warsaw 1978.
- [12] STAŃCZYK, J. *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warsaw 1996.
- [13] ULLMAN, R. H. *Redefining Security* 1983, no. 5.
- [14] WALAWSKI, J. *Droga – bezpieczeństwo ruchu*, Warsaw 1980.
- [15] *Węzły drogowe i autostradowe*, (Ed.) KRYSZEK R., Warsaw 2008.
- [16] WYBIERALSKI, M. *Sprzątanie w reklamie*, „Gazeta Wyborcza” 2010, no. 196.
- [17] ZALEWSKI, S. *Bezpieczeństwo polityczne państwa. Studium funkcjonalności instytucji*, Siedlce 2010.
- [18] ZIĘBA, R. *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989.
- [19] ZIĘBA, R. *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego – koncepcje-struktury-funkcjonowanie*, Warsaw 2004.

OTHER SOURCES

- [1] HERRSTEDT, L. *Self explaining and forgiving roads. Speed management in rural areas*, ARRB Conference Denmark, October 2006.
- [2] Infrastructure Ministers’ and Ministry of Interior Affairs and Administration Decree from July 3rd, 2002 on signs and traffic signals (2002 No.170, art. 1393).
- [3] Road Transport Institute in Warsaw, Road Traffic Safety Centre.
- [4] <http://www.samar.pl> [on 03.02.2010].
- [5] <http://topics.europeanvoice.com/topic/organisation/European+Transport+Safety+Council> [on 03.05.2010]

Závěry konference BE 2010

Jozef Záhora¹

Účastníci konference se shodli na tom, že téma konference „Bezpečná Evropa“ je ve vztahu k narůstajícím hrozbám teroristických útoků a mezinárodní, zejména organizované kriminality vysoce aktuální. Z přednesených a do protokolu konference odevzdaných příspěvků vyplývá celkový závěr konference BE 2010:

1. V souladu se závěry konference „BE 2008, 2009“ se nadále doporučuje spojovat a rozšiřovat akademické, policejní, vojenské, juristické a případně i jiné úsilí k průběžnému a cílenému zkoumání koncepčních a aktuálních otázek týkajících se bezpečné Evropy na mezinárodní, evropské, ale zejména regionální úrovni při zpracování:

- prognózy kriminální scény,
- strategie, kontroly a prevence kriminality,
- strategie a realizace bezpečnostní politiky států EU,
- konstituování a rozvoji bezpečnostních věd,
- problematiky multikulturalismu a bezpečnosti,
- hledání nových a účinných nástrojů odhalování a vyšetřování kriminality,
- spolupráce států EU v oblasti globální bezpečnosti.

2. Potvrzuje se potřeba každý rok nadále každoročně organizovat další mezinárodní konferenci k problematice „Bezpečná Evropa“, která bude organizována Ústavem prevence negativních jevů ve společnosti VŠKV, za významné spolupráce FP PVŠ v Bratislavě, PF UPJŠ v Košicích a VŠBM v Košicích, se kterými má VŠKV uzavřené smlouvy o spolupráci, a dalšími domácími a zahraničními institucemi.

---

¹ doc. JUDr. Jozef Záhora, PhD. Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, email: jozef.zahora@uninova.sk

Foto č. 1 – účastníci konference – zástupci vysokých škol ze Slovenské republiky

Foto č. 2 - účastníci konference z řad studentů